

KODEKS POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

Komentarz

Tom I

Postępowanie rozpoznawcze

Artykuły 1–124

redakcja naukowa Tadeusz Ereciński

Tadeusz Ereciński, Paweł Grzegorzcyk
Jacek Gudowski, Henryk Pietrzkowski, Karol Weitz

6. WYDANIE

KODEKS POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

Komentarz

Tom I

Postępowanie rozpoznawcze

Artykuły 1–124

redakcja naukowa Tadeusz Ereciński

Tadeusz Ereciński, Paweł Grzegorczyk
Jacek Gudowski, Henryk Pietrzkowski, Karol Weitz

6. WYDANIE

Stan prawny na 1 lipca 2023 r.

Wydawca
Klaudia Szawłowska

Redaktor prowadzący
Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne
JustLuk

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Komentarze do artykułów napisali:

Tadeusz Ereciński – art. 3, 10–12

Paweł Grzegorzczuk – art. 7, 8, 55–66, 68–71

Paweł Grzegorzczuk, Karol Weitz – art. 6

Jacek Gudowski – art. 1, 2, 9¹, 13, 15–54, 86–110, 117–124

Henryk Pietrzkowski – art. 67

Karol Weitz – art. 4¹, 5, 9, 72–85

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Tadeusz Ereciński, Paweł Grzegorzczuk, Jacek Gudowski,
Henryk Pietrzkowski, Karol Weitz, Warszawa 2023

ISBN 978-83-8286-563-9

6. wydanie

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przykopowa 33
tel. 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	7
Słowo wstępne	17
Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.)	19
Tytuł wstępny. Przepisy ogólne	21

Część pierwsza **Postępowanie rozpoznawcze**

KSIĘGA PIERWSZA. PROCES	301
Tytuł I. Sąd	301
Dział I. Właściwość sądu	305
Przepis wstępny	305
Rozdział 1. Właściwość rzeczowa	313
Oddział 1. Podstawy właściwości	313
Oddział 2. Wartość przedmiotu sporu	346
Rozdział 2. Właściwość miejscowa	375
Oddział 1. Właściwość ogólna	375
Oddział 2. Właściwość przemienna	385
Oddział 3. Właściwość wyłączna	422
Oddział 4. Przepisy szczególne	445
Dział II. Skład sądu	477
Dział III. Wyłączenie sędziego	497
Tytuł II. Prokurator	560
Tytuł III. Organizacje pozarządowe	595
Tytuł IIIA. Państwowa Inspekcja Pracy	617

Tytuł IIIB. Powiatowy (miejski) rzecznik konsumentów	622
Tytuł IIIC. Podmioty uprawnione do udziału w postępowaniu na podstawie odrębnych przepisów	627
Tytuł IV. Strony	631
Dział I. Zdolność sądowa i procesowa	631
Dział II. Współuczestnictwo w sporze	717
Dział III. Interwencja główna i uboczna	740
Dział IV. Przypozwanie	795
Dział V. Pełnomocnicy procesowi	797
Tytuł V. Koszty procesu	902
Dział I. Zwrot kosztów procesu	904
Dział II. Pomoc prawna z urzędu	966
Skorowidz przedmiotowy	1009
O Autorach	1025

Wykaz skrótów

Akty prawne

d.u.u.d.	– dekret z 10.12.1946 r. o umarzaniu utraconych dokumentów (Dz.U. z 1947 r. Nr 5, poz. 20)
dyrektywa 2008/52/WE	– dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/WE z 21.05.2008 r. w sprawie niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.Urz. UE L 136, s. 3 ze sprost.)
EKPC	– Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4.11.1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
k. wyb.	– ustawa z 5.01.2011 r. – Kodeks wyborczy (Dz.U. z 2022 r. poz. 1277 ze zm.)
k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm.)
k.h.	– rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.06.1934 r. – Kodeks Handlowy (Dz.U. Nr 57, poz. 502 ze zm.)
k.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 ze zm.)
k.k. z 1969 r.	– ustawa z 19.04.1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 94 ze zm.)
k.k.w.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2023 r. poz. 127 ze zm.)
k.m.	– ustawa z 18.09.2001 r. – Kodeks morski (Dz.U. z 2018 r. poz. 2175 ze zm.)
KN	– ustawa z 26.01.1982 r. – Karta Nauczyciela (Dz.U. z 2023 r. poz. 984 ze zm.)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

k.p.	– ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2022 r. poz. 1510 ze zm.)
k.p.a.	– ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 775 ze zm.)
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.)
k.p.c. z 1930 r.	– rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 29.11.1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1950 r. Nr 43, poz. 394 ze zm.)
k.p.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 1375 ze zm.)
KPP	– Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz.Urz. UE C 202 z 7.06.2016, s. 389)
k.r.o.	– ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359 ze zm.)
k.s.h.	– ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1467 ze zm.)
k.w.	– ustawa z 20.05.1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2022 r. poz. 2151 ze zm.)
MPPOiP	– Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, otwarty do podpisu w Nowym Jorku 19.12.1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167)
nowelizacja z 4.07.2019 r.	– ustawa z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469 ze zm.)
nowelizacja z 7.04.2022 r.	– ustawa z 7.04.2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. poz. 1098)
nowelizacja z 9.03.2023 r. / ustawa	– ustawa z 9.03.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 614)
o.p.	– ustawa z 29.08.1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. z 2022 r. poz. 2651 ze zm.)
p.a.s.c.	– ustawa z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 1681 ze zm.)
p.g.g.	– ustawa z 9.06.2011 r. – Prawo geologiczne i górnicze (Dz.U. z 2023 r. poz. 633)
p.g.g. z 1994 r.	– ustawa z 4.02.1994 r. – Prawo geologiczne i górnicze (Dz.U. z 2005 r. Nr 228, poz. 1947 ze zm.)
p.g.k.	– ustawa z 17.05.1989 r. – Prawo geodezyjne i kartograficzne (Dz.U. z 2021 r. poz. 1990 ze zm.)
p.o.ś.	– ustawa z 27.04.2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2022 r. poz. 2556 ze zm.)

p.p.m.	– ustawa z 4.02.2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U. z 2023 r. poz. 503)
p.p.s.a.	– ustawa z 30.08.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. z 2023 r. poz. 259 ze zm.)
p.s.w.	– ustawa z 27.07.2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. z 2017 r. poz. 2183 ze zm.)
p.u.n.	– ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz.U. z 2012 r. poz. 1112 ze zm.); z dniem 1.01.2016 r. tytuł ustawy został zmieniony na Prawo upadłościowe (pr. upadł.)
p.u.s.p.	– ustawa z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 217 ze zm.)
p.w.k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 297 ze zm.)
p.w.k.r.s.	– ustawa z 20.08.1997 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. Nr 121, poz. 770 ze zm.)
p.w.p.	– ustawa z 30.06.2000 r. – Prawo własności przemysłowej (Dz.U. z 2023 r. poz. 1170)
p.z.p.	– ustawa z 11.09.2019 r. – Prawo zamówień publicznych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1710 ze zm.)
p.z.p. z 2004 r.	– ustawa z 29.01.2004 r. – Prawo zamówień publicznych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1843 ze zm.)
pr. adw.	– ustawa z 26.05.1982 r. – Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 2022 r. poz. 1184 ze zm.)
pr. atom.	– ustawa z 29.11.2000 r. – Prawo atomowe (Dz.U. z 2023 r. poz. 1173)
pr. aut.	– ustawa z 4.02.1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 2509)
pr. bank.	– ustawa z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2022 r. poz. 2324 ze zm.)
pr. czek.	– ustawa z 28.04.1936 r. – Prawo czekowe (Dz.U. z 2016 r. poz. 462)
pr. lok.	– ustawa z 10.04.1974 r. – Prawo lokalowe (Dz.U. z 1987 r. Nr 30, poz. 165 ze zm.)
pr. not.	– ustawa z 14.02.1991 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. z 2022 r. poz. 1799)
pr. poczt.	– ustawa z 23.11.2012 r. – Prawo pocztowe (Dz.U. z 2022 r. poz. 896 ze zm.)
pr. pras.	– ustawa z 26.01.1984 r. – Prawo prasowe (Dz.U. z 2018 r. poz. 1914)
pr. prok.	– ustawa z 28.01.2016 r. – Prawo o prokuraturze (Dz.U. z 2022 r. poz. 1247 ze zm.)
pr. przed.	– ustawa z 6.03.2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz.U. z 2023 r. poz. 221 ze zm.)
pr. przewoz.	– ustawa z 15.11.1984 r. – Prawo przewozowe (Dz.U. z 2020 r. poz. 8)

pr. restruk.	– ustawa z 15.05.2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (Dz.U. z 2022 r. poz. 2309)
pr. spółdz.	– ustawa z 16.09.1982 r. – Prawo spółdzielcze (Dz.U. z 2021 r. poz. 648 ze zm.)
pr. stow.	– ustawa z 7.04.1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 2020 r. poz. 2261 ze zm.)
pr. upadł.	– ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2022 r. poz. 1520 ze zm.)
pr. weksl.	– ustawa z 28.04.1936 r. – Prawo wekslowe (Dz.U. z 2022 r. poz. 282)
pr. wod.	– ustawa z 20.07.2017 r. – Prawo wodne (Dz.U. z 2022 r. poz. 2625 ze zm.)
pr. wod. z 1962 r.	– ustawa z 30.05.1962 r. – Prawo wodne (Dz.U. Nr 34, poz. 158 ze zm.)
pr. wod. z 1974 r.	– ustawa z 14.10.1974 r. – Prawo wodne (Dz.U. Nr 38, poz. 230 ze zm.)
pr. wod. z 2001 r.	– ustawa z 18.07.2001 r. – Prawo wodne (Dz.U. z 2017 r. poz. 1121 ze zm.)
reg. prok.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 7.04.2016 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (Dz.U. z 2023 r. poz. 1115)
reg. sąd.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18.06.2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 2514 ze zm.)
r.o.c.a.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 22.10.2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz.U. poz. 1800 ze zm.)
r.o.c.r.p.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 22.10.2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych (Dz.U. z 2018 r. poz. 265 ze zm.)
r.o.c.r.p. z 2002 r.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 28.09.2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (Dz.U. z 2013 r. poz. 490 ze zm.)
r.t.s.d.e.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 20.10.2015 r. w sprawie trybu i sposobu dokonywania doręczeń elektronicznych (Dz.U. z 2023 r. poz. 452)
TFUE	– Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 47)
TUE	– Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 13)

u.d.p.	– ustawa z 21.03.1985 r. o drogach publicznych (Dz.U. z 2023 r. poz. 645 ze zm.)
u.d.p.p.w.	– ustawa z 24.04.2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2023 r. poz. 571)
u.d.r.p.g.	– ustawa z 17.12.2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym (Dz.U. z 2023 r. poz. 1212)
u.d.u.r.	– ustawa z 11.09.2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (Dz.U. z 2023 r. poz. 656 ze zm.)
u.e.z.i.g.	– ustawa z 4.03.2005 r. o europejskim zgrupowaniu interesów gospodarczych i spółce europejskiej (Dz.U. z 2022 r. poz. 259)
u.f.	– ustawa z 6.04.1984 r. o fundacjach (Dz.U. z 2023 r. poz. 166)
u.g.g.w.n.	– ustawa z 29.04.1985 r. o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości (Dz.U. z 1991 r. Nr 30, poz. 127 ze zm.)
u.g.n.	– ustawa z 21.08.1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2023 r. poz. 344 ze zm.)
u.k.s.	– ustawa z 22.03.2018 r. o komornikach sądowych (Dz.U. z 2023 r. poz. 590 ze zm.)
u.k.s.c.	– ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 1144 ze zm.)
u.k.w.h.	– ustawa z 6.07.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. z 2023 r. poz. 146 ze zm.)
u.o.f.f.e.	– ustawa z 28.08.1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 930)
u.o.i.n.	– ustawa z 5.08.2010 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. z 2023 r. poz. 756 ze zm.)
u.o.k.k.	– ustawa z 16.02.2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz.U. z 2021 r. poz. 275 ze zm.)
u.o.k.ś.	– ustawa z 31.01.1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska (Dz.U. z 1994 r. Nr 49, poz. 196 ze zm.)
u.o.z.p.	– ustawa z 19.08.1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. z 2022 r. poz. 2123)
u.p.e.a.	– ustawa z 17.06.1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz.U. z 2022 r. poz. 479 ze zm.)
u.p.n.	– ustawa z 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2018 r. poz. 969 ze zm.)
u.p.n.p.r.	– ustawa z 23.08.2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym (Dz.U. z 2023 r. poz. 845)
u.p.o.z.p.	– ustawa z 22.11.2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób (Dz.U. z 2022 r. poz. 1689)

u.p.p.	– ustawa z 25.09.1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych (Dz.U. z 2023 r. poz. 437)
u.p.t.k.w.	– ustawa z 14.02.2003 r. o przenoszeniu treści księgi wieczystej do struktury księgi wieczystej prowadzonej w systemie informacyjnym (Dz.U. Nr 42, poz. 363 ze zm.)
u.r.p.	– ustawa z 6.07.1982 r. o radcach prawnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1166)
u.r.s.s.g.	– ustawa z 24.05.1989 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych (Dz.U. z 2016 r. poz. 723)
u.r.t.	– ustawa z 29.12.1992 r. o radiofonii i telewizji (Dz.U. z 2022 r. poz. 1722)
u.rz.	– ustawa z 22.03.1989 r. o rzemiośle (Dz.U. z 2020 r. poz. 2159 ze zm.)
u.rzecz.p.	– ustawa z 11.04.2001 r. o rzecznikach patentowych (Dz.U. z 2023 r. poz. 303)
u.s.d.g.	– ustawa z 2.07.2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. z 2017 r. poz. 2168 ze zm.)
u.s.g.	– ustawa z 8.03.1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2023 r. poz. 40 ze zm.)
u.s.o.	– ustawa z 7.09.1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2022 r. poz. 2230)
ustawa o KRS	– ustawa z 20.08.1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (Dz.U. z 2023 r. poz. 685 ze zm.)
ustawa o PG	– ustawa z 15.12.2016 r. o Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2023 r. poz. 1109)
ustawa o PG z 2005 r.	– ustawa z 8.07.2005 r. o Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa (Dz.U. z 2016 r. poz. 1313 ze zm.)
ustawa o PIP	– ustawa z 13.04.2007 r. o Państwowej Inspekcji Pracy (Dz.U. z 2022 r. poz. 1614 ze zm.)
ustawa o RPD	– ustawa z 6.01.2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz.U. z 2023 r. poz. 292)
ustawa o RPO	– ustawa z 15.07.1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. z 2023 r. poz. 1058)
ustawa o RPP	– ustawa z 6.11.2008 r. o Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz.U. z 2022 r. poz. 1876 ze zm.)
ustawa o SN	– ustawa z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. z 2023 r. poz. 1093)
u.s.u.r.	– ustawa z 20.12.1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. z 2023 r. poz. 208 ze zm.)
u.s.u.s.	– ustawa z 13.10.1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. z 2023 r. poz. 1230 ze zm.)

u.s.z.p.p.	– ustawa z 25.09.1981 r. o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego (Dz.U. z 2015 r. poz. 1543)
u.ś.k.	– ustawa z 25.06.1997 r. o świadku koronnym (Dz.U. z 2016 r. poz. 1197 ze zm.)
u.ś.p.z.p.	– ustawa z 5.07.2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2020 r. poz. 823)
u.t.k.	– ustawa z 28.03.2003 r. o transporcie kolejowym (Dz.U. z 2023 r. poz. 602 ze zm.)
u.u.n.o.	– ustawa z 23.02.1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz.U. z 2021 r. poz. 1693)
u.w.a.r.	– ustawa z 23.01.2009 r. o wojewodzie i administracji rządowej w województwie (Dz.U. z 2023 r. poz. 190)
u.w.l.	– ustawa z 24.06.1994 r. o własności lokali (Dz.U. z 2021 r. poz. 1048)
u.w.t.p.a.	– ustawa z 26.10.1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz.U. z 2023 r. poz. 165 ze zm.)
u.z.n.k.	– ustawa z 16.04.1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (Dz.U. z 2022 r. poz. 1233)
u.z.p.d.g.	– ustawa z 6.07.1982 r. o zasadach prowadzenia na terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej działalności gospodarczej w zakresie drobnej wytwórczości przez zagraniczne osoby prawne i fizyczne (Dz.U. z 1989 r. Nr 27, poz. 148 ze zm.)
u.z.s.z.	– ustawa z 22.06.1995 r. o zakwaterowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2022 r. poz. 1623)
u.z.w.g.	– ustawa z 29.06.1963 r. o zagospodarowaniu wspólnot gruntowych (Dz.U. z 2022 r. poz. 140)
u.z.z.m.p.	– ustawa z 16.12.2016 r. o zasadach zarządzania mieniem państwowym (Dz.U. z 2023 r. poz. 973)
z.o.z.d.s.	– zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z 19.06.2019 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów oraz innych działów administracji sądowej (Dz.Urz. MS poz. 138 ze zm.)

Czasopisma i zbiory orzecznictwa

ADR	– ADR. Arbitraż i Mediacja
AIS	– Acta Iuris Stetinensis
Annales UMCS	– Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska
AUL	– Acta Universitatis Lodzensis
AUWr	– Acta Universitatis Wratislaviensis

Biul. SN	– Biuletyn Informacyjny Sądu Najwyższego (od 1988 r. – Biuletyn Sądu Najwyższego)
BMS	– Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości
CPKiNP	– Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
DPP	– Demokratyczny Przegląd Prawniczy
EP	– Edukacja Prawnicza
EPS	– Europejski Przegląd Sądowy
Fin. Kom.	– Finanse Komunalne
FP	– Forum Prawnicze
GA	– Gubernaculum et Administratio
Gł. A.	– Głos Adwokatów
Gł. Pr.	– Głos Prawa
Gł. S.	– Głos Sądownictwa
GS	– Gazeta Sądowa
GSiP	– Gazeta Sądowa i Penitencjarna
GSP	– Gdańskie Studia Prawnicze
GSP-PO	– Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa
GSW	– Gazeta Sądowa Warszawska
HUDOC	– baza orzeczeń ETPC
IC	– Izba Cywilna. Biuletyn Sądu Najwyższego
KKSSiP	– Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury
KPP	– Kwartalnik Prawa Prywatnego
M. Pr. Bank.	– Monitor Prawa Bankowego
M. Pr. Pr.	– Monitor Prawa Pracy
M. Praw.	– Monitor Prawniczy
MPH	– Monitor Prawa Handlowego
N. Pal.	– Nowa Palestra
NP	– Nowe Prawo
NPC	– Nowy Proces Cywilny
NPN	– Nowy Przegląd Notarialny
ONSA	– Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
ONSAiWSA	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego i wojewódzkich sądów administracyjnych
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSAB	– Orzecznictwo Sądów Apelacji Białostockiej
OSN	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego (do 1962 r.)
OSNAPiUS	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (od 1994 r.)
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna (od 1995 r.)
OSNC-ZD	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Zbiór Dodatkowy
OSNCK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Izba Karna

OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna oraz Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (od 1963 r. do 1994 r.)
OSNKN	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych (od 2003 r.)
OSNPG	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Biuletyn Prokuratury Generalnej
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, seria A
Pal.	– Palestra
PES	– Problemy Egzekucji Sądowej
PiP	– Państwo i Prawo
PiZS	– Praca i Zabezpieczenie Społeczne
PiŻ	– Prawo i Życie
PN	– Przegląd Notarialny
POP	– Przegląd Orzecznictwa Podatkowego
PPC	– Polski Proces Cywilny
PPE	– Przegląd Prawa Egzekucyjnego
PPH	– Przegląd Prawa Handlowego
PPiA	– Przegląd Prawa i Administracji
PPiPS	– Prawo Pracy i Prawo Socjalne – Przegląd Orzecznictwa
PPK	– Przegląd Prawa Karnego
PPP	– Przegląd Prawa Publicznego
Pr. Asek.	– Prawo Asekuracyjne
Pr. Bank.	– Prawo Bankowe
Pr. Spółek	– Prawo Spółek
Probl. Praw.	– Problemy Praworządności
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
Prok. i Pr.-wktł.	– Prokuratura i Prawo – wkładka
Prz. Sejm.	– Przegląd Sejmowy
PS	– Przegląd Sądowy
PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
PWS	– Problemy Wymiaru Sprawiedliwości
R. Pr.	– Radca Prawny
Rej.	– Rejent
RPE	– Ruch Prawniczy i Ekonomiczny
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny

SC	– Studia Cywilistyczne
SI	– Studia Iuridica
Sł. Prac.	– Służba Pracownicza
SP	– Studia Prawnicze
SPP	– Studia Prawa Prywatnego
SPPiPS	– Studia z zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej
ST	– Samorząd Terytorialny
SU	– Studia Ubezpieczeniowe
Wok.	– Wokanda
WPP	– Wojskowy Przegląd Prawniczy
Zb. Orz.	– Zbiór Orzeczeń
Zb. Urz.	– Zbiór Urzędowy
ZNIBPS	– Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego
ZNSA	– Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego
ZNUJ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZNUJ PPWI	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelktualnej
ZNUŁ	– Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego
ZPUKSW	– Zeszyty Prawnicze Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego

Inne

CEIDG	– Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej
ETPC	– Europejski Trybunał Praw Człowieka
NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
Prezes UKE	– Prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej
Prezes UOKiK	– Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów
Prezes URE	– Prezes Urzędu Regulacji Energetyki
Prezes UTK	– Prezes Urzędu Transportu Kolejowego
SA	– sąd apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy
SO	– sąd okręgowy
SW	– sąd wojewódzki
TK	– Trybunał Konstytucyjny
TS	– Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
WSA	– wojewódzki sąd administracyjny

Uwaga: Dla wygody Czytelnika brzmienie przepisów zmienionych ustawą z 9.03.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 614), które weszły w życie 1.07.2023 r., przytoczono w dwóch wersjach: w brzmieniu sprzed nowelizacji i obecnym, które wyróżniono kursywą.

Słowo wstępne

Od ostatniego wydania naszego *Komentarza* do Kodeksu postępowania cywilnego w 2016 r. ustawodawca znowu wprowadził liczne zmiany, z których najważniejszą było uchwalenie obszernej nowelizacji z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469 ze zm.), a także ustawy z 9.03.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 614). Wielokrotne nowelizacje mają ciągle charakter wycinkowy, prowizoryczny i doraźny oraz są dalekie od profesjonalizmu. Prawodawca dokonuje ich bez dostatecznej refleksji teoretycznej i bez konsultacji oraz w wyniku fałszywego przekonania, że jedynym remedium na nieprawidłowości występujące w stosowaniu prawa jest jego natychmiastowa zmiana. Z tych przyczyn Kodeks postępowania cywilnego utracił czytelność i spójność, stał się w wielu partiach zlepkiem przypadkowych, niepoddających się systematyzacji unormowań, które sprawiają coraz więcej problemów interpretacyjnych i praktycznych.

Pogarszający się stan legislacji procesowej stwarza nowe zagadnienia prawne, z którymi mozolnie próbuje radzić sobie orzecznictwo sądowe i doktryna prawa procesowego. Oddaliła się nadzieja uchwalenia nowego Kodeksu postępowania cywilnego wobec odwołania w dniu 17.12.2015 r. Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego, w tym członków, autorów *Komentarza*, którzy prowadzili zaawansowane prace nad przygotowaniem rozwiązań odpowiadających potrzebom współczesnego postępowania sądowego w sprawach cywilnych.

Nasz *Komentarz*, uaktualniony i w licznych fragmentach poszerzony, jest w pierwszym rzędzie przewodnikiem po „zgrzytającym” tekście Kodeksu. Autorzy próbują również objaśnić wprowadzone zmiany, kojarzyć je ze sobą, a ponadto dostarczyć wiedzy oferowanej przez doktrynę i orzecznictwo. Nie zakładają, że *Komentarz* potrafi dać odpowiedź na każde pytanie i wątpliwości, ale powinien on ułatwić ich zdiagnozowanie i rozstrzygnięcie. Wzrost regulacji oraz orzecznictwa spowodował konieczność podziału komentowanej materii na większą liczbę tomów.

Licząc, że także to wydanie spotka się – tak jak poprzednie – z zainteresowaniem szerokiego grona teoretyków i praktyków prawa, oddajemy do rąk Czytelników dzieło, które uwzględnia stan prawny oraz stan doktryny i orzecznictwa na dzień 1.07.2023 r.

Tadeusz Ereciński

USTAWA

z dnia 17 listopada 1964 r.

Kodeks postępowania cywilnego

(tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 1805; zm.: Dz.U. z 2021 r. poz. 1981, poz. 2052, poz. 2262, poz. 2270, poz. 2289, poz. 2328, poz. 2459; z 2022 r. poz. 1, poz. 366, poz. 480, poz. 807, poz. 830, poz. 974, poz. 1098, poz. 1301, poz. 1371, poz. 1692, poz. 1855, poz. 1967, poz. 2127, poz. 2140, poz. 2180, poz. 2339, poz. 2436, poz. 2600, poz. 2687; z 2023 r. poz. 289, poz. 326, poz. 403, poz. 535, poz. 556, poz. 614, poz. 739, poz. 803, poz. 852)

TYTUŁ WSTĘPNY

Przepisy ogólne

Literatura do tytułu wstępnego

J. Akińcza, *Udział prokuratora w ochronie stosunków o charakterze cywilnoprawnym przed sądem cywilnym* [w:] *Problemy z sądową ochroną praw człowieka*, t. 1, red. R. Sztuchmiller, J. Krzywkowska, Olsztyn 2012; **M. Allerhand**, *Podstęp w procesie*, Lwów 1907; **A. Bálasits**, *O t. zw. materyalnym kierownictwie sędziowskim w procesie cywilnym*, „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne” 1900; **B. Baran**, *Droga sądowa w sprawach dyscyplinarnych funkcjonariuszy Służby Więziennej*, PPC 2015/4; **A. Bąk**, *Czynniki i walory sprawnego postępowania w sprawie cywilnej*, Rej. 2005/3; **L. Bergman**, *Powództwo cywilne w procesie karnym*, „Wileński Przegląd Prawniczy” 1930/10; **A. Biłgorajski**, *Prawda jako granica wolności wypowiedzi na gruncie kodeksu postępowania cywilnego. Przyczynek do dyskusji* [w:] *Wszelkie prawo stanowione jest dla ludzi. Księga Jubileuszowa Sędziego Doktora Zbigniewa Szczurka*, red. J. Świeczkowski, Gdańsk 2015; **Ł. Błaszczak**, *Klauzula generalna „dobrych obyczajów” z art. 3 k.p.c.*, PPC 2014/2; **Ł. Błaszczak**, *Nadużycie prawa procesowego w postępowaniu arbitrażowym*, Warszawa 2018; **Ł. Błaszczak**, *Pozycja procesowa prokuratora i Rzecznika Praw Obywatelskich* [w:] *Współczesne problemy prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci profesora Edwarda Gniewka*, red. J. Gołaczyński, P. Machnikowski, Warszawa 2010; **Ł. Błaszczak**, *Problematyka sprawy cywilnej i drogi sądowej w kontekście zagadnienia sprawy konstytucyjnej i domniemania drogi sądu powszechnego z art. 177 Konstytucji* [w:] *Konstytucjonalizacja postępowania cywilnego*, red. Ł. Błaszczak, Wrocław 2015; **Ł. Błaszczak**, *Sprawa cywilna z elementem wspólnotowym jako sprawa wspólnotowa (wybrane zagadnienia z punktu widzenia procedury cywilnej)* [w:] *Współczesne przemiany postępowania cywilnego*, red. P. Pogonowski, P. Cioch, E. Gapska, J. Nowińska, Warszawa 2010; **J. Bodio**, *Interes prawny a interes publiczny prokuratora wytaczającego powództwo w trybie art. 7, 57 i 189 k.p.c.*, Pal. 2015/1–2; **J. Bodio** [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2010; **J. Bodio** [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. 1, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2019; **O. Bogucki**, *Teoretyczne aspekty zasady prawdy materialnej w nowym modelu postępowania cywilnego*, RPEiS 2000/1; **M. Borek, K.R. Wiślocki**, *Dostęp o informacji o postępowaniu egzekucyjnym i egzekucji – wybrane zagadnienia* [w:] *Reforma ochrony danych osobowych a jawność dostępu do informacji sądowej – aspekty proceduralne*, red. M. Jabłoński, K. Flaga-Gieruszyńska, K. Wygoda, Wrocław 2017; **K. Borysiewicz**, *Droga sądowa w sprawach związanych z dofinansowaniem projektów z funduszy strukturalnych i funduszu spójności*, PS 2011/4; **W. Broniewicz**, *Glosa do uchwały SN – Izba Cywilna z 17.06.2005 r.*, III CZP 26/05, OSP 2006/7–8; **W. Broniewicz**, *Jawność jako konstytucyjna zasada procesu cywilnego*, NP 1954/5–6; **W. Broniewicz**, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2008; **W. Broniewicz**, *Powództwo prokuratora w polskim procesie cywilnym*, PiP 1966/7–8; **W. Broniewicz**,

Sąd rodzinny a sąd opiekuńczy, PS 1993/2; **W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki**, Postępowanie cywilne w zarysie, Warszawa 2016; **K. Buła**, Powództwa w sprawach niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego wytaczane przez prokuratora jako instrument ochrony praw człowieka, „Roczniki Nauk Prawnych KUL” 2012/1; **J. Cagara**, Związanie sądu cywilnego wyrokiem karnym, NP 1981/3; **K. Chwalibogowski**, Ustalenia faktyczne w procesie karnym i cywilnym i ich wzajemna moc wiążąca, NP 1965/9; **M.M. Cieśliński**, W kwestii stosowania art. 5 k.p.c., PS 1999/4; **W. Ciszewski, E. Matejkowska**, Student a prawo do sądu w świetle ustawy z dnia 27 lipca 2005 roku – Prawo o szkolnictwie wyższym, „Studenckie Zeszyty Naukowe UMCS” 2011/21; **T. Cytowski**, Procesowe nadużycie prawa, PS 2005/5; **S. Dalka**, Rola i zadania art. 5 k.p.c., PPE 2005/7–9; **W. Daszkiewicz**, Powództwo cywilne w procesie karnym, Warszawa 1976; **W. Daszkiewicz**, Zasądzenie odszkodowania z urzędu w polskim procesie karnym, Warszawa 1970; **S. Dąbrowski, A. Łazarska**, Nadużycie władzy sędziowskiej, PPC 2012/1; **H. Dolecki**, Jedna czy kilka prawd w poznaniu sądowym? [w:] Księga jubileuszowa z okazji 15-lecia Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2004; **H. Dolecki**, Nadużycie prawa do sądu [w:] Sądownictwo administracyjne gwarantem wolności i praw obywatelskich 1980–2005, red. J. Góral, R. Hauser, J. Trzciński, Warszawa 2005; **M. Dziurda**, Szczególna zdolność sądowa, Warszawa 2019; **T. Ereciński**, Czy w procesie adhezyjnym można wydać orzeczenie co do roszczeń objętych obowiązkiem ubezpieczenia OC wyłącznie w stosunku do oskarżonego?, NP 1972/7–8; **T. Ereciński**, Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym. Tezy i wstępne propozycje do dyskusji [w:] Nadużycie prawa procesowego cywilnego, red. P. Grzegorzczak, M. Walasik, F. Zedler, Warszawa 2019; **T. Ereciński**, Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego, PiP 1986/4; **T. Ereciński**, Problemy procesowe na tle dochodzenia roszczeń z tytułu obowiązkowych ubezpieczeń komunikacyjnych, Pal. 1971/6; **T. Ereciński, K. Weitz**, Efektywność ochrony prawnej udzielanej przez sądy w Polsce, PS 2005/10; **T. Ereciński, K. Weitz**, Prawda i równość stron w postępowaniu cywilnym a orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego [w:] Orzecznictwo trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010; **Z. Feniachel**, Kłamstwo w procesie cywilnym a adwokat, Pal. 1936/5; **Z. Fenichel**, Powództwo cywilne w procesie karnym a proces cywilny, Gł. A. 1929/9–10; **K. Fierich**, O władzy dyskrecyjnej sędziego w ustnym postępowaniu cywilnym jako środka skupienia materiału procesowego, Kraków 1891; **F.K. Fierich**, Środki skupienia materiału procesowego według projektu Kodeksu polskiej procedury cywilnej [w:] Księga Pamiątkowa ku czci ś.p. Edmunda Krzymuskiego, „Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne” 1929; **F.K. Fierich**, Z drogi administracyjnej na drogę prawa, Kraków 1911; **K. Flaga-Gieruszyńska**, Bezplatna pomoc prawna jako instrument wspomagający realizację konstytucyjnej zasady prawa do sądu (na przykładzie spraw cywilnych) [w:] Wokół konstytucji i zdrowego rozsądku. Circum constitutionem rationemque sanam. Prace dedykowane Profesorowi Tadeuszowi Smolińskiemu, red. J. Ciapała, A. Rost, Szczecin–Jarocin 2011; **K. Flaga-Gieruszyńska**, Dostęp do sądu a postulat humanizacji procesu cywilnego [w:] Aurea praxis, aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego, t. 2, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011; **K. Flaga-Gieruszyńska**, Jawność zewnętrzna procesu cywilnego – wizja przyszłości [w:] Zasady postępowania sądowych z perspektywy ostatnich nowelizacji, red. D. Gil, E. Kruk, Lublin 2016; **K. Flaga-Gieruszyńska**, Konstytucyjne standardy prawa do sądu a ochrona prywatności stron postępowania na przykładzie spraw cywilnych [w:] Konstytucjonalizacja postępowania cywilnego, red. Ł. Błaszczak, Wrocław 2015; **K. Flaga-Gieruszyńska**, Prawa stron i uczestników postępowania do informacji w sprawach cywilnych [w:] Reforma ochrony danych osobowych a jawność dostępu do informacji sądowej – aspekty proceduralne, red. M. Jabłoński, K. Flaga-Gieruszyńska, K. Wygoda, Wrocław 2017; **K. Flaga-Gieruszyńska, A. Klich**, Współczesne problemy postępowania cywilnego. Zbiór studiów, Toruń 2015; **R. Flejszar**, Sądowa kontrola czynności dyspozycyjnych stron – uwagi de lege lata i de lege ferenda [w:] Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym kodeksie postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w Katowicach–Kocierzu (26–29 września 2013 r.), red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014; **R. Flejszar**,

M. Malczyk-Herdzina, *Postępowanie cywilne w sprawach o zatwierdzanie i zmianę zatwierdzonych tabel wynagrodzeń za korzystanie z utworów lub przedmiotów praw pokrewnych*, ZNUJ. Prawo Wynalazcze 2011/1; R. Flejszar, **M. Malczyk-Herdzina**, *Postępowanie cywilne w sprawach z art. 110¹ ust. 2 pkt 2–6 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, ZNUJ. Prace z Prawa Własności Intelektualnej 2011/2; **M. Folcholc**, *Wybrane problemy związane z właściwością sądów administracyjnych i sądów powszechnych w sprawach o rozgraniczenie nieruchomości* [w:] *Aktualne problemy rozgraniczenia właściwości sądów administracyjnych i powszechnych*, red. M. Błachucki, T. Górzynska, Warszawa 2011; **A. Franusz**, *Dokonywanie czynności dyspozytywnych o charakterze materialnym w procesie z powództwa prokuratora na rzecz oznaczonej osoby*, Prok. i Pr. 2016/9; **K. Gajda-Roszczyńska**, *Dopuszczalność drogi sądowej w sprawie ustalenia nieistnienia obowiązku zapłaty odszkodowania z tytułu ograniczeń w sposobie korzystania z nieruchomości w związku z ochroną zasobów środowiska*, M. Praw. 2013/3; K. Gajda-Roszczyńska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, Komentarz do art. 1–729, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2015, 2016; K. Gajda-Roszczyńska, *Między prokuratorem a organizacjami pozarządowymi – udział podmiotów innych niż materialnie uprawnione (uwagi de lege lata i de lege ferenda)* [w:] *Podmioty w postępowaniu cywilnym*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2018; K. Gajda-Roszczyńska, *Nadużycie prawa w europejskim prawie procesowym cywilnym* [w:] *Nadużycie prawa procesowego cywilnego*, red. P. Grzegorzczak, M. Walasik, F. Zedler, Warszawa 2019; K. Gajda-Roszczyńska, *Sprawy i ochrona indywidualnych interesów konsumentów w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012; K. Gajda-Roszczyńska, *System koncentracji materiału procesowego po zmianach wprowadzonych na mocy ustawy z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw w postępowaniu zwyczajnym*, PPC 2020/1; K. Gajda-Roszczyńska, *Udział organizacji społecznych w sądowym postępowaniu cywilnym – uwagi de lege lata oraz de lege ferenda* [w:] *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, red. K. Markiewicz, Warszawa 2011; K. Gajda-Roszczyńska, *Założenia dotyczące udziału organizacji pozarządowych w przyszłym kodeksie postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym kodeksie postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w Katowicach-Kocierzu (26–29 września 2013 r.)*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014; K. Gajda-Roszczyńska, *Zasada jawności w postępowaniu cywilnym*, „Iustitia” 2013/1; **E. Gapska**, *Przeciwdziałanie nadużyciom prawa procesowego w znowelizowanym Kodeksie postępowania cywilnego*, cz. 1, Klauzula generalna, M. Praw. 2019/15; E. Gapska, *Przeciwdziałanie nadużyciom prawa procesowego w znowelizowanym Kodeksie postępowania cywilnego*, cz. 2, Powództwo oczywiście bezzasadne, M. Praw. 2019/16; E. Gapska, *Przeciwdziałanie nadużyciom prawa procesowego w znowelizowanym Kodeksie postępowania cywilnego*, cz. 3, Szczegółowe przejawy nadużycia prawa procesowego, M. Praw. 2019/17; E. Gapska, *Realizacja zasady prawdy w świetle ostatnich nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego*, Rej. 2013/5; E. Gapska, *Wyłączenie drogi sądowej w sprawach cywilnych w świetle Konstytucji RP* [w:] *Konstytucjonalizacja postępowania cywilnego*, red. Ł. Błaszczak, Wrocław 2015; **L. Garlicki**, *Sądy a Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, PS 2016/7–8; **S. Garlicki**, *Jeszcze o symbolicznej złotówce*, Pal. 1963/10; **A. Gerecka-Żołyńska**, *Powództwo cywilne w procesie karnym a obowiązek naprawienia szkody. Uwagi na tle art. 62 k.p.k. oraz art. 46 § 1 k.k.* [w:] *Współczesny polski proces karny. Księga ofiarowana Profesorowi Tadeuszowi Nowakowi*, red. S. Stachowiak, Poznań 2002; **P. Gil**, *Współpraca sądów powszechnych i sądów polubownych w zakresie rozstrzygania spraw cywilnych – rola sądów powszechnych w cywilnych postępowaniach pozasądowych; zagadnienia wybrane*, ADR 2014/3; **S. Glaser**, *O prejudycjalności wyroków karnych*, PPC 1934/13; **W. Głodowski**, *Zasada jawności w postępowaniu egzekucyjnym* [w:] *Prawo wobec wyzwań współczesności*, t. 7, Materiały sesji naukowej (Poznań, 7.12.2010 r.), red. B. Guzik, N. Buchowska, P. Filipiak, P. Wiliński, Poznań 2011; **M. Głuszkiewicz**, *O powództwie cywilnym według ustaw polskich*, N. Pal. 1934/10; **K. Gmerek**, *Udzielanie przez sąd pouczeń w postępowaniu cywilnym. Uwagi na tle wykładni art. 3 Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Wymiar*

prawa. Teoria. Filozofia. Aksjologia, red. M. Hermann, P.F. Zwierzykowski, Warszawa 2019; **S. Godlewski**, Powództwo cywilne w świetle przepisów k.p.k. i k.p.c., Gł. S. 1934/7–8; S. Godlewski, *Zagadnienie przyspieszenia postępowania w sprawach cywilnych*, GS 1939/3; **J. Gołaczyński** [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2019; J. Gołaczyński, *Nadużycie prawa procesowego a zasady naczelne postępowania cywilnego* [w:] *Założenia aksjologiczne nowelizacji KPC z 4 lipca 2019 r.*, red. S. Cieślak, Łódź 2020; **S. Gołąb**, *Skupienie i przyspieszenie w procesie cywilnym*, Gł. Pr. 1937/5–6; **Z. Gostyński**, *Obowiązek naprawienia szkody w nowym ustawodawstwie karnym*, Kraków 1999; Z. Gostyński, *Obowiązek naprawienia szkody w prawie karnym*, Warszawa 1999, rozdz. VI; **A. Góra-Błaszczkowska**, *Konstytucjonalizacja drogi sądowej przed sądami powszechnymi (uwagi na tle wybranego orzecznictwa TK, SN i NSA)* [w:] *Konstytucjonalizacja postępowania cywilnego*, red. Ł. Błaszczak, Wrocław 2015; A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada równości stron w aspekcie zmiany przepisów art. 5 i 212 k.p.c. i wynikających z nich obowiązków sądu w postępowaniu cywilnym. Uwagi na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, PS 2005/10; A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada równości stron w procesie cywilnym*, Warszawa 2008; **K. Górniak**, *Jawność posiedzeń sądowych w postępowaniu nieprocesowym*, PS 2017/11–12; **W. Graliński**, *Udział organizacji pozarządowych w procesie cywilnym* [w:] *Pro Scientia Iuridica*, red. M. Chrzanowski, A. Przyborska-Klimczak, P. Sandecki, Lublin 2014; **M. Grochowski**, *Udział organizacji społecznych w postępowaniu cywilnym w sprawach o ochronę interesów konsumentów*, „Studenckie Zeszyty Naukowe UMCS” 2009/19; **P. Grzegorzczak**, *Legitymacja procesowa – pojęcie, funkcje i reżim procesowy*, PS 2020/2; P. Grzegorzczak, *O czasowych granicach zarzutu potrącenia i konsekwencjach ich naruszenia (art. 203¹ § 2 i art. 840 § 1 pkt 2 in fine k.p.c.)* PPC 2020/3; P. Grzegorzczak, *Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym. Ogólna charakterystyka*, Warszawa 2010; **P. Grzegorzczak, K. Weitz** [w:] *Konstytucja RP, t. 1, Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016; **P. Grzegorzczak, M. Walasik**, *Zarzut jako środek ochrony wierzyciela pauliańskiego* [w:] *Ius civile vigilantibus scriptum est. Księga jubileuszowa Profesora Adama Olejniczaka*, red. J. Haberk, J. Grykiel, K. Mularski, Warszawa 2022; **P. Grzegorzczak**, *Wniosek pokrzywdzonego o naprawienie szkody w nowym prawie i postępowaniu karnym*, „Nowa Kodyfikacja Karna. Krótkie Komentarze” 1997/1; **J. Gudowski**, *Droga sądowa w sprawach o rozgraniczenie nieruchomości (na tle prawa geodezyjnego i kartograficznego)*, PS 1995/2; J. Gudowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. 2*, red. T. Ereciński, Warszawa 2009; J. Gudowski, *Laserunkowość postępowania cywilnego* [w:] *Honeste procedere. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu*, red. A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2017; J. Gudowski, *Nadużycie prawa procesowego cywilnego w postępowaniu rozpoznawczym (in ampliore contextu)* [w:] *Nadużycie prawa procesowego cywilnego*, red. P. Grzegorzczak, M. Walasik, F. Zedler, Warszawa 2019; J. Gudowski, *O kilku naczelnych zasadach procesu cywilnego – wczoraj, dziś, jutro* [w:] *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtyśkiemu*, red. A. Nowicka, Poznań 2005; J. Gudowski, *Węzłowe problemy skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia*, PS 2006/1; J. Gudowski, *Wpływ Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na pojęcie dopuszczalności drogi sądowej* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a kodeks postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego, Serock k. Warszawy, 24–26 września 2009 r.*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010; **F. Halpern**, *Inicjatywa sędziowska w postępowaniu procesowym*, PPC 1939/1–2; **S. Hanausek**, *Przygotowanie procesu cywilnego*, NP 1964/2; S. Hanausek, *„Związanie” sądu cywilnego decyzją administracyjną*, SC 1974/23; **A.G. Harla**, *Udzielanie przez sąd stronom i uczestnikom postępowania cywilnego wskazówek w świetle art. 5 k.p.c. (uwagi de lege lata i de lege ferenda)*, PS 2003/10; **R. Hauser**, *Rozstrzyganie sporów o właściwość między sądami administracyjnymi a powszechnymi* [w:] *Aktualne problemy rozgraniczenia właściwości sądów administracyjnych i powszechnych*, red. M. Błachucki,

T. Górzyńska, Warszawa 2011; **W. Hermeliński**, *Utrudnienia w dostępie do sądu cywilnego w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Adwokatura a modele procedur sądowych*, t. 6, red. A. Malicki, J. Giezek, Warszawa 2013; **P. Hofmański**, *Orzekanie w procesie adhezyjnym o naprawieniu szkody wyrządzonej przez pracownika*, NP 1980/9; P. Hofmański, *Powództwo adhezyjne o naprawienie szkody wyrządzonej przez pracownika. Zagadnienia procesowe*, PPK 1986/12; **J. Hrobóni**, *Nadużywanie pism przygotowawczych i środki zaradcze*, PPC 1936/1–2; **J. Ignatowicz**, *Droga sądowna w sprawach spółdzielczych w świetle nowego prawa spółdzielczego*, NP 1983/3; J. Ignatowicz [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2003; **M. Iżykowski**, *Notarialne poświadczenie dziedziczenia jako rozstrzygnięcie sprawy cywilnej* [w:] *Proces cywilny. Nauka – kodyfikacja – praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, red. P. Grzegorzczak, K. Knoppek, M. Walasik, Warszawa 2012; **J. Jagieła** [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz do art. 1–205*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019; J. Jagieła [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, *Komentarz do art. 1–366*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, Warszawa 2016; J. Jagieła, *Zgoda osoby fizycznej na wszczęcie postępowania i przystąpienie do niej przez organizację pozarządową*, PS 2015/2; **A. Jakubecki**, *Dochodzenie roszczeń z zakresu prawa własności przemysłowej w postępowaniu cywilnym*, SPP 2010/1–2; A. Jakubecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2010; A. Jakubecki, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym A.D. 2019* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021; A. Jakubecki, *Kontradycyjność a poznanie prawdy w procesie cywilnym w świetle zmian kodeksu postępowania cywilnego*, PS 1998/10; A. Jakubecki, *Nadużycie prawa procesowego w postępowaniu zabezpieczającym* [w:] *Nadużycie prawa procesowego cywilnego*, red. P. Grzegorzczak, M. Walasik, F. Zedler, Warszawa 2019; A. Jakubecki, *Sankcje za nadużycie uprawnień procesowych w kodeksie postępowania cywilnego*, Pal. 2019/11–12; **A. Jamróz**, *Przewlekłość postępowania jako naruszenie prawa do sądu* [w:] *Państwo prawa, parlamentaryzm, sądownictwo konstytucyjne. Pamięci Profesora Zdzisława Czeszejki-Sochackiego*, red. A. Jamróz, Białystok 2012; **B. Janiszewska**, *Dochodzenie naprawienia szkody wyrządzonej zmianą stanu wody*, PS 2009/11–12; **J. Jankowski**, *Czasowa niedopuszczalność drogi sądowej*, AUL 1982/9; J. Jankowski, *Dążenie do poznania prawdy w postępowaniu cywilnym*, AUL 2014/73; J. Jankowski, *Dopuszczalność drogi egzekucji sądowej*, PPE 2015/2; J. Jankowski, *Dopuszczalność drogi sądowej w sprawach o odszkodowanie dochodzone w trybie art. 160 § 5 k.p.a.*, Pal. 1985/9; J. Jankowski, *Ewolucja unormowań i poglądów doktryny na temat wypadków czasowej niedopuszczalności drogi sądowej* [w:] *Aurea praxis, aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Ercińskiego*, t. 1, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011; J. Jankowski, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego*, cz. 1, *Postępowanie rozpoznawcze*, M. Praw. 2004/19; J. Jankowski, *Nowelizacja kodeksu postępowania cywilnego. Część I. Postępowanie rozpoznawcze (I)*, M. Praw. 2012/1; J. Jankowski, *Postępowanie wewnątrzspółdzielcze a dopuszczalność drogi sądowej*, AUL 1978/42; **M. Jaśkowska**, *Konstytucyjnoprawne podstawy sądownictwa powszechnego i administracyjnego oraz delimitacja właściwości tych sądów* [w:] *Aktualne problemy rozgraniczenia właściwości sądów administracyjnych i powszechnych*, red. M. Błachucki, T. Górzyńska, Warszawa 2011; **M. Jaślikowski**, *Pozostawienie powództwa cywilnego bez rozpoznania na podstawie art. 415 § 3 k.p.k.*, PS 2007/6; **A. Jaworski**, *Udział prokuratora w postępowaniu cywilnym przed Sądem Najwyższym*, PPC 2011/3; A. Jaworski, *Uprawnienia prokuratora w postępowaniu cywilnym w przyszłym kodeksie cywilnego – propozycja podstawowych założeń* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym kodeksie postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w Katowicach-Kocierzu (26–29 września 2013 r.)*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014; **G. Jędrejek**, *Dopuszczalność powództwa cywilnego do dochodzenia wynagrodzenia za przechowanie rzeczy ruchomych zajętych w trakcie postępowania karnego*, „Studia Prawnicze KUL” 2007/2–3; **J. Jodłowski**, *Glosa do postanowienia SN z 11.10.1969 r.*, I CR 240/68, PiP 1972/2; J. Jodłowski, *Glosa do postanowienia SN z 26.07.1978 r.*, II CR 248/78,

PiP 1981/1; J. Jodłowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, t. 1, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, Warszawa 1989; J. Jodłowski, *Uznanie i wykonanie zagranicznych orzeczeń sądowych w Polsce na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, Warszawa 1977; J. Jodłowski, Z. Resich, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1987; T. Justyński, *Nadużycie prawa w polskim prawie cywilnym*, Kraków 2000; B. Kaczmarek-Templin, *Zasada jawności a informatyzacja postępowania cywilnego – wybrane aspekty* [w:] *Konstytucjonalizacja postępowania cywilnego*, red. Ł. Błaszczak, Wrocław 2015; A. Kafarski, *Akcja cywilna w procesie karnym*, Warszawa 1972; A. Kafarski, *Zagadnienie mocy wiążącej prawomocnych wyroków karnych w procesie cywilnym*, PiP 1961/7; A. Kaftal, *Powództwo cywilne w procesie karnym*, Warszawa 1975; A. Kallaus, *Konsekwencje prawne zmiany przepisu art. 3 k.p.c. w postępowaniu procesowym*, M. Praw. 1997/4; B. Karolczyk, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym przed sądem pierwszej instancji*, Warszawa 2013; P. Kasprzyk, *Postępowanie w sprawie badania wypadku lotniczego a postępowanie cywilne*, PS 2009/4; T. Kielkowski, *Czy organy administracji publicznej rozstrzygają sprawy cywilne*, PiP 1997/8; K. Kijowski, W. Papis, *Rola prokuratora w postępowaniu cywilnym w świetle zmian ustrojowych prokuratury oraz transformacji ustrojowej Polski w latach 1989–2015*, KKSiP 2015/3; A. Kisielewicz, *Właściwość sądów administracyjnych i sądów powszechnych w sprawach konkursów na stanowisko* [w:] *Aktualne problemy rozgraniczenia właściwości sądów administracyjnych i powszechnych*, red. M. Błachucki, T. Górzynska, Warszawa 2011; A. Klich, *Prawo dostępu do sądu – rozważania na tle informatyzacji postępowania cywilnego* [w:] *Ochrona strony słabszej stosunku prawnego. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Adamowi Zielińskiemu*, red. M. Boratyńska, Warszawa 2016; J. Klich-Bartoszek, *Glosa do wyroku SN z 16.06.1967 r., III PRN 9/67, OSPiKA 1968/12, poz. 263*; C.P. Kłak, *Wpływ prawomocnego wyroku skazującego na postępowanie cywilne*, „Ius et Administratio” 2004/2; C.P. Kłak, *Wyrok nakazowy a postępowanie cywilne*, Pal. 2004/11–12; M. Kłopotka, *Prawo do sądu w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, AUWr. PPIA 2007/76; K. Knoppek, *Zmierzch zasady prawdy obiektywnej w procesie cywilnym*, Pal. 2005/1–2; J. Kochanowski, *Przestępstwa kwalifikowane przez następstwa*, PiP 1972/1; *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, Komentarz do art. 1–205, red. A. Marciniak, Warszawa 2019; *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, Komentarz do art. 1–505³⁹, red. T. Szanciło, Warszawa 2019; *Kodeks postępowania cywilnego*. Komentarz, red. P. Rylski, Legalis 2022; *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. 1, red. T. Zembrzuski, Warszawa 2019, 2020; K. Kolański, *Rozpoznawanie spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 1989; K. Kołakowski, *Dowodzenie w procesie cywilnym*, Warszawa 2000; *Konstytucjonalizacja postępowania cywilnego*, red. Ł. Błaszczak, Wrocław 2015; T. Kordys, *Rzeczywista realizacja prawa do sądu a odrębne postępowanie gospodarcze. Aspekty konstytucyjnoprawne*, „Humanistyczne Zeszyty Naukowe – Prawa Człowieka” 2010/13; A. Kościółek, *Dostęp do informacji o postępowaniu we współczesnym modelu jawności postępowania* [w:] *Reforma ochrony danych osobowych a jawność dostępu do informacji sądowej – aspekty proceduralne*, red. M. Jabłoński, K. Flaga-Gieruszyńska, K. Wygoda, Wrocław 2017; A. Kościółek, *Udział organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego z 16 września 2011 r.*, M. Praw. 2012/21; A. Kościółek, *Zasada jawności w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2018; A. Kościółek, A.M. Arkuszewska, *Udział prokuratora w postępowaniu cywilnym. Uwagi de lege lata i de lege ferenda* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym kodeksie postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w Katowicach-Kocierzu (26–29 września 2013 r.)*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014; B. Kowalczyk, *Zarzut nadużycia prawa procesowego* [w:] *Środki obrony pozwanego w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji*, red. M. Rzewuski, Warszawa 2022; J. Krajewski, *Stosunek procesu do postępowania nieprocesowego*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici” 1967/7; J. Krajewski, *Środki zmierzające do doskonalenia poziomu i sprawności postępowania cywilnego oraz ograniczenia społecznych kosztów wymiaru sprawiedliwości*, PWS 1973/3; M. Krok,

Realizacja zasady prawdy w postępowaniu cywilnym a ciężar dowodu i ciężar argumentacji, AUL. Folia Iuridica 2014/74; **D. Krzyżanowski**, Prawnokarne instytucje służące zaspokojeniu roszczeń pokrzywdzonego a dochodzenie roszczeń w procesie cywilnym, Pal. 2008/9–10; **A. Kubas**, Nadużycie prawa procesowego – próba oceny ostatnich zmian legislacyjnych, Pal. 2019/11–12; **J. Lapierre**, Prawo sądu do kształtowania procesu z urzędu według Kodeksu postępowania cywilnego na tle porównawczym [w:] *Symbolae Vitoldo Broniewicz dedicatae. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Broniewicza*, red. A. Marciniak, Łódź 1998; **J. Lapierre**, Uгода sądowa w polskim prawie cywilnym, PS 1996/2; **J. Lapierre**, Uгода sądowa w polskim procesie cywilnym, Warszawa 1968; **M. Lewandowski**, Odpowiednie stosowanie przepisów o procesie do postępowania klauzulowego i egzekucyjnego (na tle wybranych orzeczeń sądowych), PES 2000/9; **K. Lubiński**, Istota i charakter działalności sądu w postępowaniu nieprocesowym, Toruń 1985; **K. Lubiński**, Uwagi o terminie „postępowanie nieprocesowe”, PiP 1986/2; **A. Łazarska**, Glosa do uchwały SN z 11.12.2013 r., III CZP 78/13, OSP 2017/6, poz. 60; **A. Łazarska**, O prawdzie jako granicy wolności rozporządzania przez strony faktami w procesie cywilnym, PS 2008/4; **A. Łazarska**, Rzetelny proces cywilny, Warszawa 2012; **A. Łazarska**, Sędziowskie kierownictwo postępowaniem, PS 2012/5; **A. Łazarska**, Sędziowskie kierownictwo postępowaniem cywilnym przed sądem pierwszej instancji, Warszawa 2013; **A. Machnikowska**, Sprawność postępowania sądowego w kontekście etosu sędziowskiego [w:] *Księga Jubileuszowa 45-lecia Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego*, red. J. Stelina, A. Szmyt, GSP 2015/33; **M. Maciejewski**, Ocena zgodności z prawem faktów z zakresu prawa prywatnego przez organy administracji publicznej w toku wykonywania kompetencji oraz kognicja sądów powszechnych i administracyjnych [w:] *Aktualne problemy rozgraniczenia właściwości sądów administracyjnych i powszechnych*, red. M. Błachucki, T. Górzyńska, Warszawa 2011; **M. Małczyk**, Dokonywanie czynności procesowych zgodnie z dobrymi obyczajami na gruncie art. 3 k.p.c. – zagadnienia wybrane [w:] *Experientia docet. Księga jubileuszowa ofiarowana Pani Profesor Elżbiecie Traple*, red. P. Kostański, T. Targosz, P. Podrecki, Warszawa 2017; **M. Manowska**, Przyczynek do dyskusji na temat potrzeby uregulowania w Kodeksie postępowania cywilnego instytucji nadużycia praw procesowych w zakresie korzystania przez strony ze środków zaskarżenia [w:] *Księga pamiątkowa XX-lecia Wydziału Prawa. Przyszłość prawa*, red. B. Hołyst, Warszawa 2017; **M. Manowska**, Zasada prawdy materialnej w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego, Pr. Spółek 1999/12; **M. Manowska**, Zmiany w Kodeksie postępowania cywilnego wprowadzone w 2004 r., PS 2005/5; **A. Marciniak** [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, Komentarz do art. 1–205, red. A. Marciniak, Warszawa 2019; **A. Marciniak**, Nadużycie prawa procesowego w sądowym postępowaniu egzekucyjnym [w:] *Nadużycie prawa procesowego cywilnego*, red. P. Grzegorzczak, M. Walasik, F. Zedler, Warszawa 2019; **K. Markiewicz**, Nadużycie prawa a celowa utrata organu osoby prawnej uprawnionego do jej reprezentacji w toku postępowania cywilnego [w:] *Nadużycie prawa procesowego cywilnego*, red. P. Grzegorzczak, M. Walasik, F. Zedler, Warszawa 2019; **K. Markiewicz**, *Prokurator w postępowaniu cywilnym w ujęciu historycznym* [w:] *M. Mikołajczyk, J. Ciągwa, P. Fiedorczyk, A. Stawarska-Rippel, T. Adamczyk, A. Drogoń, W. Organiściak, K. Kuzmich (red.), O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Prof. Adamowi Lityńskiemu w czterdziestopięciolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin, Księga II*, Białystok–Katowice 2010; **E. Marszałkowska-Krzesz, I. Gil**, Władza dyskrecyjna a ciężar wspierania postępowania i działania z dobrymi obyczajami [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym kodeksie postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w Katowicach-Kocierzu (26–29 września 2013 r.)*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014; **W. Masewicz**, *Prokurator w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1975; **P. Mazur**, *Formy zbiorowe ochrony prawa osobistego do środowiska*, PiP 2006/5; **J. Mazurek, J. Sieklucki**, *Postępowanie likwidacyjne w sprawach ubezpieczeń gospodarczych a dopuszczalność drogi sądowej (zagadnienia wybrane)*, Pal. 1989/4; **A. Mączyński**, Bezpośrednie stosowanie Konstytucji przez sądy, PiP 2000/5; **A. Mączyński**, O tak zwanych wyrokach interpretacyjnych Trybunału Konstytucyjnego [w:] *Teoria i praktyka wykładni prawa. Materiały*

konferencji naukowej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego z 27 lutego 2004 r., red. P. Winczorek, Warszawa 2005; **H. Mądrzak**, Problem aktywności sądu w sferze zbierania i sprawdzania materiału procesowego, AUWr 1990/1028, Prawo CLXX; *Mediacja w sprawach gospodarczych. Praktyka – teoria – perspektywy*, red. A. Torbus, Warszawa 2015; **A. Meszorer**, Stanowisko i czynności procesowe prokuratora w postępowaniu cywilnym, Warszawa 1957; **J. Metzler**, Zakres dopuszczalności postępowania cywilnego w sprawach odszkodowawczych objętych prawem wodnym, NP 1972/9; **A. Miączyński**, Specyfika postępowania nieprocesowego [w:] *Proces i prawo. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Jerzego Jodłowskiego*, red. E. Łętowska, Warszawa–Kraków–Gdańsk 1989; **M. Michalska-Marciniak**, Zasada dwuinstancyjności postępowania sądowego a prawo do sądu w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego (zagadnienia wybrane) [w:] *Aurea praxis, aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 2, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011; **Z. Miczek**, Dostęp do akt postępowań upadłościowych i restrukturyzacyjnych, „Doradca Restrukturyzacyjny” 2016/3; **Z. Miczek**, Związanie sądu orzeczeniem wydanym w sprawach karnych oraz w sprawach o wykroczenia, PS 2004/6; **T. Misiuk**, Powództwo organizacji społecznych w sprawach dotyczących ochrony środowiska [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Z. Resicha*, red. M. Jędrzejewska, T. Ereciński, Warszawa 1985; **T. Misiuk**, Udział organizacji społecznych w ochronie praw obywateli w sądowym postępowaniu cywilnym, Warszawa 1972; **T. Misiuk**, Współczesne tendencje ochrony interesów zbiorowych i rozpraszonych w postępowaniu cywilnym [w:] *Proces i prawo. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Jerzego Jodłowskiego*, red. E. Łętowska, Warszawa–Kraków–Gdańsk 1989; **T. Misiuk**, Zadania organizacji społecznych w sądowym postępowaniu cywilnym, PiP 1966/9; **T. Misiuk-Jodłowska**, Udział organizacji społecznych w postępowaniu sądowym (uwagi de lege ferenda), SI 1994/21; **W. Miszewski**, Jawność w procesie cywilnym w związku z przepisami kodeksu postępowania cywilnego, PPC 1933/1; **J. Misztal-Konecka**, Czy wniesienie pozwu w sprawie cywilnej przeciwko sędziemu może stanowić nadużycie prawa procesowego? Zarys problemu [w:] *Nadużycie prawa procesowego cywilnego*, red. P. Grzegorzczak, M. Walasik, F. Zedler, Warszawa 2019; **J. Misztal-Konecka**, Jawność postępowania cywilnego ze szczególnym uwzględnieniem elektronicznego postępowania upominawczego, KPP 2012/3; **J. Misztal-Konecka**, O udziale w postępowaniu cywilnym osób, które doznają przeszkód w osobistym dokonywaniu czynności procesowych, PS 2017/11–12; **J. Misztal-Konecka**, Wzięcie udziału przez prokuratora w postępowaniu cywilnym jako gwarancja zapewnienia efektywności ochrony prawnej, „Zeszyty Naukowe KUL” 2017/3; **E. Modliński**, Stosunki prawne ubezpieczenia społecznego, NP 1967/12; **J. Mokry**, Aktywność informacyjna sądu a realizacja praw i obowiązków procesowych przez strony procesu cywilnego [w:] *Proces i prawo. Rozprawy Prawnicze. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Jerzego Jodłowskiego*, red. E. Łętowska, Ossolineum 1989; **J. Mokry**, Kryteria rozgraniczenia trybów postępowania cywilnego w sprawach z zakresu prawa spadkowego, AUWr 1990/186; **J. Możdżanowski**, Przeglądanie akt przez pracowników kancelarii adwokackich, Gł. S. 1938/11; **K. Mularczyk, H. Drynkorn**, Specyfika rozstrzygania sporów przez Komisję Rozjemczą oraz charakter prawny jej decyzji w świetle dopuszczalności drogi sądowej, ADR 2014/2; **T. Müller, Z. Zwołak**, Prawo łowieckie z komentarzem, Warszawa 1998; **B. Nita**, Instytucja świadka koronnego a dochodzenie roszczeń cywilnych przez pokrzywdzonego przestępstwem, CPKiNP 2002/2; **J. Nowińska**, Status prawny powoda cywilnego w procesie karnym, Kraków 2007; **R. Obreński**, Nadużycie uprawnień procesowych w zakresie środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym [w:] *Nadużycie prawa procesowego cywilnego*, red. P. Grzegorzczak, M. Walasik, F. Zedler, Warszawa 2019; **A. Oklejak**, Organizacje społeczne ludu pracującego w świetle przepisów k.p.c., ZNUJ 1971/51; **A. Oleszko**, Dominująca pozycja prokuratora w procesie cywilnym o ustalenie nieważności czynności prawnej sporządzonej przez podejrzanego notariusza jako funkcjonariusza publicznego, Rej. 2015/1; **M. Orecki**, Kilka uwag na temat drogi sądowej dla roszczeń wynikających z ustawy o spłacie przez Skarb Państwa roszczeń podwykonawców w sektorze budowlanym, PS 2015/6; **K. Osajda**, Nadużycie prawa w procesie cywilnym, PS 2005/5; **M. Osowska-Grzelak**, Wzajemna relacja postępowań odrębnych wystę-

pujących w procesie cywilnym w ujęciu ogólnym, cz. 1, M. Praw. 2008/13; M. Osowska-Grzelak, *Wzajemna relacja postępowań odrębnych występujących w procesie cywilnym w ujęciu ogólnym*, cz. 2, M. Praw. 2008/14; **P. Osowy**, Aktywność informacyjna sądu a ustawowe granice pomocy stronie – rozważania na tle art. 5 k.p.c., *Rej.* 2003/7–8; P. Osowy, *Kontrola administracji publicznej w sądowym postępowaniu cywilnym (zarys problematyki)* [w:] *Instytucje procesu administracyjnego i sądownoadministracyjnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Ludwikowi Żukowskiemu*, red. J. Poślusznny, Z. Czarnik, R. Sawuła, Przemysł–Rzeszów 2009; P. Osowy, *Postępowanie administracyjne jako przykład procedury poprzedzającej postępowanie cywilne i jego wpływ na ochronę praw jednostki (wybrane zagadnienia)*, *PS* 2004/9; P. Osowy, *Zapobieganie przewlekłości postępowania cywilnego z uwzględnieniem znaczenia zasady koncentracji materiału procesowego (zagadnienia wybrane)*, *Rej.* 2002/11; **A. Ostrowska**, *Spór o właściwość sądową w sprawach ustalania wysokości dotacji oświatowych*, „*Finanse Komunalne*” 2015/3; **L. Ostrowski**, *Czasowa niedopuszczalność drogi sądowej*, *Pal.* 1984/11; L. Ostrowski, *Dopuszczalność drogi sądowej w sprawach cywilnych*, *NP* 1967/12; L. Ostrowski, *O kwestiach prejudycjalnych w procesie cywilnym (problematyka związana z art. 177 k.p.c.)*, *Pal.* 1965/11; **E. Ott**, *O przedmiocie postępowania sądowego w cywilnych sprawach spornych*, *PPiA* 1898; **P. Paradowski**, *Nadużycie prawa procesowego* [w:] *Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów*, red. B. Karolczyk, Warszawa 2020; **L. Peiper**, *Zakres wpływu wyroku karnego na wyrok cywilny. Przyczynek do wykładni art. 7 k.p.c.*, *PPC* 1935/20; **M. Pełczyński**, *Prekluzja w zgłaszaniu twierdzeń i dowodów w I instancji w postępowaniu zwykłym, w sprawach gospodarczych, nakazowym, upominawczym i uproszczonym*, *M. Praw.* 2004/7; **P. Pest**, *Sąd polubowny a wymiar sprawiedliwości i prawo do sądu*, *Acta Erasiana III. Prace prawnicze*, Wrocław 2012; **K. Piasecki**, *Dopuszczalność drogi sądowej w postępowaniu przed sądami powszechnymi i Sądem Najwyższym w sprawach cywilnych*, *PWS* 1981/2; K. Piasecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, t. 1, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, Warszawa 1989; K. Piasecki, *Nadużycie praw procesowych przez strony*, *Pal.* 1960/11; K. Piasecki, *Niektóre aspekty uzasadnienia wpływu postępowania i wyroku karnego na postępowanie cywilne* [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Warszawa–Wrocław 1967; K. Piasecki, *Prawda w procesie cywilnym*, *NP* 1989/2–3; K. Piasecki, *Procedury poprzedzające sądowe postępowanie cywilne*, *Pal.* 1985/7–8; K. Piasecki, *Przewlekłość sądowego postępowania w sprawach cywilnych, przyczyny i środki zaradcze*, *NP* 1989/2–3; K. Piasecki, *Wpływ postępowania i wyroku karnego na postępowanie i wyrok cywilny*, Warszawa 1970; K. Piasecki, *Z zagadnień stosunku postępowania cywilnego do postępowania administracyjnego* [w:] *Proces i prawo. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Jerzego Jodłowskiego*, red. E. Łętowska, Warszawa–Kraków–Gdańsk 1989; **M. Piekarski**, *Przedstawienie przez organizację społeczną ludu pracującego sądowi w postępowaniu cywilnym poglądu istotnego dla sprawy*, *PiP* 1967/4–5; M. Piekarski, *Stosunek postępowania niespornego do spornego*, *PN* 1949/3–4; **H. Pietrzkowski**, *Prawo do rzetelnego procesu w świetle zmienionej procedury cywilnej*, *PS* 2005/10; **J. Pietrzykowski**, *Powództwo adhezyjne oraz zasądzenie odszkodowania z urzędu*, Warszawa 1969; **K. Pietrzykowski**, *O tak zwanych „interpretacyjnych” wyrokach Trybunału Konstytucyjnego*, *PS* 2004/3; **T. Pietrzykowski**, **B. Wojciechowski**, *Równość, prawda i sprawiedliwość w procesie cywilnym. Rozważania na tle nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego*, *Pal.* 2004/9–10; **M. Piórkowska**, *Kilka refleksji w związku z udziałem prokuratora w postępowaniu cywilnym*, *PUG* 1993/5; **M.G. Plebanek**, *Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012; M.G. Plebanek, *Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym – zagadnienia ogólne*, *SP* 2012/1; **P. Pogonowski**, *Realizacja prawa do sądu w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2005; **P. Polz**, **K. Jędrzejczak**, *Odszkodowanie dla pasażerów opóźnionych/odwołanych lotów na gruncie rozporządzenia (WE) nr 261/2004 – droga administracyjna czy cywilnoprawna?*, *R. Pr.* 2014/145 (dodatek naukowy); **S. Prutis**, *Właściwość sądu w sprawie odwołania dyrektora samorządowej instytucji kultury* [w:] *Z aktualnych zagadnień prawa pracy i zabezpieczenia społecznego. Księga jubileuszowa Profesora Waleriana Sanetry*, red. B. Cudowski, J. Iwul-

ski, Białystok 2013; *Przeciwdziałanie nadużyciu uprawnień procesowych w postępowaniach sądowych*, red. J. Kosonoga Warszawa 2022; **M. Przysucha**, *Prawo do sądu i zasada równości wobec procesowej zasady sprawiedliwości* [w:] *Państwo i prawo wobec współczesnych wyzwań. Zagadnienia prawa konstytucyjnego. Księga jubileuszowa Profesora Jerzego Jaskierni*, red. R.M. Czarny, K. Spryszak, Toruń 2012; **P. Razowski**, *Niedopuszczalność drogi sądowej w postępowaniu sądowoadministracyjnym*, Warszawa 2015; **A. Rączkowska**, *Glosa do uchwały SN z 11.12.2013 r., III CZP 78/13*, Pal. 2016/9; **Z. Resich**, *Dopuszczalność drogi sądowej w sprawach cywilnych*, Warszawa 1962; Z. Resich, *Droga sądowa*, NP 1973/7–8; Z. Resich, *Podmioty procesu w nowym Kodeksie postępowania cywilnego*, NP 1966/9; Z. Resich, *Poznanie prawdy w procesie cywilnym*, Warszawa 1958; **J. Rodziewicz**, *Prejudycjalność w postępowaniu cywilnym*, Gdańsk 2000; **T. Romer**, *Właściwość sądów administracyjnych i sądów powszechnych w sprawach z zakresu prawa pracy* [w:] *Aktualne problemy rozgraniczenia właściwości sądów administracyjnych i powszechnych*, red. M. Błachucki, T. Górzyńska, Warszawa 2011; **F. Rosengarten**, *Powództwo adhezyjne o symboliczną złotówkę*, NP 1973/9; **S. Rożek**, *Sprawność postępowania cywilnego – uwagi praktyczne i postulaty de lege ferenda*, M. Praw. 2006/21; **J. Rundstein**, *Powództwo cywilne na podstawie kodeksu postępowania karnego*, Warszawa 1929; **P. Ryłski**, *Aktywność sądu w zakresie zbierania materiału faktycznego sprawy w przygotowawczej fazie postępowania cywilnego (art. 207 § 2 i 3 k.p.c.)* [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009; P. Ryłski, *Działanie sądu z urzędu a podstawa faktyczna wyroku cywilnego*, Warszawa 2009; P. Ryłski, *Moc wiążąca wyroku karnego skazującego a sytuacja procesowa osoby trzeciej (art. 11 zdanie drugie k.p.c.)*, PPC 2010/1; P. Ryłski, *O potrzebie definicji nadużycia prawa procesowego na gruncie art. 4¹* [w:] *Ustawa z 4.07.2019 r. – reforma czy kolejna nowelizacja KPC?*, red. P. Ryłski, Warszawa 2020; **P. Ryłski, T. Zembrzusi**, *Rozpoznawanie spraw cywilnych na posiedzeniu niejawnym*, PS 2006/6; **J. Rzucidło**, *Wybrane aspekty prawa do sądu w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego*, PPIA 2010/83; **E. Samborski**, *Dochodzenie roszczeń cywilnych w procesie karnym*, Warszawa 2000; **W. Sanetra**, *Właściwość sądów powszechnych (sądów pracy i ubezpieczeń społecznych) i sądów administracyjnych w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych* [w:] *Aktualne problemy rozgraniczenia właściwości sądów administracyjnych i powszechnych*, red. M. Błachucki, T. Górzyńska, Warszawa 2011; **G. Sarnes**, *Administracyjny a cywilnoprawny tryb dochodzenia roszczeń odszkodowawczych i zadośćuczynienia za zdarzenia medyczne*, PPP 2014/3; **M. Sawczuk**, *Niezawisłość sędziowska a granice pomocy stronie* [w:] *Studia z procesu cywilnego*, red. K. Korzan, Katowice 1986; M. Sawczuk, *Powództwo prokuratora a prawo naturalne* [w:] *Ecclesia et status. Księga jubileuszowa z okazji 40-lecia pracy naukowej Profesora Józefa Krukowskiego*, red. A. Dębiński, K. Orzeszyna, M. Sitarz, Lublin 2004; M. Sawczuk, *Problem aktywności stron („vigilantibus iura scripta sunt”) w postępowaniu cywilnym*, ZNUJ. Prace z zakresu prawa cywilnego i praw na dobrach niematerialnych, Warszawa–Kraków 1973/1; **J. Serkies**, *Pouczenia w trybie art. 5 k.p.c. w praktyce sądowej*, KKSiP 2016/1; **G. Sibiga**, *Właściwość sądów administracyjnych i powszechnych w sprawach z zakresu dostępu do informacji publicznej* [w:] *Aktualne problemy rozgraniczenia właściwości sądów administracyjnych i powszechnych*, red. M. Błachucki, T. Górzyńska, Warszawa 2011; **W. Siedlecki** [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, Warszawa 1969, 1975; W. Siedlecki, *O przewlekłości sądowego postępowania cywilnego*, NP 1987/2; W. Siedlecki, *O usprawnienie i zwiększenie efektywności sądowego postępowania cywilnego*, NP 1970/4; W. Siedlecki, *Stosunek postępowania karnego do postępowania cywilnego w świetle przepisów nowego Kodeksu postępowania cywilnego*, Pal. 1966/9; W. Siedlecki, *Stosunek postępowania spornego do niespornego*, PiP 1949/2; W. Siedlecki, *Zasady wymiaru sprawiedliwości i naczelne zasady procesu cywilnego w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, ZNIBPS 1978/10; W. Siedlecki, *Zasady wyrokowania w procesie cywilnym*, Warszawa 1957; W. Siedlecki, *Z problematyki ugody sądowej*, ZNUJ. Prace z wynalazczości i ochrony własności intelektualnej 1985/41; **M. Sieńko**, *Nowe modele koncentracji materiału procesowego* [w:] *Re-*

forma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.07.2019 r. zmieniającej KPC, red. P. Ryłski, Warszawa 2020; **M. Skibińska**, Nowe technologie w służbie zasad jawności i usłowności w postępowaniu cywilnym [w:] *Zasady postępowań sądowych w perspektywie ostatnich nowelizacji*, red. D. Gil, E. Kruk, Lublin 2016; M. Skibińska, *Rozpoznanie i rozstrzygnięcie spraw cywilnej na posiedzeniu niejawnym na podstawie art. 148¹ k.p.c. w świetle zasad postępowania cywilnego i treści art. 5 k.p.c.* [w:] *Ars in vitae. Ars in iure. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi Jankowskiemu*, red. A. Barańska, S. Cieślak, Warszawa 2018; **A. Skorupka**, Realizacja zasady równości w aspekcie materialnym na przykładzie osób niewidomych, PPC 2018/3, dodatek specjalny; **J. Sobkowski**, Wyrok karny w polskim procesie cywilnym *de lege lata i de lege ferenda*, NP 1958/12; **M. Sorysz**, Udział organizacji pozarządowych w postępowaniu z zakresu prawa pracy, SPPiPS 2013/1; M. Sorysz, Udział prokuratora w sprawach z zakresu prawa pracy, SPPiPS 2014/1; **M. Stanowska**, Udostępnianie dziennikarzem akt sądowych lub prokuratorskich, PS 2001/10; **A. Stawarska-Rippel**, Poznanie prawdy w procedurze cywilnej w świetle prac sekcji postępowania cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej II RP, „Z Dziejów Prawa. Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego” 2009/2; **K. Stefko**, Udział prokuratora w postępowaniu cywilnym, Warszawa 1956; **B. Stelmachowski**, Zagadnienie przyspieszenia postępowania w polskiej i niemieckiej procedurze cywilnej, PPC 1936/24; **J. Studzińska**, Postulat szybkości postępowania a właściwe przygotowanie postępowania dla realizacji zasady kontryktoryjności [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym kodeksie postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w Katowicach-Kocierzu (26–29 września 2013 r.)*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014; J. Studzińska, Prawo czy konieczność posiadania pełnomocnika profesjonalnego dla ochrony strony słabszej w postępowaniu cywilnym [w:] *Ochrona strony słabszej stosunku prawnego. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Adamowi Zielińskiemu*, red. M. Boratyńska, Warszawa 2016; **M. Sychowicz** [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, Komentarz do art. 1–366, red. A. Marciniak, K. Piasecki, Warszawa 2014; M. Sychowicz [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1, Komentarz do art. 1–366, red. K. Piasecki, Warszawa 2010; M. Sychowicz, Podstawy przekazania spraw cywilnych do trybu nieprocesowego, NP 1969/10; **K. Szafrąńska**, *Proces adhezyjny w k.p.k. z 1997 r.* [w:] *Nowa kodyfikacja prawa karnego*, t. 3, red. L. Bogunia, Wrocław 1998; **I. Szaniawska**, Zakres podmiotowy pojęcia „organizacja pozarządowa”, Sł. Prac. 2005/2; **R. Szczepaniak**, Sens i nonsens podziału na prawo publiczne i prywatne (na kanwie uchwały SN), PiP 2013/5; **T. Szczurowski**, Dyskrecjonalna władza sądu gospodarczego po nowelizacji k.p.c., M. Praw. 2013/16; **R. Szostak**, Prawo do sądu w zakresie sporów związanych z udzieleniem zamówień publicznych, „Państwo i Społeczeństwo” 2010/1; **A. Szpunar**, Powództwo o symboliczną złotówkę, NP 1973/2; A. Szpunar, Stosowanie art. 5 kodeksu cywilnego w sprawach o prawa stanu, PiP 1981/6; **M. Szymura**, **R. Jamroży**, Kontryktoryjność i prawda w procesie cywilnym, Pal. 2011/5–6; **Z. Świeboda**, Koncentracja i wykorzystanie dowodów w postępowaniu cywilnym (rozpoznawczym), ZNIBPS 1979/11; Z. Świeboda, Rozstrzyganie sporów z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, NP 1985/6; **J. Świeczkowski**, Zakres stosowania art. 5 k.p.c. w postępowaniu egzekucyjnym (zagadnienia wybrane), PES 2003/9–10; **M. Taruffo**, Prawda sądowa i powoływanie się na fakty w postępowaniu cywilnym, SP 1985/3–4; **A. Torbus**, Problem nadużycia uprawnień procesowych przez strony w projekcie nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego [w:] *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, red. K. Markiewicz, Warszawa 2011; A. Torbus, Zawezwanie do zawarcia ugody w postępowaniu pojednawczym a problem nadużycia prawa [w:] *Ius et remedium. Księga jubileuszowa Profesora Mieczysława Sawczuka*, red. A. Jakubecki, J.A. Strzępka, Warszawa 2010; **R. Trzaskowski**, Kompetencja sądu do ustalania nieważności czynności prawnych będących przejawem nadużywania pozycji dominującej oraz nieważności porozumień ograniczających konkurencję, Pal. 2009/9–10; **P. Tuleja**, Stosowanie Konstytucji RP w świetle zasady jej nadrzędności, Kraków 2003; **J. Turek**, Ugoda w procesie cywilnym, M. Praw. 2005/2; **A. Tyc**, Ograniczenia zasady prawdy materialnej w postępowaniu cywilnym [w:] *Współczesne problemy wymiaru sprawiedliwości*, red. D. Gil, I. Butryn, A. Jakiela, K.M. Woź-

niak, Lublin 2012; **M. Uliasz**, *Udział organizacji społecznych w postępowaniu cywilnym* [w:] *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, red. K. Markiewicz, Warszawa 2011; **M. Uliasz**, *Zasada jawności sądowego postępowania egzekucyjnego w dobie informatyzacji*, Warszawa 2018; **A. Wach**, *Kształtowanie się zakresu drogi sądowej w sprawach cywilnych*, NP 1980/10; **A. Wach**, *Prawo do sądu w sprawach sportowych*, SI 2008/48; **M. Waligórski**, *Gwarancje wykrycia prawdy w procesie cywilnym*, PiP 1953/8–9; **E. Warzocha**, *Problematyka sprawności postępowania rozpoznawczego w sprawach cywilnych* [w:] *Wokół problematyki cywilnoprosowej. Studium teoretycznoprawne. Księga pamiątkowa dla uczczenia pracy naukowej Profesora Kazimierza Korzana*, red. A. Nowak, Katowice 2001; **A. Wasilewski**, *Prawo do sądu w sprawach dyscyplinarnych*, PS 2001/9; **E. Waśkowski**, *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1932; **E. Waśkowski**, *System procesu cywilnego*, Wilno 1932; **A. Ważny**, *Powództwo adhezyjne – analiza stosowania*, WPP 2008/4; **K. Weitz**, *Miedzy systemem dyskrecjonalnej władzy sędziego a systemem prekluzji – ewolucja regulacji prawa polskiego* [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009; **K. Weitz**, *Nadużycie „prawa” procesowego cywilnego*, PPC 2020/1; **K. Weitz**, *System koncentracji materiału procesowego według projektu zmian Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, red. K. Markiewicz, Warszawa 2011; **K. Weitz**, *Związanie sądu granicami żądania w procesie cywilnym* [w:] *Aurea praxis, aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011; **E. Wengerek**, *Glosa do postanowienia SN z 30.07.1965 r., II CZ 68/65*, OSPiKA 1967/2, poz. 30; **E. Wengerek**, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1958; **E. Wengerek**, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 1998; **E. Wengerek**, *Przyczyny i zakres aktywności sędziego w polskim procesie cywilnym*, SI 1976/5; **E. Wengerek**, *Udział prokuratora w postępowaniu cywilnym w świetle polskiej literatury prawniczej*, SC 1963/3; **E. Wengerek**, *Zakres sądowej ochrony w sprawach cywilnych*, PiP 1975/3; **R. Wieruszewski**, *Prawo do sądu w międzynarodowym prawie praw człowieka oraz prawie UE – wybrane zagadnienia* [w:] *Zawody prawnicze*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2010; **R. Więckowski**, *Dopuszczalność drogi sądowej w sprawach cywilnych*, Kraków 1991; **R. Więckowski**, *Sądowe dochodzenie roszczeń a postępowanie przedsądowe*, PiP 1990/2; **A. Wilczyńska**, *Sprawa z zakresu administracji publicznej na tle pojęć sprawy administracyjnej i sprawy cywilnej – zagadnienia teoretycznoprawne*, ZNSA 2008/5; **P. Wiśniewski**, *Udział prokuratora w postępowaniu cywilnym*, Toruń 2014; **T. Wiśniewski**, *O aktualności koncepcji bezwzględnej nieważności niektórych decyzji administracyjnych*, PS 2002/6; **T. Wiśniewski**, *Problematyka dopuszczalności drogi sądowej z punktu widzenia rozgraniczenia tej drogi od postępowania administracyjnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym kodeksie postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w Katowicach-Kocierzu (26–29 września 2013 r.)*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014; **T. Wiśniewski**, *Udział prokuratora w postępowaniu cywilnym*, Prok. i Pr. 1997/10 i 11; **S. Włodyka**, *Powództwo prokuratora w procesie cywilnym*, Warszawa 1957; **S. Włodyka**, *Udział prokuratora w świetle nowego ustawodawstwa*, NP 1966/9; **A. Włosińska**, *Prawo do sprawiedliwego procesu cywilnego w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka* [w:] *Współczesne przemiany postępowania cywilnego*, red. P. Pogonowski, P. Cioch, E. Gapska, J. Nowińska, Warszawa 2010; **T. Wojciechowski**, *Charakter prawny ugody sądowej*, PS 2001/6; **A. Wróbel**, *Dostęp stron do akt sądowych w elektronicznym postępowaniu upominawczym – problemy praktyczne*, M. Praw. 2011/15; **M. Wrzolek-Romańczuk**, *Charakter prawny obowiązku wyczerpania postępowania wewnątrzspółdzielczego*, „Spółdzielczy Kwartalnik Naukowy” 1987/2; **M. Wrzolek-Romańczuk**, *Wybrane zagadnienia z po graniczą postępowania wewnątrzspółdzielczego i sądowego*, Pal. 1989/1; **W. Zatorski**, *Wpływ zatarciza skazania i zarządzenia wykonania kary na związanie sądu cywilnego wyrokiem skazującym z obowiązkiem naprawienia szkody oraz egzekucję tego obowiązku*, PPE 2015/1; **Z. Zawadzka**, *For-*

my udziału prokuratora w postępowaniu cywilnym, Prok. i Pr. 2009/10; Z. Zawadzka, *Pozycja procesowa prokuratora w postępowaniu cywilnym*, Prok. i Pr. 2010/6; F. Zedler, *Glosa do wyroku SN z 27.07.2018 r.*, V CSK 384/17, OSP 2019/6, poz. 56; T. Zembrzusi, *Droga sądowa w sprawie o ustalenie wysokości opłaty rocznej na użytkowanie wieczyste*, M. Praw. 2011/23; T. Zembrzusi, *Droga sądowa w sprawie o zwrot kwoty wypłaconej podatnikowi na podstawie nieważnej decyzji organu kontroli skarbowej*, M. Praw. 2014/23; T. Zembrzusi, *Koncentracja materiału procesowego – w poszukiwaniu właściwej drogi [w:] Praktyka wobec nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021; T. Zembrzusi, *Pouczenie strony występującej w procesie cywilnym bez zawodowego pełnomocnika co do wnoszenia środków zaskarżenia [w:] Ochrona strony słabszej stosunku prawnego. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Adamowi Zielińskiemu*, red. M. Boratyńska, Warszawa 2016; T. Zembrzusi, *Rola Prokuratora Generalnego w cywilnym postępowaniu kasacyjnym*, Prok. i Pr. 2006/2; A. Zieliński, *Zakaz zamykania drogi sądowej (art. 77 ust. 2 Konstytucji) a postępowanie cywilne*, PPC 2012/3; K. Ziemiannin, *Nowy model jawności postępowania na tle informatyzacji postępowania cywilnego [w:] Zasady postępowania sądowych w perspektywie ostatnich nowelizacji*, red. D. Gil, E. Kruk, Lublin 2016; J. Zimmermann, *Z problematyki sporów kompetencyjnych między organami administracji państwowej a sądami*, PiP 1989/3; R. Zyzik, *Spójność czy prawda. Rola reguły „istnieje tylko to, co widzisz” w postępowaniu cywilnym*, PS 2015/5; W. Żukowski, *Ciężar wspierania postępowania w projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, przygotowanym przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego [w:] Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, red. K. Markiewicz, Warszawa 2011.

Art. 1.¹ [Sprawa cywilna]

Kodeks postępowania cywilnego normuje postępowanie sądowe w sprawach ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy, jak również w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych oraz w innych sprawach, do których przepisy tego Kodeksu stosuje się z mocy ustaw szczególnych (sprawy cywilne).

¹ Art. 1, rozumiany w ten sposób, iż w zakresie pojęcia „sprawy cywilnej” nie mogą się mieścić roszczenia dotyczące zobowiązań pieniężnych, których źródło stanowi decyzja administracyjna, został uznany za niezgodny z art. 45 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP, wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z 10 lipca 2000 r., SK. 12/99 (Dz.U. Nr 55, poz. 665) z dnia 17 lipca 2000 r.

Art. 1 częściowo został uznany za niezgodny z art. 194 ust. 1 zdanie pierwsze w związku z art. 10 Konstytucji RP, przez pkt 1 wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 11 września 2017 r., K 10/17 (Dz.U. poz. 1727) z dnia 11 września 2017 r. Zgodnie z tym wyrokiem wymieniony wyżej przepis traci moc w zakresie, w jakim dotyczy zagadnienia oceny prawidłowości procedury wyboru sędziego Trybunału Konstytucyjnego. Art. 1 częściowo został uznany za niezgodny z art. 194 ust. 2 w związku z art. 10 Konstytucji RP oraz z art. 144 ust. 3 pkt 21 w związku z art. 10 Konstytucji RP, przez pkt 2 wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 11 września 2017 r., K 10/17 (Dz.U. poz. 1727) z dnia 11 września 2017 r. Zgodnie z tym wyrokiem wymieniony wyżej przepis traci moc w zakresie, w jakim dotyczy zagadnienia oceny prawidłowości procedury przedstawienia kandydatów na stanowisko Prezesa oraz Wiceprezesa Trybunału Konstytucyjnego przez Zgromadzenie Ogólne Sędziów Trybunału Konstytucyjnego i powołania ich przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

Spis treści	
Pojęcie sprawy cywilnej	34
Sprawa cywilna w ujęciu materialnym	36
Sprawa cywilna w ujęciu formalnym	37
Sprawy gospodarcze	39
Sprawy cywilne – zagadnienia szczegółowe	40
Kryteria oceny sprawy cywilnej	41
Postępowanie sądowe w sprawach cywilnych	42

Pojęcie sprawy cywilnej

1. Artykuł 1 zawiera prawną, regulacyjną definicję sprawy cywilnej jako przedmiotu sądowego postępowania cywilnego, a więc tego, co jest rozpoznawane (załatwiane) przez sąd w postępowaniu cywilnym. Ustawodawca w sposób wyczerpujący wymienia w treści przepisu rodzaje spraw, które uznaje za „sprawy cywilne”, posługując się dwoma odrębnymi kryteriami kwalifikacyjnymi. W związku z tym można rozróżnić sprawy cywilne w znaczeniu materialnym, tj. wynikające z prawa prywatnego, a więc ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz z indywidualnych stosunków prawa pracy, a także sprawy cywilne w znaczeniu formalnym, które nie są ze swej istoty sprawami cywilnymi, gdyż nie mają źródła w prawie prywatnym, jednak uchodzą za takie przez to, że ich rozpoznawanie odbywa się według przepisów Kodeksu postępowania cywilnego (np. sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych oraz niektóre sprawy administracyjne). Takimi sprawami są także sprawy rozpoznawane przez sąd powszechny na podstawie art. 199¹ (postanowienie SN z 4.02.2021 r., II PSKP 6/21, ZNSA 2022/1, s. 132).

Szerszy, autonomiczny zakres ma pojęcie sprawy w ujęciu konstytucyjnym. Przez sprawy w znaczeniu określonym w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP należy rozumieć również sprawy, które nie są sprawami cywilnymi, sądownoadministracyjnymi lub karnymi; sprawy te – niemieszczące się (z jakichkolwiek powodów, także np. na skutek niedostatków legislacyjnych) w definicji sprawy cywilnej lub sądownoadministracyjnej – są rozpoznawane przez sąd w postępowaniu cywilnym na podstawie art. 177 w zw. z art. 77 ust. 2 i art. 45 ust. 1 Konstytucji RP (por. postanowienie SN z 19.12.2003 r., III CK 319/03, OSNC 2005/2, poz. 31, oraz uzasadnienie uchwały SN z 8.11.2019 r., III CZP 29/19, OSNC 2020/7–8, poz. 56). Na skutek tego pojęcie drogi sądowej w rozumieniu prawa postępowania cywilnego ulega poszerzeniu o sprawy niebędące sprawami cywilnymi ani w sensie materialnym, ani formalnym (por. także J. Michalska, „Sprawa” – *pojęcie definiowane w oparciu o art. 45 ust. 1 Konstytucji RP* [w:] *Dokoła Wojtek... Księga pamiątkowa poświęcona Doktorowi Arturowi Wojciechowi Presinerowi*, red. R. Balicki, M. Jabłoński, Wrocław 2018, s. 505).

Konstytucyjne ujęcie „sprawy” oraz określenie jej miejsca w porządku prawno-procesowym znajduje dopełnienie w art. 199¹, zakazującym sądowi odrzucenia pozwu z tego powodu, że do rozpoznania sprawy właściwy jest organ administracji publicznej lub sąd administracyjny, nawet gdy organ ten lub sąd uznały się w tej sprawie za niewłaściwe (por. np. uchwałę składu 7 sędziów SN z 18.11.2009 r., II PZP 7/09, OSNP 2010/7–8, poz. 82, z głosami Ż. Grygiel-Kalety, PPP 2011/1, s. 97, oraz A. Ringa, LEX 2011). Unormowanie art. 199¹ nie oznacza jednak, że osoba, której skarga do sądu administracyjnego została ze względu na przedmiot zaskarżenia odrzucona, może wszcząć postępowanie przed sądem powszechnym w celu uzyskania – odmówionego jej na drodze sądownoadministracyjnej – rozstrzygnięcia oceniającego legalność działania organu administracji. Warunkiem udzielenia takiej ochrony w sprawie niebędącej sprawą cywilną w rozumieniu art. 1 jest to, żeby spór wymagający rozstrzygnięcia miał cechy sprawy w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP oraz żeby udzielona ochrona mogła być efektywna (wyrok SN z 13.10.2017 r., I CSK 20/17, OSNC-ZD 2020/1, poz. 1).

W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego pojęcie sprawy w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP zostało opisane najpełniej w uzasadnieniu wyroku z 27.05.2008 r., SK 57/06, OTK-A 2008/4, poz. 63; Trybunał stwierdził, że „sprawa” w tym rozumieniu obejmuje wszystkie sytuacje – bez względu na regulacje procesowe lub ich brak – w których pojawia się konieczność rozstrzygnięcia o prawach danego podmiotu („każdego”), a jednocześnie natura danego stosunku prawnego wyklucza arbitralność rozstrzygnięcia o sytuacji prawnej podmiotu przez drugą stronę tego stosunku. Innymi słowy, „sprawa”, o jakiej mowa, to określone zadanie sądu polegające na prawnej kwalifikacji konkretnego stanu faktycznego w celu wydania indywidualnej normy rozstrzygającej o prawach lub obowiązkach określonego podmiotu (adresata). Bez znaczenia dla konstytucyjnego rozumienia pojęcia sprawy i jej „rozpatrzenia” jest to, jaki charakter ma sprawa podlegająca kwalifikacji prawnej sądu, co wiąże się z naturą stanu faktycznego; jego elementami mogą być zarówno działania ludzkie, zdarzenia przyrodnicze, jak i np. rozstrzygnięcia indywidualne i konkretne uprawnionego (kompetentnego) organu. Istotne jest, że wszystkie elementy stanu faktycznego dotyczą konkretnej sprawy i tworzą pewną całość związaną z podmiotem, którego uprawnienia lub obowiązki będą określone w wyniku kwalifikacji prawnej stanu faktycznego.

Obok spraw cywilnych oraz spraw w ujęciu konstytucyjnym występują jeszcze sprawy, które wymykają się temu podziałowi, co oznacza, że pozostają poza zakresem prawa do sądu. Chodzi o sprawy niemające cech sporu prawnego, nieoparte na stosunkach cywilnoprawnych, administracyjnychprawnych (publicznoprawnych) lub niedotyczące zasadności zarzutów prawnokarnych ani też nieodnoszone do ochrony wolności konstytucyjnych, a mimo to przedstawiane pod osąd. Dla takich „spraw” droga sądowa, w jakimkolwiek przejawie, jest niedopuszczalna, nie mieszczą się one bowiem w konstytucyjnym ujęciu prawa do sądu. Mówiąc inaczej, prawo do sądu nie przy-

sługuje w sprawie, która jest w istocie tylko pozorem sprawy (w ujęciu konstytucyjnym albo sądowym); w takiej sytuacji podjęcie sądowej ochrony określonych interesów nie jest w ogóle możliwe (por. postanowienie SN z 18.11.2008 r., II CSK 303/08, OSNC-ZD 2009/3, poz. 72, z głosem T. Zimnej, LEX 2009).

Pojęcie sprawy może ulec zwężeniu także na skutek mieszczącego się w ramach Konstytucji RP ograniczenia prawa do sądu. Dopuszczalne są np. ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw, jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia bezpieczeństwa państwa lub porządku publicznego, ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te, które mogą być ustanawiane tylko w ustawie, nie mogą jednak naruszać istoty wolności i praw (art. 31 ust. 3 Konstytucji RP; por. np. wyroki TK z 27.05.2008 r., SK 57/06, OTK-A 2008/4, poz. 63, oraz z 16.09.2008 r., SK 76/06, OTK-A 2008/7, poz. 121).

Dokonując oceny „sprawy”, nie można z powagą podchodzić do spraw (roszczeń, żądań), które są absurdalne, irracjonalne albo mają wymiar żartobliwy; takim sprawom – np. sprawie o stwierdzenie zasiedzenia własności nieruchomości na Księżycu – nie można przypisywać cech sprawy ani w ujęciu prawno-procesowym, ani konstytucyjnym (por. J. Gudowski, *Wpływ Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na pojęcie dopuszczalności drogi sądowej* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a kodeks postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego, Serock k. Warszawy, 24–26 września 2009 r.*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010, s. 426).

Po unormowaniu w Kodeksie zjawiska nadużycia prawa procesowego (art. 4¹) oraz po wprowadzeniu – w niektórych przypadkach – sankcji nadużywania tego prawa (art. 226²) można bronić tezy, że „sprawą” w omawianym znaczeniu nie jest także sprawa oparta w sposób oczywisty na sporze fikcyjnym, będącym wynikiem zмовы stron, wytoczona zwłaszcza w celu osiągnięcia skutków zakazanych przez prawo (por. orzeczenie SN z 9.05.1924 r., C 1854/23, GSW 1924/41, s. 638). Por. jednak art. 191¹ oraz uwaga 32 *in fine* do art. 2).

Sprawa cywilna w ujęciu materialnym

- Przez sprawę cywilną w ujęciu materialnym należy rozumieć sprawę, w której ochrona prawna sprowadza się do wywołania skutku w zakresie stosunku cywilnoprawnego *sensu largo*, a więc stosunku osobistego, rodzinnego lub majątkowego, którego podmioty – na wypadek sporu – występują jako równoprawni partnerzy. Jeżeli choćby jeden z nich uzyskuje pozycję organu działającego z mocy swej władzy zwierzchniej, to stosunek taki nie jest stosunkiem cywilnoprawnym (por. orzeczenie TK z 12.04.1989 r., Uw 9/88, OTK 1989/1, poz. 9; także orzeczenie SN z 13.05.1958 r., 2 CR 384/58, OSPiKA 1960/3,

poz. 69, z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1961/2, s. 296, i E. Wengerka, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1961/3, s. 316). Sprawami cywilnymi ze swej natury są zatem – w rozumieniu art. 1 – sprawy ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy, tzw. indywidualnego (por. też art. 242 § 1 k.p.).

W wyroku z 10.07.2000 r., SK 12/99, Dz.U. Nr 55, poz. 665, Trybunał Konstytucyjny uznał, że art. 1 jest niezgodny z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, jeżeli jest „rozumiany w ten sposób, iż w zakresie pojęcia sprawy cywilnej nie mogą się mieścić roszczenia dotyczące zobowiązań pieniężnych, których źródło stanowi decyzja administracyjna”. Wyrok ten nawiązywał do utrwalonego i niekwestionowanego w judykaturze ani w doktrynie poglądu, że decyzja administracyjna (akt administracyjny), jeżeli to wynika z przepisu ustawy, może stanowić źródło zobowiązań prywatnoprawnych (por. np. uzasadnienie orzeczenia SN z 7.05.1960 r., 3 CR 812/59, OSNCK 1961/2, poz. 53; por. także postanowienie SN z 13.05.2016 r., III CSK 244/15, OSNC-ZD 2018/1, poz. 13). Innym zagadnieniem, wykraczającym poza oddziaływanie wskazanego wyroku, jest natomiast to, czy konkretne zobowiązanie (*scil.* zobowiązanie pieniężne) wynikające z decyzji administracyjnej jest zobowiązaniem ze stosunków, o których mowa w art. 1, a zatem czy sprawa, której przedmiotem jest to zobowiązanie, jest sprawą cywilną oraz czy droga sądowa w tej sprawie jest dopuszczalna (por. uwagi do art. 2; por. także uchwałę SN z 26.05.1995 r., I PZP 13/95, OSNAPiUS 1995/23, poz. 286, z głosami P. Winczorka, PiP 1996/2, s. 101, W. Skrzydły i A. Wąska, Prz. Sejm. 1996/2, s. 292, oraz P. Tulei, PS 1997/2, s. 91, a także z omówieniem A. Stelmachowskiego, *Sąd Najwyższy kontra Trybunał Konstytucyjny – czyli spór o wykładnię*, PS 1996/2, s. 3, i J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1998/6, s. 63, nawiązującą krytycznie do uchwały TK z 25.01.1995 r., W 14/94, Dz.U. Nr 14, poz. 67).

Sprawa cywilna w ujęciu formalnym

3. Do spraw cywilnych w ujęciu formalnym, w tym także tych, które w art. 1 zostały określone jako „inne”, należy przykładowo zaliczyć sprawy:

1) z zakresu ubezpieczeń społecznych, które są ze swego źródła i natury sprawami o charakterze administracyjnym; w tej kwestii jednak nie ma pełnej zgody w piśmiennictwie, a problem dodatkowo się komplikuje po wejściu w życie reformy ubezpieczeń społecznych (za administracyjnym charakterem tych spraw opowiadają się np. E. Modliński, *O charakterze stosunków prawnych ubezpieczenia społecznego*, NP 1967/12, s. 1605; T. Ereciński, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego*, PiP 1986/4, s. 22, oraz R. Więckowski, *Dopuszczalność drogi sądowej w sprawach cywilnych*, Kraków 1991, s. 46; przeciwnego zdania są natomiast np. Z. Świeboda, *Rozstrzyganie sporów z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych*, NP 1985/6, s. 27, oraz K. Kolasiński, *Rozpoznawanie spraw z zakresu*

ubezpieczeń społecznych, Warszawa 1989, s. 49 i n.; por. też uzasadnienie uchwały składu 7 sędziów SN z 26.03.1982 r., III CZP 61/80, OSNCP 1982/11–12, poz. 161, z glosą J. Ławrynowicza, NP 1984/2, s. 120, oraz z omówieniem E. Wiśniewskiej, *Przegląd orzecznictwa*, Probl. Praw. 1983/10, s. 44, i J. Ławrynowicza, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1983/9–10, s. 133, w której przyjęto, że stosunki prawne z zakresu ubezpieczeń społecznych nie mają charakteru cywilnoprawnego);

- 2) z zakresu przepisów o przedsiębiorstwach państwowych i samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego (art. 691¹–691⁹ k.p.c. oraz art. 63 u.p.p.; art. 42 i 44–46 u.s.z.p.p.);
- 3) sprawy z zakresu ochrony konkurencji i konsumentów oraz w sprawie praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową (art. 479²⁸–479⁴⁵), sprawy z zakresu regulacji energetyki (art. 479⁴⁶–479⁵⁶), sprawy z zakresu regulacji telekomunikacji i poczty (art. 479⁵⁷–479⁶⁷), sprawy z zakresu regulacji transportu kolejowego (art. 479⁶⁸–479⁷⁸), sprawy z zakresu regulacji rynku wodno-kanalizacyjnego (art. 479⁷⁹–479⁸⁸) oraz sprawy własności intelektualnej (art. 479⁸⁹–479¹²⁹);
- 4) o uchylenie uchwały walnego zgromadzenia spółdzielni z powodu jej sprzeczności z postanowieniami statutu lub dobrymi obyczajami albo godzącej w interesy spółdzielni lub mającej na celu pokrzywdzenie członka (art. 42 § 3 i 4 pr. spółdz.);
- 5) o sprostowanie, uzupełnienie, unieważnienie aktu stanu cywilnego oraz o ustalenie jego treści (art. 36, 38, 40 p.a.s.c.);
- 6) o odtworzenie dyplomów naukowych i świadectw z ukończenia szkół, praktyki zawodowej oraz nauki zawodu (art. 5 dekretu z 7.07.1945 r. o odtworzeniu dyplomów i świadectw ukończenia nauki, Dz.U. Nr 27, poz. 164 ze zm.);
- 7) o umorzenie utraconych dokumentów (art. 3 d.u.u.d.);
- 8) o wydanie wypisu aktu notarialnego przez kancelarię notariusza osobom, które nie były stronami czynności i dla których nie zastrzeżono w akcie prawa otrzymania wypisu (art. 110 § 1 i 2 pr. not.);
- 9) o zastosowaniu poddania się osoby leczeniu w zakładzie leczenia odwykowego (art. 26 ust. 2 u.w.t.p.a.);
- 10) związane z wyborem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej oraz z wyborami do Sejmu, Senatu i rad gmin, rad powiatów i sejmików województw oraz do Parlamentu Europejskiego, a także związane z udziałem w referendum, a dotyczące nieprawidłowości w rejestrach i spisach wyborców, zgłaszania oraz rejestracji kandydatów na Prezydenta, posłów i senatorów, protestów przeciwko ważności wyborów i referendum, a także wniosków kwestionujących prawidłowość prowadzenia kampanii wyborczych (art. 20 § 5, art. 111 § 2, art. 145 § 3 i 5, art. 149 § 8, art. 205 § 2, art. 242 § 1, art. 250 § 2, art. 282 § 2, art. 300 § 2, art. 304 § 7, art. 323 § 1, art. 367 § 2, art. 393 § 1, art. 404 § 2 k. wyb., art. 35 ust. 2 i 3 ustawy z 15.09.2000 r. o referendum lokalnym, Dz.U. z 2019 r. poz. 741, i art. 63 ust. 8 ustawy z 14.03.2003 r. o referendum ogólnokrajowym, Dz.U. z 2020 r. poz. 851);
- 11) z zakresu ochrony zdrowia psychicznego (art. 42–49 u.o.z.p.);

- 12) o uchylenie sprzecznych z prawem uchwał organów samorządowych (np. art. 14 pr. adw., art. 47 u.r.p., art. 47 pr. not.);
- 13) z odwołań od decyzji Przewodniczącego Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji (art. 56 w zw. z art. 10 u.r.t.);
- 14) sprawy rozpoznawane przez sąd powszechny na podstawie art. 199¹ (postanowienie SN z 4.02.2021 r., II PSKP 6/21, ZNSA 2022/1, s. 132).

Sprawy gospodarcze

4. Odrębną kategorią spraw cywilnych w ujęciu materialnym (w kilku wypadkach także w ujęciu formalnym) są sprawy gospodarcze. Pierwotnie ich wyodrębnienie nastąpiło w związku z wprowadzeniem do Kodeksu postępowania cywilnego – ustawą z 24.05.1989 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych (Dz.U. z 2016 r. poz. 723) – specjalnego postępowania odrębnego (dział IVa „Postępowanie w sprawach gospodarczych”), obejmującego rozpoznawanie spraw należących poprzednio do państwowego arbitrażu gospodarczego. Następnie – przy pozostawieniu w mocy pojęcia sprawy gospodarczej – przyjęto, że sprawy te będą rozpoznawane przez wydziały gospodarcze sądów powszechnych w postępowaniu „zwykłym”, w związku z czym uchylono przepisy działu IVa (ustawa z 16.09.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. Nr 233, poz. 1381). Ustawą z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469 ze zm.), która weszła w życie 7.11.2019 r., powrócono do rozpoznawania spraw gospodarczych w postępowaniu odrębnym, unormowanym tym razem w art. 458¹–458¹³.

Sprawy gospodarcze należą do funkcjonalnej właściwości sądów gospodarczych, usytuowanych w ramach sądów powszechnych. Zgodnie z art. 10a p.u.s.p. sądy gospodarcze (wydziały gospodarcze) rozpoznają sprawy gospodarcze oraz inne sprawy z zakresu prawa gospodarczego i cywilnego należące do ich właściwości z mocy przepisów odrębnych. Wymieniony przepis jest – po uchyleniu ustawy z 24.05.1989 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych – jedynym ogólnym ustrojowym przepisem kompetencyjnym będącym podstawą rozpoznawania konkretnych spraw przez sądy gospodarcze. Pojedyncze przypadki wskazujące na przynależność określonych spraw gospodarczych do sądu gospodarczego przewidują niekiedy ustawy szczególne.

5. Pojęcie sprawy gospodarczej zostało zdefiniowane w art. 458², zgodnie z którym sprawami gospodarczymi są sprawy ze stosunków cywilnych między przedsiębiorcami w zakresie prowadzonej przez nich działalności gospodarczej, nawet jeżeli choćby którakolwiek ze stron zaprzestała prowadzenia działalności gospodarczej, sprawy ze stosunku spółki oraz dotyczące roszczeń, o których mowa w art. 21¹²–21¹⁴, 291–300, 300¹²³–300¹³⁴ i 479–490 k.s.h., sprawy przeciwko przedsiębiorcom o zaniechanie naruszania środo-

wiska i przywrócenie do stanu poprzedniego lub o naprawienie szkody z tym związa-nej oraz o zakazanie albo ograniczenie działalności zagrażającej środowisku, sprawy z umów o roboty budowlane oraz ze ściśle związanych z procesem budowlanym umów służących wykonaniu robót budowlanych, sprawy z umów leasingu oraz przeciwko osobom odpowiadającym za dług przedsiębiorcy, także posiłkowo lub solidarnie, z mocy prawa lub czynności prawnej, a także sprawy między organami przedsiębiorstwa państwowego, między przedsiębiorstwem państwowym lub jego organami a jego organem założycielskim lub organem sprawującym nadzór, z zakresu prawa upadłościowego i re-strukturyzacyjnego, o nadanie klauzuli wykonalności tytułowi egzekucyjnemu, którym jest orzeczenie sądu gospodarczego prawomocne lub podlegające natychmiastowemu wykonaniu albo ugoda zawarta przed tym sądem, oraz o pozbawienie wykonalności ty-tułu wykonawczego opartego na prawomocnym lub podlegającym natychmiastowemu wykonaniu orzeczeniu sądu gospodarczego albo ugodzie zawartej przed tym sądem.

Na temat pojęcia sprawy gospodarczej, przedsiębiorcy oraz działalności gospodarczej zob. uwagi do art. 458².

Sprawy cywilne – zagadnienia szczegółowe

6. Charakter spraw cywilnych mają sprawy o roszczenia określone w art. 8–10 u.u.n.o.; roszczenia wynikające z art. 10 u.u.n.o. podlegają rozpoznaniu w postępowaniu cywilnym, natomiast roszczenia objęte art. 8 i 9 u.u.n.o. – pomimo ich cywilnoprawnego charakteru – należą do postępowania karnego (por. uchwałę składu 7 sędziów SN z 2.07.1992 r., I KZP 15/92, OSNCP 1992/10, poz. 181, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1996/2, s. 36, oraz uchwałę składu 7 sędziów SN z 28.10.1993 r., I KZP 21/93, OSNKW 1993/11–12, poz. 67, z głosem B. Bładowskiego, OSP 1995/1, poz. 10, oraz z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1997/2, s. 44; por. też postanowienie SN z 28.04.1992 r., WZ 55/92, OSNKW 1992/11–12, poz. 82, oraz postanowienie SN z 7.12.2000 r., WZ 45/00, OSNKW 2001/3–4, poz. 32).
7. Cywilnoprawny (nie publicznoprawny) charakter mają również roszczenia oskarżonego, który w wyniku kasacji lub wznowienia postępowania został uniewinniony lub wobec którego orzeczono łagodniejszą karę lub środek karny albo środek związany z poddaniem sprawcy próbie, o odszkodowanie za poniesioną szkodę oraz o zadośćuczynienie za doznaną krzywdę, wynikłe z wykonania względem niego w całości lub w części kary lub środka, których nie powinien być ponieść oraz wykonywania wobec niego określonego środka przymusu; pomimo swego charakteru podlegają one rozpoznaniu według przepisów Kodeksu postępowania karnego (art. 552–558 k.p.k.). Innymi słowy, w sprawach o roszczenia przewidziane w art. 552 i n. k.p.k. wyłącznie właściwa jest droga sądowa w postępowaniu karnym. Inne natomiast roszczenia o naprawienie szkody lub krzywdy wyrządzonej w postępowaniu karnym podlegają rozpoznaniu

w postępowaniu cywilnym w trybie procesu (por. postanowienie SN z 8.11.2018 r., II CSK 597/17, OSNC 2019/9, poz. 92).

Jeżeli np. poszkodowany domaga się odszkodowania wyłącznie z tytułu nieprawidłowego przebiegu wykonania kary albo tymczasowego aresztowania lub zatrzymania, właściwa jest droga postępowania cywilnego (por. orzeczenie SN z 26.01.1959 r., 2 CR 846/58, NP 1961/6, s. 825; zob. także np. wyrok SN z 28.02.2007 r., V CSK 431/06, OSNC 2008/1, poz. 13, z glosą N. Pawłowskiej, EPS 2008/1, s. 47). Droga procesu cywilnego jest właściwa również do rozpoznawania roszczeń odszkodowawczych za niesłuszne skazanie obwinionego w postępowaniu w sprawach o wykroczenia (por. orzeczenie SN z 26.01.1959 r., 2 CR 846/58, NP 1961/6, s. 825, z notką M.P.; wyrok SN z 13.09.1978 r., II CR 317/78, OSPiKA 1979/7–8, poz. 140, z glosą A. Bulsiewicza, i z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1981/1, s. 100; zob. także uzasadnienie postanowienia SN z 3.11.1969 r., III CRN 329/69, OSNCP 1970/9, poz. 153, z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1971/7, s. 134, oraz E. Wengerka i J. Sobkowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1971/5, s. 737).

8. Droga procesu cywilnego – a nie środki przewidziane w postępowaniu karnym – przysługuje osobie trzeciej, która zgłasza roszczenie do mienia objętego przepadkiem przedmiotów (art. 421 k.p.k.; por. także uchwałę SN z 23.12.1986 r., III CZP 94/86, OSNCP 1988/1, poz. 1).

Kryteria oceny sprawy cywilnej

9. Podejmowana przez sąd ocena sprawy na tle art. 1 zależy przede wszystkim od przedmiotu procesu, a więc przedstawionego pod osąd roszczenia oraz wskazanego stanu faktycznego, te bowiem elementy, konkretyzując stosunek prawny zachodzący między stronami, kształtują charakter sprawy i tym samym nadają jej – lub odejmują – przymioty sprawy cywilnej (por. uzasadnienie uchwały SN z 25.03.1985 r., III CZP 9/85, OSNCP 1985/11, poz. 173, z glosami T. Kwiecińskiego, PiP 1987/11, s. 143, i J. Ławrynowicza, NP 1987/7–8, s. 166, oraz z omówieniem J. Ławrynowicza, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1988/10–12, s. 180, i J. Kufla, *Przegląd orzecznictwa*, SU 1989/10, s. 296; uchwałę SN z 8.01.1992 r., III CZP 138/91, OSNCP 1992/7–8, poz. 128; postanowienie SN z 16.03.2000 r., I PKN 673/99, OSNP 2001/15, poz. 491). Wynika to z tego, że współcześnie w orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje koncepcja „sprawy” oparta na idei tzw. roszczenia procesowego, co oznacza, że o dopuszczalności drogi sądowej nie decyduje obiektywne istnienie prawa podmiotowego, lecz jedynie twierdzenie strony o jego istnieniu (por. postanowienie SN z 22.04.1998 r., I CKN 1000/97, OSNC 1999/1, poz. 6; postanowienie SN z 10.03.1999 r., II CKN 340/98, OSNC 1999/9, poz. 161; postanowienie SN z 22.08.2000 r., IV CKN 1188/00, OSNC 2001/1, poz. 20, oraz uchwałę składu 7 sędziów SN z 12.03.2003 r., III CZP 85/02, OSN 2003/10, poz. 129, z glosą

M. Jasińskiej, M. Praw. 2004/17, s. 811; por. także wyrok TK z 10.07.2000 r., SK 12/99, OTK 2000/5, poz. 143).

Konieczność szerokiego pojmowania dostępu do sądu wynika współcześnie także z art. 6 ust. 1 EKPC oraz z art. 14 ust. 1 MPPOiP (por. J. Gudowski, *Wpływ Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego...*, s. 414 i n.).

Koncepcja „sprawy” oparta na konstrukcji roszczenia procesowego była szeroko reprezentowana także już w okresie międzywojennym (por. np. orzeczenie SN z 15.01.1932 r., C 292/31, OSP 1932, poz. 471; orzeczenie SN z 20.10.1933 r., III.L.C. 503/32, OSP 1934, poz. 171; także np. uzasadnienie orzeczenia SN z 14.10.1927 r., C 126/27, OSP 1928, poz. 23; uzasadnienie orzeczenia SN z 7.04.1936 r., C.III. 572/35, Zb. Urz. 1937, poz. 204, oraz orzeczenie SN z 7.10.1938 r., C.II. 504/38, PS 1939/2, poz. 108). W okresie powojennym, do połowy lat 90. ubiegłego wieku, dominowała wizja „sprawy” jako przejawu roszczenia materialnoprawnego, oparta na tezie, że istnieje nierozzerwalny związek między prawem podmiotowym a prawem zwrócenia się do sądu o urzeczywistnienie tego prawa. Przedmiotem procesu jest zatem stosunek materialnoprawny łączący strony (zob. np. uchwały składów 7 sędziów Sądu Najwyższego: z 22.01.1949 r., C.Prez. 614/48, OSN 1949/1, poz. 3, z 13.10.1951 r., C 427/51, OSN 1953/1, poz. 1, oraz z 20.04.1970 r., III CZP 4/70, OSNCP 1970/9, poz. 146, z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1971/7 s. 129, oraz E. Wengerka i J. Sobkowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1971/5, s. 744).

Postępowanie sądowe w sprawach cywilnych

10. Przepisy Kodeksu normujące postępowanie sądowe w sprawach cywilnych (cywilne postępowanie sądowe) dotyczą – zgodnie z art. 2 § 1 – sądów powszechnych, a więc sądów apelacyjnych, okręgowych i rejonowych (art. 1 § 1 p.u.s.p.) oraz Sądu Najwyższego (ustawa z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym, Dz.U. z 2021 r. poz. 1904 ze zm.; por. też art. 175 Konstytucji RP). Sądownictwo administracyjne zostało unormowane w ustawie z 25.07.2002 r. – Prawo o ustroju sądów administracyjnych (Dz.U. z 2021 r. poz. 137), a postępowanie przed sądami administracyjnymi w ustawie z 30.08.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. z 2022 r. poz. 329).
11. Sądowe postępowanie cywilne dzieli się – według systematyki Kodeksu – na:
 - 1) postępowanie procesowe (art. 15–505³⁸):
 - a) postępowanie zwykłe (art. 15–424¹²) i
 - b) postępowania odrębne w sprawach: małżeńskich (art. 425–452), ze stosunków między rodzicami a dziećmi (art. 453–458), gospodarczych (art. 458¹–458¹³), z udziałem konsumentów (art. 458¹⁴–458¹⁶), z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych (art. 459–477^{14a}), o naruszenie posiadania (art. 478–479), sprawy

z zakresu ochrony konkurencji i konsumentów oraz w sprawie praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową (art. 479²⁸–479⁴⁵), sprawy z zakresu regulacji energetyki (art. 479⁴⁶–479⁵⁶), sprawy z zakresu regulacji telekomunikacji i poczty (art. 479⁵⁷–479⁶⁷), sprawy z zakresu regulacji transportu kolejowego (art. 479⁶⁸–479⁷⁸), sprawy z zakresu regulacji rynku wodno-kanalizacyjnego (art. 479⁷⁹–479⁸⁸), sprawy własności intelektualnej (art. 479⁸⁹–479¹²⁹), postępowanie nakazowe i upominawcze (art. 4841–505), uproszczone (art. 505¹–505¹⁴), europejskie postępowanie w sprawach transgranicznych (art. 505¹⁵–505^{27a}), w tym europejskie postępowanie nakazowe (art. 505¹⁵–505²⁰), europejskie postępowanie w sprawach drobnych (art. 505²¹–505^{27a}) oraz elektroniczne, w tym elektroniczne postępowanie upominawcze (art. 505²⁸–505³⁹);

- 2) postępowanie nieprocesowe (art. 506–694⁸);
- 3) postępowanie w razie zaginięcia lub zniszczenia akt (art. 716–729);
- 4) postępowanie zabezpieczające (art. 730–757);
- 5) postępowanie egzekucyjne (art. 758–1088);
- 6) postępowanie w sprawach z elementem zagranicznym (art. 1097–1153²⁵);
- 7) postępowanie przed sądem polubownym (arbitrażowym) (art. 1154–1217).

12. W piśmiennictwie dokonuje się również podziału postępowania cywilnego na główne, tj. rozpoznawcze (służące ochronie stosunków prawnych i praw podmiotowych) i egzekucyjne (prowadzące do przymusowej realizacji praw poddanych ochronie), oraz pomocnicze mające na celu przygotowanie, wspomóżenie lub zabezpieczenie postępowań głównych.

Rozróżnia się następujące postępowania pomocnicze: o oznaczenie przez Sąd Najwyższy sądu właściwego do rozpoznania sprawy (art. 45), mediacyjne i pojednawcze (art. 183¹–186), o zabezpieczenie dowodów (art. 310–315), rekwizycyjne na żądanie sądu państwowego (art. 235–243), sądu polubownego (art. 1192) i sądu zagranicznego (art. 1130–1135⁵), o odtworzenie zaginionych lub zniszczonych akt (art. 716–729), przed sądem państwowym w związku z postępowaniem przed sądem polubownym (art. 1172, 1173, art. 1179 § 2, art. 1204), zabezpieczające (art. 730–757), o nadanie tytułowi egzekucyjnemu klauzuli wykonalności (art. 781–793 i 795), o ponowne wydanie tytułu wykonawczego (art. 794), o wydanie zaświadczenia europejskiego tytułu egzekucyjnego (art. 795¹–795⁵), o stwierdzenie wykonalności europejskiego nakazu zapłaty (art. 795⁶ i 795⁷), o wydanie zaświadczenia dotyczącego orzeczenia wydanego w europejskim postępowaniu w sprawie drobnych roszczeń (art. 795⁸ i 795⁹), o wydanie zaświadczenia dotyczącego orzeczeń, ugód i innych tytułów egzekucyjnych w sprawach cywilnych i handlowych (art. 795¹⁰ i 795¹¹), o wydanie wyciągu z orzeczeń, ugód i innych tytułów egzekucyjnych w sprawach alimentacyjnych (art. 795¹² i 795¹³) oraz o wydanie zaświadczenia dotyczącego orzeczeń obejmujących środki ochrony w sprawach cywilnych (art. 795¹⁴–795¹⁷).

Szczególnym sądowym postępowaniem cywilnym jest postępowanie upadłościowe, którego istotę stanowi egzekucja uniwersalna (art. 229 pr. upadł.), oraz postępowanie restrukturyzacyjne (art. 209 pr. restruk.).

13. Przepisy o sądowym postępowaniu cywilnym stosuje się uzupełniając np. w postępowaniu:

- 1) przed Trybunałem Konstytucyjnym (art. 36 ustawy z 30.11.2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym, Dz.U. z 2019 r. poz. 2393);
- 2) w postępowaniu upadłościowym i międzynarodowym postępowaniu upadłościowym (art. 37, 229 i 381 pr. upadł.);
- 3) w postępowaniu restrukturyzacyjnym (art. 71, art. 92 ust. 4, art. 108, art. 198 ust. 1, art. 209, 221, 260, 269, 287, art. 311 ust. 3 i art. 341 pr. restruk.);
- 4) w postępowaniu sądoadministracyjnym (co do postępowania dowodowego – art. 106 § 5 p.p.s.a., co do kaucji na zabezpieczenie roszczeń inwestora z powodu wstrzymania wykonania decyzji – art. 35a ust. 4 ustawy z 7.07.1994 r. – Prawo budowlane, Dz.U. z 2021 r. poz. 2351 ze zm.);
- 5) w postępowaniu karnym (co do pełnomocnika – art. 89 k.p.k., co do zabezpieczenia grożącej kary grzywny – art. 292 § 1 k.p.k. oraz co do odszkodowania za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie – art. 558 k.p.k.);
- 6) w postępowaniu karnym wykonawczym (co do egzekucji orzeczonej grzywny, świadczenia pieniężnego i należności sądowych oraz co do wykonania postanowień o zabezpieczeniu grzywny, świadczenia pieniężnego, środka kompensacyjnego i kosztów sądowych – art. 26 i 27a k.k.w.);
- 7) w postępowaniu w sprawach nieletnich (art. 9, 20 i art. 25 § 3 u.p.n.);
- 8) w sprawach o natychmiastowe zapobieżenie szkodzie (art. 152 ust. 3 p.g.g.);
- 9) przed okręgowymi sądami lekarsko-weterynaryjnymi, aptekarskimi, a także architektów oraz inżynierów budownictwa (do polubownego rozstrzygania sporów dotyczących wykonywania zawodu – art. 63 ust. 2 ustawy z 21.12.1990 r. o zawodzie lekarza weterynarii i izbach lekarsko-weterynaryjnych, Dz.U. z 2019 r. poz. 1140, art. 63 ust. 2 ustawy z 19.04.1991 r. o izbach aptekarskich, Dz.U. z 2021 r. poz. 1850 ze zm., oraz art. 57 ust. 2 ustawy z 15.12.2000 r. o samorządach zawodowych architektów oraz inżynierów budownictwa, Dz.U. z 2019 r. poz. 1117);
- 10) przed kolegiami arbitrażu społecznego (co do dowodów – § 8 ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów z 16.08.1991 r. w sprawie trybu postępowania przed kolegiami arbitrażu społecznego, Dz.U. Nr 73, poz. 324);
- 11) przed Prezesem UOKiK (w sprawach nieuregulowanych w ustawie z 16.02.2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów – art. 84 u.o.k.k.);
- 12) w postępowanie ze skargi na orzeczenie Krajowej Izby Gospodarczej oraz postanowienie Prezesa Izby oraz w postępowaniu polubownym przy Prokuraturii Generalnej RP – art. 579 ust. 2, art. 594 ust. 2 p.z.p.);

- 13) w postępowaniach w sprawach o ustanowienie i podział funduszu odpowiedzialności (art. 339 k.m.);
 - 14) przed izbami morskimi w sprawach rejestru okrętowego (art. 38 k.m. oraz § 1 ust. 2 rozporządzenia Ministra Infrastruktury z 23.01.2003 r. w sprawie rejestru okrętowego i postępowania rejestrowego, Dz.U. Nr 47, poz. 400);
 - 15) przed Urzędem Patentowym (co do kosztów postępowania – art. 256 ust. 2 p.w.p.);
 - 16) przed wojewódzką komisją do spraw orzekania o zdarzeniach medycznych w zakresie określonym w art. 67o ustawy o RPP;
 - 17) przed Komisją Prawa Autorskiego (art. 64 ust. 3 ustawy z 15.06.2018 r. o zbiorowym zarządzaniu prawami autorskimi i prawami pokrewnymi, Dz.U. poz. 1293).
14. Przepisy postępowania cywilnego są stosowane uzupełniająco również przed Sądem Giełdowym przy rozpoznawaniu sporów o prawa majątkowe pomiędzy uczestnikami transakcji giełdowych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie, wynikających z ich przebiegu, oraz „sporów cywilnych” o prawa majątkowe pomiędzy spółką a akcjonariuszami (§ 28 ust. 7 statutu Giełdy Papierów Wartościowych S.A. w Warszawie, uchwalonego przez nadzwyczajne walne zgromadzenie Spółki w dniu 30.07.2010 r., oraz § 88 ust. 6 Regulaminu Giełdy w brzmieniu przyjętym uchwałą nr 1/1110/2006 Rady Giełdy z 4.01.2006 r., według tekstu ujednoliconego z 17.03.2020 r., a także § 9 i 22 Regulaminu Sądu Giełdowego, <https://www.gpw.pl/regulacje-prawne>).
15. Szczególny tryb rozpoznawania sporów zbiorowych między pracownikami a pracodawcą lub pracodawcami – a więc nie sporów indywidualnych, które należą do postępowania odrębnego unormowanego w art. 459 i n. – reguluje ustawa z 23.05.1991 r. o rozwiązywaniu sporów zbiorowych (Dz.U. z 2020 r. poz. 123) oraz wydane na jej podstawie rozporządzenie Rady Ministrów z 16.08.1991 r. w sprawie trybu postępowania przed kolegiami arbitrażu społecznego (Dz.U. Nr 73, poz. 324). Spór zakładowy podlega rozpoznaniu przez kolegium arbitrażu społecznego przy sądzie okręgowym, w którym utworzony jest sąd pracy i ubezpieczeń społecznych, natomiast spór wielozakładowy należy do właściwości Kolegium Arbitrażu Społecznego przy Sądzie Najwyższym.

Art. 2. [Droga sądowa]

§ 1. Do rozpoznawania spraw cywilnych powołane są sądy powszechne, o ile sprawy te nie należą do właściwości sądów szczególnych, oraz Sąd Najwyższy.

§ 1a–2. (uchylone)

§ 3. Nie są rozpoznawane w postępowaniu sądowym sprawy cywilne, jeżeli przepisy szczególne przekazują je do właściwości innych organów.

Spis treści	
Domniemanie i pojęcie drogi sądowej	47
Sądy	48
Kontrola sądowa konstytucyjności przepisów	50
Dopuszczalność drogi sądowej	52
Kryteria i czas oceny dopuszczalności drogi sądowej	56
Przekazanie spraw cywilnych do rozpoznania innym organom ...	58
Roszczenie procesowe jako przesłanka dopuszczalności drogi sądowej	59
Związanie sądu ostateczną decyzją administracyjną	62
Wyłączenie drogi sądowej w sprawach z udziałem świadka koronnego	64
Unieważnienie prawomocnego orzeczenia	65
Droga sądowa w przepisach szczególnych i orzecznictwie	65
Autorskie prawo	65
Bankowe prawo	66
Budowlane prawo	67
Celne prawo	67
Cmentarze i chowanie zmarłych	68
Dobra osobiste	69
Drogi publiczne	71
Egzekucja	73
Energetyczne prawo	76
Ewidencja ludności	77
Finansowe prawo, budżet, opłaty, dopłaty, dotacje	78
Górnictwo i geologiczne prawo	83
Handlowe prawo	83
Lokale	85
Łowieckie prawo	87
Nieruchomości	89
Ochrona konkurencji	98
Ochrona środowiska	99
Ochrona zdrowia, opieka społeczna	99
Odszkodowanie	100
Osobowe prawo	103
Oświata	104
Podatkowe prawo	107
Policja	110
Praca i ubezpieczenia społeczne	113
Przedsiębiorstwa	126
Przewozowe prawo	127

Rozgraniczenie nieruchomości	127
Samorząd terytorialny	129
Samorządy zawodowe, organizacje pozarządowe	132
Sądownictwo dyscyplinarne	138
Spółdzielcze prawo	139
Ubezpieczenia gospodarcze	142
Prawo upadłościowe	143
Uwłaszczenia	143
Więziennictwo	145
Wodne prawo	146
Wojsko	152
Wymiar sprawiedliwości	156
Wynalazcze prawo	161
Wyznaniowe prawo, kościoły	162
Zamówień publicznych prawo	163
Zatrudnienie i bezrobocie	165
Zobowiązania	165
Varia	168

Domniemanie i pojęcie drogi sądowej

1. Artykuł 2 ustanawia domniemanie drogi sądowej w sprawach cywilnych. Oznacza to, że każda sprawa cywilna w znaczeniu materialnym (por. uwagę 2 do art. 1) podlega rozpoznaniu przez sąd, chyba że przepis szczególny przekazuje ją do właściwości innych organów. Por. także art. 45, 77 i 177 Konstytucji RP, art. 14 MPPOiP i art. 6 EKPC, w myśl których każdy człowiek ma prawo do rozpatrzenia jego sprawy (cywilnej) przez niezawisły i bezstronny sąd. Na drodze sądowej – w postępowaniu cywilnym – są rozpoznawane także sprawy, które nie są sprawami cywilnymi ani sprawami sądowniczymi lub karnymi, lecz należą do drogi sądowej na podstawie art. 177 w zw. z art. 77 ust. 2 i art. 45 ust. 1 Konstytucji RP (por. postanowienie SN z 19.12.2003 r., III CK 319/03, OSNC 2005/2, poz. 31, uzasadnienie uchwały SN z 8.11.2019 r., III CZP 29/19, OSNC 2020/7–8, poz. 56, oraz uzasadnienie wyroku SN z 15.10.2021 r., I CSKP 226/21, Prz. Sejm. 2023/1, s. 145, z głosem J. Łacny). Chodzi o sprawy niebędące sprawami cywilnymi ani w ujęciu materialnym, ani formalnym, ani też niebędące sprawami toczącymi się według przepisów Kodeksu postępowania karnego, ale jednocześnie niezastrzeżone do rozpoznania przez sąd administracyjny; wówczas, zgodnie z art. 177 Konstytucji RP, pomimo niedostatków unormowań prawnoprocesowych, rozpoznaje je sąd powszechny w postępowaniu cywilnym. W takich sprawach – „niecywilnych” z natury lub ustawowego ustanowienia, ale niebędących także sprawami karnymi – poszczególne instytucje procesu cywilnego będą, w zależności od przedmiotu i charakteru żądania oraz konfiguracji

podmiotowej, stosowane wprost, inne odpowiednio, a jeszcze inne przy wykorzystaniu analogii (por. postanowienie SN z 21.05.2002 r., III CK 53/02, OSNC 2003/2, poz. 31).

Na temat dochodzenia na drodze sądowej spraw ze stosunku pracy por. art. 242 § 1 w zw. z art. 262 § 2 k.p.; por. także uwagę 14 do art. 459.

2. W piśmiennictwie prawniczym funkcjonuje pojęcie drogi sądowej *sensu stricto*, oznaczającej rozpoznawanie spraw cywilnych przez sądy powszechne i Sąd Najwyższy, oraz drogi sądowej *sensu largo*, obejmującej postępowanie w tych sprawach przed jakimikolwiek sądami.

Współcześnie do drogi sądowej *sensu largo* należą sprawy o cywilnoprawne roszczenia objęte art. 8 i 9 u.u.n.o., rozpoznawane przez sądy wojskowe, a także sprawy z zakresu prawa pracy przekazane do kompetencji Naczelnego Sądu Administracyjnego (por. uwagę 7 do art. 1 i uwagę 6 do komentowanego artykułu).

3. Sąd obowiązany jest rozstrzygnąć każdą sprawę cywilną zgłoszoną w trybie właściwym w sposób bezstronny i w tym celu jest wyposażony w nieskrępowaną władzę zarówno do autorytatywnego rozstrzygania powstałych zagadnień, jak i wykładni przepisów ustawowych oraz postanowień umownych – na podstawie własnej oceny. W rozstrzyganiu spraw sąd jest niezawisły i w zakresie kompetencji jurysdykcyjnych nie podlega jakimkolwiek ingerencjom (por. art. 45, 173 i 178 Konstytucji RP). W ostatnim okresie ustawodawca podjął kroki ograniczające władzę sędziowską, zakazując „podważenia statusu osoby powołanej do pełnienia urzędu na stanowisku sędziego”, a także „kwestionowania umocowania sądów i trybunałów, konstytucyjnych organów państwowych oraz organów kontroli i ochrony prawa” (art. 42a p.u.s.p.). Zakazy te, naruszające trójpodział władz i wynikające z niego funkcje (*scil.* funkcje kontrolne), ustanowione pod groźbą sankcji, są sprzeczne z Konstytucją oraz pozostają w kolizji z pryncypiami prawa europejskiego (por. np. postanowienia SN: z 16.09.2021 r., I KZ 29/21, OSNK 2021/10, poz. 41; z 29.09.2021 r., V KZ 47/21, LEX nr 3230203; por. także np. wyrok TS z 19.11.2019 r., C-585/18, C-624/18 i C-625/18).

Sądy

4. Zwrot „sądy powszechne” obejmuje sądy apelacyjne, okręgowe i rejonowe (art. 175 ust. 1 Konstytucji RP oraz art. 1 § 1 p.u.s.p.); tworzy je Minister Sprawiedliwości w drodze rozporządzeń, po zasięgnięciu opinii Krajowej Rady Sądownictwa. Sądy powszechne dzielą się na wydziały (art. 11–16 i 18 p.u.s.p.). Sprawy cywilne oraz sprawy rozpoznawane przy zastosowaniu Kodeksu postępowania cywilnego są rozpoznawane

w wydziałach cywilnych, rodzinnych i nieletnich, pracy i ubezpieczeń społecznych, gospodarczych, ksiąg wieczystych i egzekucyjnych.

5. Sąd Najwyższy jest naczelnym organem sądowym w Rzeczypospolitej Polskiej sprawującym nadzór nad działalnością wszystkich sądów powszechnych i wojskowych w zakresie orzekania (art. 183 Konstytucji RP oraz art. 1 ustawy o SN) (por. J. Gudowski, *Sąd Najwyższy. Pozycja ustrojowa, funkcje i zadania – spojrzenie sędziego cywilisty*, PS 2015/11–12, s. 7 i n.).

Postępowanie przed Sądem Najwyższym w sprawach cywilnych ma względnie autonomiczny charakter (por. uzasadnienie uchwały składu 7 sędziów SN – zasada prawa z 5.06.2008 r., III CZP 142/07, OSNC 2008/11, poz. 122, z uwagami M. Kowalczuk, M. Praw. 2008/22, wkładka, s. 43, oraz z omówieniem Z. Strusa, *Przegląd orzecznictwa*, Pal. 2008/9–10, s. 269, Z. Krzemińskiego, *Przegląd orzecznictwa*, Pal. 2009/1–2, s. 260, i T. Zembrzuskiego, *Zwolnienie strony od kosztów sądowych oraz pełnomocnictwo procesowe w postępowaniu kasacyjnym*, Pal. 2009/3–4, s. 9); ogranicza się w zasadzie do rozpoznawania skarg kasacyjnych (art. 398¹ i n.), skarg nadzwyczajnych (art. 1 pkt 1 lit. b w zw. z art. 89 i n. ustawy o SN), skarg o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (art. 424¹ i n.) oraz zażaleń na niektóre postanowienia sądu drugiej instancji (art. 394¹). Postępowanie przed Sądem Najwyższym – pomijając wyjątki – ma charakter ściśle kontrolny; polega na badaniu legalności prawomocnych orzeczeń sądów drugiej instancji, bez możliwości kontroli ustaleń faktycznych oraz oceny dowodów (art. 398³ § 3, art. 398¹³ § 2 i art. 424⁴ *in fine*).

6. Sądami szczególnymi są Naczelny Sąd Administracyjny, wojewódzkie sądy administracyjne (art. 2 ustawy z 25.07.2002 r. – Prawo o ustroju sądów administracyjnych, Dz.U. z 2021 r. poz. 137 ze zm. w zw. z art. 184 Konstytucji RP) oraz sądy wojskowe (ustawa z 21.08.1997 r. – Prawo o ustroju sądów wojskowych, Dz.U. z 2020 r. poz. 1754, w zw. z art. 175 Konstytucji RP). Por. też wyrok SN z 21.01.1992 r., WO 135/91, OSNKW 1992/9–10, poz. 71, z glosą S.M. Przyjemskiego, Pal. 1994/5–6, s. 174, oraz postanowienie SN z 3.12.1991 r., WO 108/91, OSNKW 1992/11–12, poz. 88, z glosą S.M. Przyjemskiego, WPP 1994/2, s. 88).

Osobne miejsce wśród organów orzekających zajmują: Trybunał Konstytucyjny (zob. ustawa z 30.11.2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym, Dz.U. z 2019 r. poz. 2393) oraz Trybunał Stanu (zob. ustawę z 26.03.1982 r. o Trybunale Stanu, Dz.U. z 2019 r. poz. 2122 ze zm.).

7. Sądy administracyjne rozstrzygają spory o właściwość między organami jednostek samorządu terytorialnego i między samorządowymi kolegiami odwoławczymi, jeżeli

odrębna ustawa nie stanowi inaczej, oraz spory kompetencyjne między organami tych jednostek a organami administracji rządowej (art. 4 p.p.s.a.).

Kontrola sądowa konstytucyjności przepisów

8. Kontrowersyjny jest problem dopuszczalności badania przez sądy powszechne i Sąd Najwyższy zgodności stosowanych ustaw z Konstytucją (por. art. 8, 178, 188 i 193 Konstytucji RP). Sąd Najwyższy w swoim orzecnictwie prezentował pogląd, że badanie takie, a w konsekwencji niestosowanie przez sąd *ad casum* przepisu ustawy uznane-go za sprzeczny z Konstytucją, jest dopuszczalne (por. np. wyrok SN z 7.04.1998 r., I PKN 90/98, OSNAPiUS 2000/1, poz. 6, z glosami A. Józefowicza, Prz. Sejm. 2001/2, s. 88, S. Rudnickiego, M. Praw. 2001/19, s. 986, i M. Krzezińskiego, „Studenckie Zeszyty Prawnicze” 2002/7–8, s. 253; postanowienie SN z 26.05.1998 r. III SW 1/98, OSNAPiUS 1998/17, poz. 528; wyrok SN z 19.04.2000 r., II CKN 272/00, LEX nr 530757, lub wyrok SN z 26.09.2000 r., III CKN 1089/00, OSNC 2001/3, poz. 37, z glosami A. Zielińskiego, OSP 2001/4, poz. 65, i A. Szpunara, PS 2001/6, s. 130, oraz z omówieniem K. Kolasieńskiego, *Zaskarżalność ustaw w drodze pytań prawnych do Trybunału Konstytucyjnego*, PiP 2001/9, s. 24).

Prezentowany był jednak także pogląd, że sąd rozpoznający sprawę nie może odmówić zastosowania przepisu ustawy (aktu normatywnego) z powodu jego niezgodności z Konstytucją; jeżeli poweźmie poważne wątpliwości w tym zakresie, powinien zwrócić się z odpowiednim pytaniem do Trybunału Konstytucyjnego (por. np. wyrok SN z 16.04.2004 r., I CK 291/03, OSNC 2005/4, poz. 71, z glosą M. Jasińskiego, GSP-PO 2005/4, s. 163, oraz wyrok SN z 10.08.2006 r., V CSK 248/06, LEX nr 558630, i postanowienie SN z 29.12.2006 r., I CSK 321/06, niepubl.; por. także wyrok TK z 31.01.2001 r., P 4/99, OTK 2001/1, poz. 5, oraz wyrok TK z 4.12.2001 r., SK 18/00, OTK 2001/8, poz. 256).

Por. także np. A. Mączyński, *Bezpośrednie stosowanie Konstytucji przez sądy*, PiP 2000/5, s. 3, albo P. Tuleja, *Stosowanie Konstytucji RP w świetle zasady jej nadrzędności*, Kraków 2003, s. 303 i n.

Współcześnie – wobec obezwładnienia Trybunału Konstytucyjnego przez nadanie mu kształtu wynikającego ze zmian dokonanych w 2016 r. i będącego skutkiem tych zmian naruszenia zasad demokratycznego państwa prawa – sądy nie mogą być zwolnione z podejmowania kontroli konstytucyjności stosowanych ustaw. Jeżeli więc zwrócenie się do Trybunału Konstytucyjnego z odpowiednim pytaniem będzie niemożliwe, znacznie utrudnione albo bezcelowe lub nieskuteczne, jak też wtedy, gdy uzyskanie odpowiedzi przekroczy przewidywany rozsądny termin do załatwienia rozpoznawanej sprawy, sąd powszechny, a także Sąd Najwyższy są uprawnione (zobowiązane)

do dokonania zbadania stosowanej ustawy z Konstytucją. Podstawę działania sądu w tej sytuacji stanowi art. 178 ust. 1 Konstytucji RP, przewidujący podleganie sędziów przede wszystkim Konstytucji (por. S. Garlicki, *Sądy a Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, PS 2016/7–8, s. 7 i n.). Należy zwrócić uwagę, że w pracach legislacyjnych zainicjowanych przez władzę wykonawczą podjęte zostały próby ograniczenia sędziów w zakresie kontroli ustaw stosowanych przez nie przy rozpoznawaniu spraw, jednak tych prób poniechano. W art. 1 pkt 33 ustawy o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw (tzw. ustawy kagańcowej) projektowano wprowadzenie odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziego za odmowę stosowania przepisu ustawy, jeżeli jego niezgodności z Konstytucją RP lub ratyfikowaną umową międzynarodową nie stwierdził Trybunał Konstytucyjny, ostatecznie jednak takiego deliktu nie ustanowiono (por. projekt z 12.12.2019 r., IX kadencja, druk sejm. nr 69). Oznacza to dopuszczalność tzw. rozproszonej kontroli konstytucyjnej, oczywiście zresztą z punktu widzenia istoty niezawisłości sędziów oraz pryncypiów demokratycznego państwa prawa (por. także art. 8 ust. 2 w zw. z art. 178 ust. 1 Konstytucji RP; por. uchwałę składu 7 sędziów SN – zasadę prawną z 26.04.2023 r., III PZP 6/22, LEX nr 3523123).

9. W orzecnictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że nie wiążą sądów tzw. orzeczenia interpretacyjne Trybunału Konstytucyjnego (por. postanowienie SN z 6.05.2003 r., I CO 7/03, OSNC 2004/1, poz. 14, z glosami L. Boska, PiP 2004/2, s. 123, i W. Broniewiczza, OSP 2004/10, poz. 120, oraz z omówieniem K. Mikody i K. Osajdy [w:] *Prawo intertemporalne w orzecnictwie Trybunału Konstytucyjnego i Sądu Najwyższego*, red. E. Łętowska, K. Osajda, Warszawa 2008, s. 133; postanowienie SN z 21.08.2003 r., III CO 9/03, OSNC 2004/4, poz. 68; wyrok SN z 21.05.2003 r., IV CKN 178/01, Biul. SN 2003/11, s. 12, z omówieniem K. Mikody i K. Osajdy [w:] *Prawo intertemporalne w orzecnictwie...*, red. E. Łętowska, K. Osajda, s. 132, oraz uchwałę SN z 3.07.2003 r., III CZP 45/03, OSNC 2004/9, poz. 136, z omówieniem Z. Strusa, *Przegląd orzecznictwa*, Pal. 2003/7–8, s. 231, Pal. 2003/9–10, s. 254, i Pal. 2003/11–12, s. 260, oraz K. Mikody i K. Osajdy [w:] *Prawo intertemporalne w orzecnictwie...*, red. E. Łętowska, K. Osajda, s. 260).

Stanowisko to zostało potwierdzone w uzasadnieniu uchwały składu 7 sędziów SN – zasady prawnej z 17.12.2009 r., III PZP 2/09, OSNC 2010/7–8, poz. 97, w której przyjęto, że orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego stwierdzające w sentencji niezgodność z Konstytucją określonej wykładni aktu normatywnego, które nie powoduje utraty mocy obowiązującej przepisu, nie stanowi podstawy do wznowienia postępowania przewidzianej w art. 401¹ (por. także postanowienie SN z 29.04.2010 r., IV CO 37/09, OSNC 2010/12, poz. 166, z glosami P. Radziejewicza, Prz. Sejm. 2011/2, s. 179, i M. Ziółkowskiego, PiP 2011/11, s. 127). Współcześnie – w sytuacji, w jakiej znalazł się Trybunał Konstytucyjny – nie może ono budzić, podobnie jak rozproszona kontrola konstytucyjna.

tuczyna, żadnych wątpliwości (por. np. postanowienie SN z 13.04.2023 r., III CB 6/23, LEX nr 3522797).

W doktrynie można jednak ten problem było uznać w przeszłości za sporny, podobnie jak kwestię zasięgu orzeczeń tzw. zakresowych (por. np. K. Pietrzykowski, *O tak zwanych „interpretacyjnych” wyrokach Trybunału Konstytucyjnego*, PS 2004/3, s. 15; A. Mączyński, *O tak zwanych wyrokach interpretacyjnych Trybunału Konstytucyjnego [w:] Teoria i praktyka wykładni prawa. Materiały konferencji naukowej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego z 27.02.2004 r.*, red. P. Winczorek, Warszawa 2005, s. 159; zob. także J. Trzciński, *Glosa do uchwały SN z 17.12.2009 r.*, III PZP 2/09, ZNSA 2010/2, s. 158; G.J. Wąsiewski, *Glosa do uchwały SN z 17.12.2009 r.*, III PZP 2/09, PiP 2010/10, s. 136; A. Kustra, *Glosa do uchwały SN z 17.12.2009 r.*, III PZP 2/09, OSP 2010/10, poz. 103; M. Wiącek, *Glosa do uchwały SN z 17.12.2009 r.*, III PZP 2/09, Prz. Sejm. 2010/3, s. 153, i M. Ziółkowski, *Glosa do uchwały SN z 17.12.2009 r.*, III PZP 2/09, 2011/5, s. 185; por. także W. Białogłowski, A. Jaworski, „Orzeczenie interpretacyjne” Trybunału Konstytucyjnego – uwagi na marginesie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 17.12.2009 r., III PZP 2/09, PS 2010/11–12, s. 67, oraz M. Pajęzkiewicz-Kremis, *Negatywne wyroki interpretacyjne Trybunału Konstytucyjnego jako podstawa wznowienia postępowania cywilnego – głos w dyskusji*, PS 2012/3, s. 36).

10. Według utrwalonego w orzecznictwie poglądu każdy sąd jest uprawniony do oceny, czy przepisy rozporządzenia, które ma zastosowanie w sprawie, są zgodne z ustawą lub Konstytucją (por. uchwałę SN z 28.02.2008 r., III CZP 151/07, OSNC-ZD 2008/4, poz. 121, oraz postanowienie SN z 30.01.2015 r., III CSK 145/14, OSNC 2016/2, poz. 22; w dziedzinie prawa karnego por. wyrok SN z 24.06.1993 r., III KRN 100/93, OSNKW 1993/9–10, poz. 62; wyrok SN z 4.12.2001 r., V KKN 293/01, LEX nr 51576; wyrok SN z 9.06.2005 r., V KK 41/05, OSNKW 2005/9, poz. 83; wyrok SN z 16.03.2021 r., II KK 97/21, LEX nr 3147689; wyrok SN z 26.08.2021 r., III KK 264/21, LEX nr 3248233). Sąd może także stosowany w rozpoznawanej sprawie przepis uznać za zgodny z Konstytucją, jeżeli nie ma co do tego wątpliwości i nie dostrzega powodów nakazujących wystąpienie do Trybunału Konstytucyjnego z pytaniem na podstawie art. 193 Konstytucji RP.

Dopuszczalność drogi sądowej

11. Z pojęcia „droga sądowa” wypływa pojęcie „niedopuszczalność drogi sądowej”. Oznacza ono, że dana sprawa nie może być przez sąd rozpoznana, gdy ze względu na osobę lub na przedmiot nie podlega orzecznictwu sądów powszechnych. W nauce prawa dopuszczalność drogi sądowej ma charakter bezwzględnej pozytywnej przesłanki procesowej, branej przez sąd pod uwagę z urzędu w każdym stanie sprawy (art. 202). Por. uwagę 20.

12. W dotychczasowym piśmiennictwie oraz orzecznictwie przyjmuje się zgodnie, że droga sądowa może być niedopuszczalna bezwzględnie, względnie oraz czasowo. Podział ten budzi jednak pewne wątpliwości w świetle art. 45 Konstytucji RP (por. uwagę 18).
13. Bezwzględna niedopuszczalność drogi sądowej zachodzi wtedy, gdy sprawa – na skutek jej „nienicywilnego” charakteru lub w związku z obowiązującym przepisem prawa – w żadnym wypadku nie może być załatwiona przez sąd powszechny.
14. Niedopuszczalność względna, występująca w naszym ustawodawstwie sporadycznie, wynika z pozostawienia osobie uprawnionej możliwości wyboru drogi – sądowej lub przed innym organem – na której chce zrealizować przysługujące jej prawo podmiotowe. Typowym przykładem względnej niedopuszczalności drogi sądowej była sytuacja przewidziana w art. 9 dekretu z 5.10.1955 r. o odpowiedzialności materialnej żołnierzy zawodowych za szkody wyrządzone jednostce wojskowej (Dz.U. Nr 40, poz. 247 ze zm.), zgodnie z którym właściwy organ wojskowy mógł – według swego wyboru – rozpoznać sprawę samodzielnie lub skierować ją do rozpoznania przez sąd (por. też art. IX p.w.k.p.c.). Obecnie, po wejściu w życie ustawy z 25.05.2001 r. o odpowiedzialności majątkowej żołnierzy (Dz.U. z 2018 r. poz. 85), droga sądowa dla dochodzenia odszkodowania za szkody wyrządzone przez żołnierzy jest otwarta w sposób bezwzględny.

Współcześnie o względnej dopuszczalności drogi sądowej można mówić w wypadku roszczeń ze stosunku pracy, które mogą być dochodzone przez pracownika albo wprost przed sądem, albo – przed ich skierowaniem na drogę sądową – w ramach postępowania pojednawczego przed komisją pojednawczą (art. 242 § 2 k.p.). Postępowanie to nie jest obowiązkowe i jego wyczerpanie nie ma wpływu na otwarcie drogi sądowej, która jest wolna bezwarunkowo (por. uwagę 5 do art. 459).

Cechy względnej dopuszczalności drogi sądowej ma także tryb stwierdzania nabycia spadku oraz nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego; zainteresowany, przy występowaniu określonych przez ustawę okoliczności, może dochodzić tego stwierdzenia albo przed sądem, w postępowaniu unormowanym przez art. 669 i n., albo przed notariuszem, w drodze aktu poświadczenia dziedziczenia (art. 95a pr. not.).

15. Niedopuszczalność drogi sądowej jest uznawana za czasową (przejściową) wtedy, gdy skierowanie sprawy na tę drogę zostało mocą przepisu szczególnego uzależnione od wyczerpania postępowania przed innym organem (postępowania prejudycjalnego), co oznacza, że wcześniejsze wytoczenie sprawy przed sąd prowadzi do odrzucenia pozwu (wniosku) albo do przekazania jej organowi właściwemu (por. jednak uwagi 18 i 20).

Czasowe zamknięcie drogi sądowej ze względu na konieczność uprzedniego wyczerpania postępowania administracyjnego, reklamacyjnego, ugodowego lub wewnątrz-spółdzielczego przewidują – przykładowo – następujące przepisy:

- 1) art. 476 § 2, art. 477⁹ § 3¹ i art. 842 k.p.c.;
 - 2) art. 97 § 2¹ i art. 112 § 2 k.p.;
 - 3) art. 46 u.s.z.p.p.; por. jednak wyrok SN z 21.01.1986 r., IV PP 8/85, OSNCP 1986/11, poz. 190;
 - 4) art. 75 pr. przewoz.;
 - 5) art. 33 ust. 3 i art. 34 ust. 2 p.g.k.;
 - 6) art. 94 pr. poczt.;
 - 7) art. 151 ust. 1 p.g.g.;
 - 8) art. 79 i 80 u.g.n.;
 - 9) art. 107 ustawy z 16.07.2004 r. – Prawo telekomunikacyjne (Dz.U. z 2021 r. poz. 576 ze zm.);
 - 10) art. 288 ust. 1 p.w.p.;
 - 11) art. 131 i 196 p.o.ś.;
 - 12) art. 469 pr. wod.;
 - 13) art. 6 ustawy z 22.11.2002 r. o wyrównywaniu strat majątkowych wynikających z ograniczenia w czasie stanu nadzwyczajnego wolności i praw człowieka i obywatela (Dz.U. Nr 233, poz. 1955);
 - 14) art. 579 i n. p.z.p.
16. Czasowa niedopuszczalność drogi sądowej – głównie ze względu na konieczność wyczerpania postępowania reklamacyjnego – wynika niekiedy także z konwencji międzynarodowych oraz umów dwustronnych.
17. Szczególny przypadek przejściowej niedopuszczalności drogi sądowej przewidywały – uchylone pod naporem krytyki społecznej – przepisy ustawy z 17.05.1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2019 r. poz. 1347 ze zm.). W myśl art. 64 ust. 2 tej ustawy sprawa należąca do tzw. postępowania regulacyjnego (art. 61 ustawy) mogła być rozpoznana przez sąd tylko wtedy, gdy Komisja Majątkowa Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji i Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski (lub jej zespół orzekający) nie uzgodniła orzeczenia, a strona – w terminie sześciu miesięcy – wystąpiła do sądu o zasądzenie roszczenia. Należy jednak zaznaczyć, że w myśl art. 62 ust. 3 ustawy wnioski o wszczęcie postępowania regulacyjnego podlegały zgłoszeniu – pod rygorem wygaśnięcia roszczenia – w terminie dwóch lat od dnia wejścia w życie powołanej ustawy (por. uchwałę SN z 27.09.1996 r., III CZP 96/96, OSNC 1997/1, poz. 7, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 2001/4, s. 82, oraz wyrok SN z 13.05.1998 r., III CKN 483/97, Prok. i Pr.-wkł. 1998/11–12, poz. 34).

Podobne unormowania – w dalszym ciągu budzące wątpliwości co do zgodności z Konstytucją RP (art. 45 Konstytucji RP) – zawierają przepisy: ustawy z 13.05.1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2015 r. poz. 43), ustawy z 30.06.1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2014 r. poz. 1712) oraz ustawy z 30.06.1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2015 r. poz. 169).

18. Pod rządem art. 45 ust. 1 oraz art. 77 ust. 2 Konstytucji RP prawo do sądu jest nie-stopniowalne, co oznacza, że musi mieć ono w każdym wypadku charakter zupełny, czyli albo prawo to jest spełnione (zapewnione), albo niespełnione (niezapewnione); stany pośrednie nie występują (por. A. Wasilewski, *Prawo do sądu w sprawach dyscyplinarnych*, PS 2001/9, s. 31). W tej sytuacji koncepcja czasowego zamknięcia drogi sądowej może być oceniana jako pozostająca w kolizji z Konstytucją, zwłaszcza wtedy, gdy zamknięcie to może okazać się definitywne, przykładowo w razie niewyczerpania przez stronę postępowania „wstępnego”, np. na skutek upływu ustanowionego ustawą terminu (por. J. Gudowski, *Wpływ Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na pojęcie dopuszczalności drogi sądowej* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a kodeks postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego, Serock k. Warszawy, 24–26 września 2009 r.*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010, s. 427).

Należy zatem oczekiwać zmiany stanowiska piśmiennictwa i judykatury, w tym orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, w kierunku przypisania przesłankom tamującym czasowe dochodzenie roszczeń charakteru materialnego; ich niespełnienie przez stronę powinno powodować nie odrzucenie pozwu, lecz oddalenie powództwa. Znakiem zwiastującym tę zmianę może być wyrażony w piśmiennictwie pogląd, że użyte w art. 417¹ § 2 k.c. sformułowanie „można żądać po stwierdzeniu we właściwym postępowaniu” oznacza nie przesłankę tamującą drogę sądową (czasową niedopuszczalność drogi sądowej), lecz przesłankę merytoryczną, umożliwiającą lub udaremniającą skuteczne dochodzenie odszkodowania (por. J. Gudowski, *Węzłowe problemy skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia*, PS 2006/1, s. 6). *De lege ferenda* można także rozważać zawieszenie postępowania do czasu wyczerpania postępowania prejudycjalnego.

Wątpliwości dotyczące racji dla wyodrębniania czasowej niedopuszczalności drogi sądowej podzielili F. Zedler, *Glosa do postanowienia SN z 5.11.2009 r.*, I CSK 16/09, OSP 2011/7–9, poz. 81, oraz M. Łoboz, *Postępowanie o rozgraniczenie nieruchomości. Aspekty praktyczne*, PS 2012/1, s. 18; por. także J. Jankowski, *Ewolucja unormowań i poglądów doktryny na temat wypadków czasowej niedopuszczalności drogi sądowej* [w:] *Aurea praxis, aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, red. J. Gudowski, T. Weitz, Warszawa 2011, s. 274 i n. oraz s. 294 i n.

19. Zgodnie z przepisami ustawy z 13.10.1995 r. – Prawo łowieckie (Dz.U. z 2020 r. poz. 1683 ze zm.) nie przewidziano żadnego ograniczenia drogi sądowej w dochodzeniu szkód łowieckich (por. uchwały SN z 28.09.2016 r.: III CZP 45/16, OSNC 2017/6, poz. 63, z głosą R. Kulskiego, OSP 2018/10, poz. 100, i III CZP 46/16, OSNC 2017/6, poz. 64, z omówieniem M. Pilicha [w:] *Studia i analizy Sądu Najwyższego. Przegląd orzecznictwa*, red. J. Kosonoga, Warszawa 2017, s. 195; por. także uzasadnienie wyroku TK z 6.11.2012 r., K 21/11, OTK-A 2012/10, poz. 119).

Kryteria i czas oceny dopuszczalności drogi sądowej

20. Oceny dopuszczalności drogi sądowej sąd dokonuje w chwili wszczęcia postępowania. Zależy ona przede wszystkim od przedmiotu procesu, a więc przedstawionego pod osąd roszczenia oraz wskazanego stanu faktycznego, te bowiem elementy, konkretyzując stosunek prawny zachodzący między stronami, kształtują charakter sprawy i tym samym nadają jej lub odejmują przymioty sprawy cywilnej (por. orzeczenie SN z 7.10.1938 r., C.II. 504/38, PS 1939/2, poz. 108 i 109; uzasadnienie uchwały SN z 25.03.1985 r., III CZP 9/85, OSNCP 1985/11, poz. 173, z głosami T. Kwiecińskiego, PiP 1987/11, s. 143, i J. Ławrynowicza, NP 1987/7–8, s. 166, oraz z omówieniem J. Ławrynowicza, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1988/10–12, s. 180, J. Kufla, *Przegląd orzecznictwa*, SU 1989/10, s. 296, oraz uchwałę SN z 8.01.1992 r., III CZP 138/91, OSNCP 1992/7–8, poz. 128). Por. uwagę 32.
21. Stwierdzenie dopuszczalności drogi sądowej nie wymaga osobnego rozstrzygnięcia, chyba że strona złożyła zarzut formalny, o którym mowa w art. 222; tylko w takiej sytuacji sąd wydaje postanowienie oddalające zarzut oraz – stosownie do okoliczności – wstrzymuje dalsze rozpoznanie sprawy aż do uprawomocnienia się tego postanowienia.
22. Niedopuszczalność drogi sądowej może być pierwotna, a więc zachodząca już w chwili wnoszenia pozwu (wniosku), albo wtórna – powstała w wyniku zmian, które nastąpiły w czasie trwania postępowania. Możliwa jest też sytuacja odwrotna, polegająca na tym, że droga sądowa niedopuszczalna w chwili wszczęcia postępowania staje się – np. na skutek zmiany ustawy – dopuszczalna; dochodzi wówczas do konwalidacji przesłanki procesowej tamującej rozpoznanie sprawy (por. orzeczenie SN z 21.05.1952 r., C 732/52, NP 1952/10, s. 60).
23. Stwierdzenie niedopuszczalności drogi sądowej o charakterze pierwotnym skutkuje odrzuceniem pozwu (art. 199 § 1 pkt 1), natomiast w wypadku niedopuszczalności następczej należy postępowanie umorzyć (art. 355); por. orzeczenie SN z 11.12.1935 r., C.I. 970/35, OSP 1936, poz. 394, i orzeczenie SN z 20.09.1957 r., 2 CR 579/56, OSPiKA 1958/7–8, poz. 187, z notką K.P. oraz z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1959/7, s. 92, oraz postanowienie SN z 15.08.1975 r., I CR 469/75, OSNCP 1976/7–8, poz. 168. Jednakże w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń

społecznych – w każdej postaci niedopuszczalności drogi sądowej – sąd przekazuje sprawę organowi właściwemu (por. uwagi do art. 464).

Odrzucając pozew z powodu niedopuszczalności drogi sądowej, sąd nie może poprzestać na stwierdzeniu, że sprawa przedstawiona do rozstrzygnięcia nie jest sprawą cywilną w rozumieniu art. 1, lecz zobowiązany jest w uzasadnieniu postanowienia wskazać sąd, dla którego właściwości rozpoznanie tej sprawy zostało ustawowo zastrzeżone (art. 45 ust. 1 i art. 177 Konstytucji RP). Sądem innym niż sąd powszechny będzie zazwyczaj sąd administracyjny, rzeczą sądu powszechnego jest jednak wskazanie w każdym konkretnym przypadku podstawy prawnej właściwości sądu administracyjnego, bo tylko wówczas konstytucyjne prawo do sądu zostaje w sposób konkretny i poddający się kontroli określone i zapewnione. Jedynie wtedy w sposób dostateczny konkretyzuje się także ewentualny spór kompetencyjny; por. art. 199¹ (postanowienie SN z 21.05.2002 r., III CK 53/02, OSNC 2003/2, poz. 31).

24. Można mówić o niedopuszczalności drogi sądowej w zakresie całego powództwa albo tylko jego części. W efekcie, mimo przynależenia danej sprawy do drogi sądowej, droga ta może być – w części istotnej dla orzeczenia o całości żądania – niedopuszczalna (por. uzasadnienie uchwały całej Izby Cywilnej SN z 29.10.1958 r., I CO 19/58, OSN 1960/I, poz. 1, z notką J.K., OSPiKA 1960/4, poz. 103). Stan taki nie uzasadnia odrzucenia pozwu, lecz zawieszenie postępowania ze względu na *praeiudicium* do czasu rozstrzygnięcia kwestii nienależącej do drogi sądowej przez uprawniony organ (por. np. uchwałę SN z 14.03.1960 r., 3 CO 24/59, OSN 1961/I, poz. 22; wyrok SN z 9.02.1961 r., I CR 643/60, OSN 1962/II, poz. 61, z omówieniem J. Pietrzykowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1963/7–8, s. 874, albo wyrok SN z 24.06.1993 r., I CR 10/93, LEX nr 3105488). Jeśli jednak problem prejudycjalny ma ze swej natury charakter cywilnoprawny, a poza drogą sądową znalazł się tylko na skutek obowiązywania przepisu szczególnego, dopuszczalne jest rozstrzygnięcie tego problemu samodzielnie przez sąd rozpoznający sprawę, chyba że wymaga to wydania orzeczenia konstytucyjnego zastrzeżonego do kompetencji organu innego niż sąd.

Zagadnienia prejudycjalne sąd rozważa zazwyczaj we wstępnej fazie postępowania i jako nienależące do istoty sporu rozstrzyga oraz motywuje w uzasadnieniu wyroku (postanowienia co do istoty sprawy w postępowaniu nieprocesowym).

25. Przy zbiegu podstaw tego samego roszczenia droga sądowa jest dopuszczalna, jeżeli choćby jedna z tych podstaw uzasadnia właściwość sądu do rozpoznania sprawy (por. wyrok SN z 12.06.1968 r., III PRN 22/68, OSPiKA 1969/7–8, poz. 161).
26. Sąd Najwyższy nie może rozstrzygać przedstawionego mu zagadnienia prawnego, jeżeli w sprawie, w której zagadnienie powstało, droga sądowa jest niedopuszczalna

(uchwała składu 7 sędziów SN – zasada prawna z 13.10.1951 r., C 427/51, OSN 1953/I, poz. 1, z omówieniem W. Świącieckiego i K. Piaseckiego, *Orzecznictwo Sądu Najwyższego w składach powiększonych. Sprawy cywilne za lata 1945–1959*, Warszawa 1961, s. 242; zob. także postanowienie SN z 11.02.1994 r., I PZP 61/93, niepubl., i postanowienie SN z 9.01.2007 r., II PZP 7/06, OSNP 2008/1–2, poz. 16). Podjęcie uchwały w kwestii materialnoprawnej jednak nie przesądza kwestii dopuszczalności drogi sądowej, jeśli w tym zakresie Sąd Najwyższy nie zajął żadnego stanowiska (por. uzasadnienie uchwały SN z 11.08.1988 r., III PZP 24/88, OSNCP 1989/12, poz. 195).

Sąd Najwyższy nie może także zajmować się badaniem dopuszczalności drogi sądowej w postępowaniu zażaleniowym, w którym chodzi tylko o dopuszczalność skargi kasacyjnej (por. orzeczenie SN z 28.02.1947 r., C.III. 49/47, OSN 1947/III, poz. 81, oraz orzeczenie SN z 9.05.1950 r., Ł.C. 400/50, OSN 1951/1, poz. 10, z glosą M. Waligórskiego, PiP 1951/1, s. 138).

Przekazanie spraw cywilnych do rozpoznania innym organom

27. W art. 2 § 3 użyto pojęcia przepisy szczególne, co na tle art. 1 posługującego się terminem „ustawy szczególne” unaocznia, że przekazanie spraw cywilnych do właściwości innych organów może nastąpić w drodze przepisu niższej rangi. Wykładnia taka jednak jest do przyjęcia tylko wtedy, gdy przepis niższego rzędu został wydany na podstawie wyraźnego upoważnienia ustawowego.

Trzeba też podkreślić, że w art. 2 § 3 nie chodzi o jakiegokolwiek „organy”, lecz tylko o organy spełniające z mocy ustawy funkcje władcze w zakresie rozpoznawania spraw i rozstrzygania sporów (por. uzasadnienie uchwały SN z 4.01.1995 r., III CZP 167/94, OSNC 1995/4, poz. 63, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1998/6, s. 59).

28. Za przepis szczególny przekazujący sprawę cywilną do właściwości organu administracyjnego można uznać tylko taki, który wyraźnie wskazuje, że organ ten rozstrzyga daną indywidualną sprawę w sposób władczy w drodze wydania decyzji administracyjnej (por. uzasadnienie postanowienia Kolegium Kompetencyjnego przy SN z 29.03.1995 r., III PO 10/94, OSNAPiUS 1995/16, poz. 210, z glosą W. Radeckiego, „Ochrona Środowiska” 1995/2, s. 36).
29. Zapis na sąd polubowny nie powoduje niedopuszczalności drogi sądowej, lecz tylko odrzucenie pozwu (por. art. 1165; także orzeczenie SN z 12.07.1937 r., C.III. 1207/37, RPEiS 1938/2, s. 412). Niedopuszczalności drogi sądowej nie oznacza brak jurysdykcji krajowej, także branej pod rozagę z urzędu w każdym stanie sprawy i także powodującej odrzucenie pozwu lub wniosku (art. 1099).

30. Przepis przekazujący rozpoznawanie określonych spraw do właściwości innych organów należy – w razie wątpliwości – interpretować ścieśniająco (np. orzeczenie SN z 3.01.1961 r., 3 CR 1/61, OSN 1961/IV, poz. 127; wyrok SN z 12.06.1968 r., III PRN 22/68, OSPiKA 1969/7–8, poz. 161, albo uzasadnienie uchwały SN z 8.01.1992 r., III CZP 138/91, OSNCP 1992/7–8, poz. 128).
31. Jeżeli ustawa wyłącza z drogi sądowej rozstrzyganie pewnej kategorii spraw, to wyłączenie obejmuje nie tylko sprawy o świadczenie, lecz także sprawy o ustalenie stosunku prawnego lub prawa, z którego wynika obowiązek świadczenia (por. uchwałę składu 7 sędziów SN z 27.01.1951 r., Ł.C. Prez. 690/50, PiP 1951/7, s. 149; orzeczenie SN z 2.05.1950 r., Ł.C. 373/50, OSN 1951/I, poz. 8; wyrok SN z 4.11.1971 r., I PR 344/71, OSNCP 1972/5, poz. 89, z omówieniem A. Szpunara i W. Wanatowskiej, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1972/12, s. 1813, W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1973/3, s. 123, i E. Wengerka, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1973/1, s. 89, oraz uzasadnienie uchwały SN z 5.07.1995 r., I PZP 56/94, OSNAPiUS 1995/24, poz. 299, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 2000/4, s. 127).

Roszczenie procesowe jako przesłanka dopuszczalności drogi sądowej

32. Niedopuszczalność drogi sądowej oraz dyskwalifikacja sprawy jako sprawy cywilnej nie może być następstwem stwierdzenia wynikającego z przepisów prawa materialnego braku roszczenia po stronie powoda (np. postanowienie SN z 14.07.1994 r., I PRN 47/94, OSNAPiUS 1994/9, poz. 148, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1998/4, s. 72; por. także postanowienie SA w Krakowie z 17.12.1991 r., I ACz 247/91, OSP 1994/12, poz. 245 z trafną, krytyczną glosą P. Baranowskiego i R. Więckowskiego). Przytoczony, nieaktualny już pogląd jest echem „obowiązującej” w okresie powojennym, do połowy lat 90. ubiegłego wieku, koncepcji sprawy cywilnej jako przejawu roszczenia materialnoprawnego, opartej na tezie, że istnieje nierozrwalny związek między prawem materialnym (podmiotowym) a prawem zwrócenia się do sądu o urzeczywistnienie tego prawa. Przedmiotem procesu jest zatem stosunek materialnoprawny łączący strony (np. uchwały składów 7 sędziów SN z 22.01.1949 r., C.Prez. 614/48, OSN 1949/1, poz. 3, z 13.10.1951 r., C 427/51, OSN 1953/1, poz. 1, oraz z 20.04.1970 r., III CZP 4/70, OSNCP 1970/9, poz. 146, z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1971/7 s. 129, oraz E. Wengerka i J. Sobkowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1971/5, s. 744).

Współcześnie w orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje koncepcja „sprawy” oparta na idei tzw. roszczenia procesowego, mającej zakorzenienie w demokratycznej, liberalnej wizji procesu cywilnego ukształtowanej na przełomie XIX i XX w., prezentowanej w orzecznictwie pod rządem Kodeksu postępowania cywilnego z 1930 r.

(por. np. orzeczenie SN z 15.01.1932 r., C 292/31, OSP 1932, poz. 471; orzeczenie SN z 20.10.1933 r., III.L.C. 503/32, OSP 1934, poz. 171; orzeczenie SN z 28.04.1935 r., C.III. 126/34, Zb. Urz. 1935/12, poz. 495; zob. także np. uzasadnienie orzeczenia SN z 14.10.1927 r., C 126/27, OSP 1928, poz. 23; uzasadnienie orzeczenia SN z 7.04.1936 r., C.III. 572/35, Zb. Urz. 1937, poz. 204, oraz orzeczenie SN z 7.10.1938 r., C.II. 504/38, PS 1939/2, poz. 108).

Idea roszczenia procesowego oznacza, że o dopuszczalności drogi sądowej nie decyduje obiektywne istnienie prawa podmiotowego, lecz jedynie twierdzenie strony o jego istnieniu (por. uzasadnienie uchwały SN z 8.01.1992 r., III CZP 138/91, OSNCP 1992/7–8, poz. 128; postanowienie SN z 22.04.1998 r., I CKN 1000/97, OSNC 1999/1, poz. 6; postanowienie SN z 10.03.1999 r., II CKN 340/98, OSNC 1999/9, poz. 161; postanowienie SN z 22.08.2000 r., IV CKN 1188/00, OSNC 2001/1, poz. 20; postanowienie SN z 4.11.2011 r., I CSK 50/11, IC 2012/10, s. 32, i postanowienie SN z 20.06.2012 r., I CSK 558/11, IC 2013/10, s. 45, oraz uchwałę składu 7 sędziów SN z 12.03.2003 r., III CZP 85/02, OSNC 2003/10, poz. 129, z glosą M. Jasińskiej, M. Praw. 2004/17, s. 811; zob. także wyrok TK z 10.07.2000 r., SK 12/99, OTK 2000/5, poz. 143). Konieczność szerokiego pojmowania dostępu do sądu wynika także z art. 6 ust. 1 EKPC oraz z art. 14 ust. 1 MPPOiP (por. także por. J. Gudowski, *Wpływ Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego...*, s. 414 i n.).

Droga sądowa jest zatem dopuszczalna, jeżeli powód konstruuje roszczenia cywilnoprawne bądź opiera swe żądania na zdarzeniach prawnych, które mogą stanowić źródło stosunków cywilnoprawnych. Dopuszczalność drogi sądowej natomiast nie jest warunkowana wykazaniem (uprawdopodobnieniem) istnienia roszczenia ani nie jest uzależniona od zarzutów pozwanego lub zastosowanego przez niego sposobu obrony (zob. postanowienie SN z 22.04.1998 r., I CKN 1000/97, OSNC 1999/1, poz. 6, lub postanowienie SN z 10.03.1999 r., II CKN 340/98, OSNC 1999/9, poz. 161, oraz wyrok SN z 31.03.2000 r., II CKN 768/98, LEX nr 51067).

Należy jednak pamiętać, że uznanie dopuszczalności drogi sądowej – np. w sprawie, w której Skarb Państwa (organ podatkowy), wykonujący w stosunku do podatnika jako podmiot publicznoprawny kompetencje władcze, uzasadniając swe żądanie zwrotu nadpłaty podatku, powołuje przepisy prawa cywilnego (np. o bezpodstawnym wzbogaceniu) – nie powoduje powstania praw i obowiązków nieprzewidzianych przez ustawę. Inaczej rzecz ujmując, dopuszczalność drogi sądowej dla rozpoznania żądania skonstruowanego przez powoda jako żądanie wynikające z prawa cywilnego (prywatnego) nie oznacza „automatycznie” – jeżeli strony pozostają lub pozostawały w stosunku publicznoprawnym (administracyjnym) – istnienia lub powstania uprawnienia materialnoprawnego, a w szczególności uprawnienia nieprzewidzanego w ustawie (por. wyrok SN z 16.05.2019 r., III CSK 40/17, OSNC 2020/3, poz. 30, z glosą A. Franczak, OSP 2020/2, poz. 13).

Podobnie art. 199¹ k.p.c. nie oznacza, że osoba, której skarga do sądu administracyjnego została ze względu na przedmiot zaskarżenia odrzucona, może wszcząć postępowanie przed sądem powszechnym w celu uzyskania – odmówionego jej na drodze sądownoadministracyjnej – rozstrzygnięcia oceniającego legalność działania organu administracji. Warunkiem udzielenia takiej ochrony w sprawie niebędącej sprawą cywilną w rozumieniu art. 1 k.p.c. jest to, aby spór wymagający rozstrzygnięcia miał cechy sprawy w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP oraz żeby udzielona ochrona mogła być efektywna (wyrok SN z 13.10.2017 r., I CSK 20/17, OSNC-ZD 2020/1, poz. 1).

Z postanowienia SN z 22.08.2000 r., IV CKN 1188/00, OSNC 2001/1, poz. 20, wynika, że nie jest uzasadnione odrzucenie pozwu ze względu na niedopuszczalność drogi sądowej w sprawie niemającej cech sprawy cywilnej także wtedy, gdy powód – w ramach nowych twierdzeń faktycznych, zgłoszonych przed wydaniem postanowienia – przedstawił okoliczności i zdarzenia, które mogą stanowić cywilnoprawne źródło jego żądań.

Tym samym Sąd Najwyższy definitywnie odstąpił od dominującego przed 1990 r. poglądu, że o dopuszczalności drogi sądowej decyduje nie natura stosunku prawnego podana w twierdzeniu strony, lecz prawdziwa natura stosunku prawnego (por. Z. Resich, *Dopuszczalność drogi sądowej w sprawach cywilnych*, Warszawa 1962, *passim*). Utraciła także moc i jakkolwiek nośność jurydyczną uchwała składu 7 sędziów SN – zasada prawna z 20.04.1970 r., III CZP 4/70, OSNCP 1970/9, poz. 146 (z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1971/7, s. 129, oraz E. Wengerka i J. Sobkowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1971/5, s. 744); Sąd Najwyższy uchwalił wówczas, że nie jest dopuszczalna droga sądowa w wypadku, gdy z twierdzeń powoda lub przytoczonych przez niego okoliczności wynika w sposób oczywisty, że między powodem a pozwanym nie istnieje żaden stosunek prawny, który mógłby stanowić podstawę żądania pozwu (por. także np. uchwałę składu 7 sędziów SN – zasadę prawną z 13.10.1951 r., C 427/51, OSN 1953/1, poz. 1, z omówieniem W. Świąteczkiego i K. Piaseckiego, *Orzecznictwo Sądu Najwyższego w składach powiększonych. Sprawy cywilne za lata 1945–1959*, Warszawa 1961, s. 242, albo orzeczenie SN z 22.05.1953 r., I C 22/53, PiP 1953/12, s. 905; por. także J. Gudowski, *Wpływ Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego...*, s. 410, oraz K. Gajda-Roszczyńska, *Ewolucja koncepcji przedmiotu procesu w Kodeksie postępowania cywilnego z 1932 r. oraz Kodeksie postępowania cywilnego z 1964 r.*, PPC 2020/3, s. 385).

Ostatnim orzeczeniem hołdującym doktrynie roszczenia materialnoprawnego jako przedmiotu procesu była uchwała SN z 20.09.1996 r., III CZP 72/96, OSNC 1997/1, poz. 4, stwierdzająca, że nie jest dopuszczalne dochodzenie na drodze sądowej spełnienia obietnic wyborczych. Spotkała się ona z trafną krytyką piśmiennictwa (M. Cieśliński, *Glosa do uchwały SN z 20.09.1996 r., III CZP 72/96*, OSP 1997/6, poz. 113; F. Zedler, *Glosa do uchwały SN z 20.09.1996 r., III CZP 72/96*, PS 1998/1, s. 75, i B. Banaszkiewicz).

wicz, *Glosa do uchwały SN z 20.09.1996 r., III CZP 72/96*, Prz. Sejm. 1997/7, s. 200, oraz omówienie J. Gudowskiego, PS 2001/4, s. 81, i Z. Strusa, *Przegląd orzecznictwa*, Pal. 1997/1–2, s. 220).

Tropem uchwały z 20.04.1970 r., III CZP 4/70, OSNCP 1970/9, poz. 146, poszedł ustawodawca, wprowadzając do Kodeksu art. 191¹. Przewidzianą w tym przepisie sankcją wniesienia powództwa oczywiście bezzasadnego, a więc także nieopartego na jakimkolwiek stosunku prawnym, gdy wynika to już z treści pozwu i załączników oraz okoliczności dotyczących sprawy, a także faktów, o których mowa w art. 228, jest jednak oddalenie powództwa. Wbrew temu przepisowi należy jednak uznać, że jeżeli oczywiście bezzasadność jest wynikiem braku cech sprawy cywilnej lub sprawy w ujęciu konstytucyjnym (zob. uwagę 1 do art. 1), sąd pozew odrzuca.

Związanie sądu ostateczną decyzją administracyjną

33. Sąd jest związany ostateczną decyzją administracyjną o charakterze konstytutywnym (stwarzającą nowy stan prawny) oraz decyzją deklaratoryjną, wydaną w sprawie administracyjnej w znaczeniu materialnym, tj. wynikającej ze stosunków z zakresu prawa administracyjnego. Nie ma natomiast związania ostateczną decyzją administracyjną o charakterze deklaratoryjnym, wydaną w sprawie – w ujęciu materialnym – cywilnej, mocą przepisów szczególnych przekazanej do właściwości organów administracyjnych.

Z licznych orzeczeń por. np. orzeczenie SN z 28.09.1938 r., C.I. 1432/37, PN 1939/2, s. 19; orzeczenie SN z 27.06.1957 r., 3 CR 702/56; OSN 1958/3, poz. 79, z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1959/7, s. 93; uchwałę składu 7 sędziów SN – zasadę prawną z 23.11.1959 r., 1 CO 20/59, OSN 1960/2, poz. 32; wyrok SN z 12.05.1964 r., II CR 185/64, OSNCP 1965/3, poz. 41, z omówieniem E. Łętowskiej [w:] *Funkcjonowanie administracji w świetle orzecznictwa*, t. 3, red. J. Starościak, J. Łętowski, Warszawa 1971, s. 156; uzasadnienie wyroku SN z 20.06.1964 r., I CR 635/63, OSNCP 1965/7–8, poz. 116; wyrok SN z 14.04.1965 r., I PR 88/65, OSNCP 1966/2, poz. 23, z omówieniem S. Grzybowski [w:] *Funkcjonowanie administracji...*, t. 3, red. J. Starościak, J. Łętowski, s. 87, i E. Wengerka, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1966/12, s. 1549; wyrok SN z 30.06.1970 r., I CR 195/70, OSNCP 1971/4, poz. 69, z omówieniem A. Szpunara i W. Wanatowskiej, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1972/3, s. 440; uzasadnienie uchwały składu 7 sędziów SN – zasady prawnej z 8.02.1971 r., III CZP 74/70, OSNCP 1971/7–8, poz. 121; wyrok SN z 21.04.1972 r., II PR 64/72, OSNCP 1973/1, poz. 15; wyrok SN z 10.04.1974 r., I PR 19/74, OSNCP 1974/12, poz. 220; wyrok SN z 3.02.1976 r., II CR 732/75, OSNCP 1976/12, poz. 263, z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1977/12, s. 117; uchwałę SN z 28.05.1982 r., IV PR 37/82, OSNCP 1982/11–12, poz. 184, z aprobowaną glosą G. Kuźnika, OSPiKA 1983/9, poz. 183, oraz krytyczną glosą J. Rodziewicz i C. Rzeszotarskiego, Pal. 1983/12, s. 104; uzasadnienie uchwały składu 7 sędziów SN z 18.11.1982 r.,

III CZP 26/82, OSNCP 1983/5–6, poz. 64, z głosą J. Homplewicza, OSPiKA 1983/11, poz. 248, i omówieniem E. Wiśniewskiej, *Przegląd orzecznictwa*, Probl. Praw. 1983/10, s. 54; uzasadnienie uchwały SN z 10.10.1983 r., III CZP 31/83, OSNCP 1984/5, poz. 67; uzasadnienie uchwały SN z 21.10.1983 r., III CZP 48/83, OSNCP 1984/5, poz. 71; uzasadnienie uchwały SN z 27.11.1984 r., III CZP 70/84, OSNCP 1985/8, poz. 108, z krytyczną głosą W. Siedleckiego, OSPiKA 1985/9, poz. 166, oraz z głosą S. Dalki, Pal. 1986/12, s. 98; wyrok SN z 21.03.1985 r., I PRN 15/85, OSNCP 1985/12, poz. 202, z krytyczną głosą J. Nózki, PiP 1987/6, s. 135; postanowienie SN z 13.03.1986 r., III CRN 14/86, OSPiKA 1987/2, poz. 30, z głosą S. Jędrzejewskiego; uchwałę SN z 18.05.1994 r., III CZP 69/94, OSNCP 1994/12, poz. 233; uchwałę składu 7 sędziów SN z 16.06.1994 r., II PZP 4/94, OSNAPiUS 1994/11, poz. 170; uzasadnienie postanowienia SN z 9.11.1994 r., III CRN 36/94, OSNC 1995/3, poz. 54, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1998/4, s. 59; uchwałę składu 7 sędziów SN z 29.06.1995 r., II PZP 2/95, OSNAPiUS 1996/4, poz. 57; wyrok SN z 28.07.2004 r., III CK 296/03, Biul. SN 2005/1, s. 11; uchwałę składu 7 sędziów SN z 9.10.2007 r., III CZP 46/07, OSNC 2008/3, poz. 30, z omówieniem Z. Strusa, *Przegląd orzecznictwa*, Pal. 2007/11–12, s. 256; wyrok SN z 16.12.2009 r., I CSK 175/09, OSNC 2010/7–8, poz. 115; wyrok SN z 24.11.2010 r., I UK 167/10, OSNP 2012/3–4, poz. 45; wyrok SN z 15.09.2011 r., II CSK 560/10, IC 2012/10, s. 38; wyrok SN z 25.01.2012 r., V CSK 51/11, OSNC 2012/6, poz. 78, z głosą A. Wesołowskiej, OSP 2012/7–8, poz. 74; postanowienie SN z 23.11.2012 r., I CZ 147/12, M. Pr. Bank. 2014/10, s. 19, z głosą K. Zacharzewskiego, s. 35; wyrok SN z 21.01.2013 r., II UK 164/12, OSNP 2013/21–22, poz. 261; wyrok SN z 26.09.2014 r., IV CSK 724/13, LEX nr 1544571; uzasadnienie uchwały SN z 3.11.2015 r., III UZP 13/15, Biul. SN 2015/11, s. 28; wyrok SN z 9.09.2015 r., III PK 137/14, ZNSA 2016/1, s. 104; wyrok SN z 18.10.2018 r., IV CSK 305/17, OSNC-ZD 2019/4, poz. 57; wyrok SN z 27.03.2019 r., III CSK 11/19, LEX nr 2642802.

Związaną ostateczną decyzją administracyjną polega na zobowiązaniu sądu do uwzględnienia przy dokonywaniu ustaleń stworzonego przez tę decyzję stanu prawnego (szerzej na ten temat por. J. Rodziewicz, *Prejudycjalność w postępowaniu cywilnym*, Gdańsk 2000, s. 84 i n.).

34. Przed sądem można powoływać się na tzw. bezwzględną nieważność decyzji administracyjnej zachodzącą wtedy, gdy została ona wydana przez organ oczywiście niewłaściwy lub wprowadzie przez organ kompetentny, ale bez zachowania jakiegokolwiek procedury. W ostatnim okresie orzecznictwo dopuszcza także w konkretnych wypadkach możliwość powołania się na zwykłą (por. art. 156 k.p.a.) nieważność decyzji administracyjnej.

Z licznych orzeczeń por. np.: orzeczenie SN z 14.09.1922 r., C 254/22, OSP 1923, poz. 539; orzeczenie SN z 28.09.1938 r., C.I. 1432/37, PN 1939/2, s. 19; orzeczenie SN z 4.11.1938 r., C.II. 1625/37, PS 1938, poz. 503; uzasadnienie orzeczenia SN z 31.05.1946 r.,

C.III. 217/46, OSN 1947/1, poz. 25; orzeczenie SN z 16.10.1951 r., C 653/51, OSN 1952/3, poz. 75; wyrok SN z 29.06.1957 r., 2 CR 499/57, OSN 1959/3, poz. 88, z głosem S. Grzybowskiiego i notką K.P., OSPiKA 1958/5, poz. 135, oraz z komentarzem F. Longchamps [w:] *Funkcjonowanie administracji w świetle orzecznictwa*, t. 1, red. J. Starościak, J. Łętowski, Warszawa 1967, s. 51; orzeczenie SN z 27.08.1959 r., I CR 1051/58, PUG 1960/2, s. 58; orzeczenie SN z 4.11.1959 r., 2 CR 669/59, OSPiKA 1962/4, poz. 106, z notką K.P., OSPiKA 1962/4, poz. 106, i z omówieniem J. Łętowskiego [w:] *Funkcjonowanie administracji...*, t. 1, red. J. Starościak, J. Łętowski, s. 125; uzasadnienie wyroku SN z 20.06.1964 r., I CR 635/63, OSNCP 1965/7–8, poz. 116, z krytyczną głosem W. Siedleckiego, OSPiKA 1985/9, poz. 166; uchwałę składu 7 sędziów SN z 30.09.1992 r., III AZP 17/92, OSNCP 1993/3, poz. 25; uzasadnienie uchwały SN z 28.01.1993 r., III CZP 167/92, OSNCP 1993/6, poz. 105; uzasadnienie uchwały SN z 28.05.1993 r., III CZP 66/93, Biul. SN 1993/5, s. 16; uchwałę składu 7 sędziów SN z 23.09.1993 r., III CZP 81/93, OSNCP 1994/2, poz. 27; uchwałę SN z 28.02.1995 r., III CZP 19/95, OSNC 1995/6, poz. 92; uzasadnienie uchwały SN z 3.11.2015 r., III UZP 13/15, Biul. SN 2015/11, s. 28; wyrok SN z 19.11.2015 r., V CSK 165/15, LEX nr 1943243.

35. Na temat rozstrzygania zagadnień prejudycjalnych (wstępnych, tzw. przesądów), warunkujących wydanie wyroku, a zastrzeżonych do drogi postępowania administracyjnego, por. uwagę 24.

Wyłączenie drogi sądowej w sprawach z udziałem świadka koronnego

36. Zgodnie z art. 14 u.s.k. w razie zagrożenia życia i zdrowia świadka koronnego lub osoby dla niego najbliższej mogą być oni objęci ochroną osobistą oraz uzyskać pomoc w zakresie zmiany miejsca pobytu lub zatrudnienia, a w szczególności uzasadnionych wypadkach można wydać im dokumenty umożliwiające używanie innych niż własne danych osobowych – także uprawniające do przekroczenia granicy państwowej – jak również mogą uzyskać inną pomoc, w tym w szczególności w przeprowadzeniu zabiegu chirurgicznego (także operacji plastycznej) usuwającego charakterystyczne elementy wyglądu. Jednocześnie ustawodawca postanowił, że niedopuszczalne są czynności dowodowe zmierzające do ujawnienia okoliczności dotyczących ochrony osobistej i pomocy (por. uchwałę SN z 30.11.2011 r., III CZP 73/11, OSNC 2012/4, poz. 49, z głosem M. Gabriel-Węglowskiego, LEX 2012).

Szeroki zakres ochrony świadka koronnego oraz osoby dla niego najbliższej powoduje, że praktycznie niemożliwe jest dochodzenie od nich roszczeń cywilnoprawnych, doszło zatem do wyłączenia drogi sądowej w sprawach cywilnych przeciwko świadkowi koronnemu i osobom objętym ochroną. Skutków tego wyłączenia nie usuwa – co najwyżej w niektórych, nielicznych wypadkach może je minimalizować – swoista insty-

tucja pełnomocnika ustanawianego dla świadka koronnego lub osób objętych ochroną przez Komendanta Centralnego Biura Śledczego Policji (art. 20 u.ś.k.). Z punktu widzenia prawa do sądu oraz innych zasad demokratycznego państwa prawnego omówione unormowania należy poddać krytyce.

Por. także B. Nita, *Instytucja świadka koronnego a dochodzenie roszczeń cywilnych przez pokrzywdzonego przestępstwem*, CPKiNP 2002/2, s. 185.

Unieważnienie prawomocnego orzeczenia

37. Jeżeli w chwili orzekania sprawa – ze względu na osobę – nie podlegała orzecznictwu sądów lub w której droga sądowa była niedopuszczalna (por. także art. 1099), a mimo to zapadło prawomocne orzeczenie, niedające się wzruszyć w trybie przewidzianym w ustawach o postępowaniach sądowych, Sąd Najwyższy – na wniosek Prokuratora Generalnego – unieważnia to orzeczenie (art. 96 ustawy o SN). Eliminacja takiego orzeczenia z porządku prawnego może nastąpić także w ramach rozpoznawania przez Sąd Najwyższy skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Zgodnie z art. 424¹¹ § 3 Sąd Najwyższy – stwierdzając niezgodność orzeczenia z prawem, polegającą na rozpoznaniu sprawy pomimo niedopuszczalności drogi sądowej oraz mimo że ze względu na osobę nie podlegała orzecznictwu sądów – uchyla zaskarżone orzeczenie oraz orzeczenie sądu pierwszej instancji i odrzuca pozew albo umarza postępowanie (por. uzasadnienie postanowienia SN z 20.05.2011 r., III CO 5/11, OSNC 2012/2, poz. 21; por. także P. Grzegorzczuk, *Immunitet państwa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010, s. 433 i n.; P. Grzegorzczuk, *Wniosek o unieważnienie orzeczenia* [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 3, *Środki zaskarżenia*, cz. 2, red. J. Gudowski, Warszawa 2013, s. 1640 i n.).

Droga sądowa w przepisach szczególnych i orzecznictwie

38. Problematyka dopuszczalności drogi sądowej jest bardzo często poruszana i rozstrzygana w orzecznictwie. Dotyczą jej także – pośrednio lub wprost – przepisy ustaw stosowane przez sądy. Poniższe zestawienie obejmuje posegregowane merytorycznie orzeczenia Sądu Najwyższego (wyjątkowo także Naczelnego Sądu Administracyjnego) dotyczące drogi sądowej. Ze względów poglądowych – historycznych, systemowych i porównawczych – w zestawieniu ujęto także niektóre orzeczenia dotyczące ustaw, które już nie obowiązują

Autorskie prawo

W sprawach wymienionych w art. 108 ust. 5 pr. aut., należących do kompetencji Komisji Prawa Autorskiego, dopuszczalność drogi sądowej uzależniona jest od wyczer-

pania postępowania przed tą Komisją (postanowienie SN z 24.08.2005 r., II CK 41/05, OSNC 2006/7–8, poz. 126, z glosą A. Matlaka, M. Praw. 2006/7, s. 382).

Zakresem kognicji Komisji Prawa Autorskiego objęte są również spory dotyczące warunków umowy pomiędzy operatorem telewizji kablowej a organizacją zbiorowego zarządzania.

Postępowanie przed Komisją Prawa Autorskiego ma charakter szczególny i może nastąpić jedynie przed wytoczeniem powództwa, nie jest jednak obligatoryjne w sytuacji, w której żadna ze stron z tego trybu nie korzysta, możliwe jest bowiem wystąpienie bezpośrednio na drogę sądową. Jeżeli jednak jedna ze stron wystąpiła o rozstrzygnięcie sporu do Komisji Prawa Autorskiego, druga nie może się uchylić od udziału w tym postępowaniu i w tym sensie tylko to postępowanie jest obligatoryjne, skutkując niedopuszczalnością drogi sądowej przed rozstrzygnięciem sporu przez Komisję Prawa Autorskiego (wyrok SN z 3.01.2007 r., IV CSK 303/06, „Glosa” 2007/4, s. 93, z glosą A. Jucewicz, oraz z omówieniem Z. Strusa, *Przegląd orzecznictwa*, Pal. 2007/5–6, s. 291).

Sporami związanymi z zawarciem umowy, o których mowa w art. 21¹ ust. 2 w zw. z art. 108 ust. 5 pr. aut., są spory pomiędzy operatorami sieci kablowych a organizacjami zbiorowego zarządzania prawami autorskimi dotyczące zarówno obowiązku zawarcia umowy o reemisję utworów w sieciach kablowych, jak i warunków, na jakich umowa ma być zawarta. W wymienionych sprawach, należących do kompetencji Komisji Prawa Autorskiego, dopuszczalność drogi sądowej jest uzależniona od wyczerpania postępowania przed tą Komisją – art. 108 ust. 7 pr. aut. (postanowienie SN z 6.12.2007 r., III CZP 107/07, OSNC 2009/1, poz. 18, z glosami J. Błeszyńskiego, OSP 2008/11, poz. 122, i K. Szczepanowskiej-Kozłowskiej, „Glosa” 2008/3, s. 122).

Sporem związanym z zawarciem umowy, o której mowa w art. 21¹ ust. 1 pr. aut., jest także spór dotyczący treści umowy. Dopuszczalność drogi sądowej w sprawach związanych z zawarciem takiej umowy uzależniona jest od wyczerpania postępowania przed Komisją Prawa Autorskiego, określonego w art. 108 ust. 5 pr. aut. (uchwała składu 7 sędziów SN z 13.07.2010 r., III CZP 1/10, OSNC 2011/1, poz. 1).

Bankowe prawo

Przepis art. 94 ust. 2 ustawy z 26.02.1982 r. – Prawo bankowe (Dz.U. Nr 7, poz. 56) nie wyłącza drogi sądowej do dochodzenia przez NBP – PKO zwrotu kredytu udzielonego absolwentowi wyższej uczelni – na podstawie § 15 rozporządzenia Rady Ministrów z 31.08.1983 r. w sprawie zatrudniania absolwentów (Dz.U. Nr 53, poz. 234) – na zagospodarowanie (uchwała SN z 8.08.1986 r., III CZP 51/86, OSNCP 1987/8, poz. 108, z glosą M. Bączyka, NP 1987/11–12, s. 181).

Wzajemne stosunki między bankiem spółdzielczym a kredytobiorcą nie są wyłączone spod drogi sądowej (wyrok SN z 12.08.1986 r., IV CR 221/86, OSNCP 1987/11, poz. 179, z glosą W. Pyziola, OSPiKA 1988/5, poz. 133).

Roszczenia wynikające z umowy rachunku bankowego mają charakter cywilnoprawny i mogą być dochodzone wyłącznie w postępowaniu przed sądem powszechnym (postanowienie NSA z 8.11.1995 r., III SA 1354/95, „Prawo Gospodarcze” 1996/3, s. 40).

Można skutecznie żądać w drodze procesu cywilnego zwrotu wyegzekwowanego w postępowaniu egzekucyjnym świadczenia na podstawie tytułu wykonawczego stanowiącego wyciąg z ksiąg Bankowego Funduszu Gwarancyjnego, jeżeli należność objęta tytułem nie istniała (wyrok SN z 22.07.1997 r., I CKN 409/97, OSNC 1997/12, poz. 120).

Roszczenia wynikające z terminowych operacji finansowych, wykonywanych przez banki zgodnie z przepisami ustawy z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe mogą być dochodzone na drodze sądowej (wyrok SN z 9.07.2004 r., II CK 460/03, OSNC 2005/4, poz. 72, z omówieniem K. Osajdy, *Przegląd orzecznictwa*, „Glosa” 2006/3, s. 11).

Budowlane prawo

Spór między współwłaścicielami dotyczący ustalenia, czy działania inwestora wykraczają poza uprawnienia do rozporządzenia jego udziałem we współwłasności (art. 198 k.c.), należy do właściwości sądu powszechnego (wyrok NSA z 9.11.1983 r., I SA 924/83, ONSA 1983/2, poz. 98).

Ocena, czy zawieszona inwestycja budowlana nie narusza praw osób trzecich, należy do organów administracji, pod kontrolą Naczelnego Sądu Administracyjnego. Właściciel nieruchomości sąsiadującej z terenem takiej inwestycji nie może zatem skutecznie zgłosić przed sądem powszechnym roszczenia negatoryjnego, opartego na art. 222 § 2 k.c. (wyrok SN z 19.03.1987 r., III CRN 53/87, OSPiKA 1988/7–8, poz. 173, z glosą T. Dybowskiego).

Celne prawo

Dopuszczalna jest droga sądowa w sprawie z powództwa Skarbu Państwa przeciwko stowarzyszeniu poręczającemu, o którym mowa w art. 1 lit. I Konwencji Celnej dotyczącej międzynarodowego przewozu towarów z zastosowaniem Karnetów TIR (Konwencja TIR), sporządzonej w Genewie dnia 14.11.1975 r. (Dz.U. z 1984 r. Nr 17, poz. 76), o wykonanie zobowiązania określonego w art. 8 tej Konwencji (uchwała SN z 26.09.2002 r., III CZP 48/02, OSNC 2003/9, poz. 116).

Droga sądowa w sprawie, w której Skarb Państwa – urząd celny domaga się na podstawie art. 527 k.c. ochrony należności z tytułu długu celnego, jest dopuszczalna (uchwała SN z 11.04.2003 r., III CZP 15/03, OSNC 2004/3, poz. 32, z omówieniem Z. Strusa, *Przegląd orzecznictwa*, Pal. 2003/5–6, s. 258).

Sprawa dotycząca przeniesienia służbowego lub zwolnienia ze służby funkcjonariusza celnego nie jest sprawą cywilną, w której przysługuje droga sądowa przed sądem powszechnym (art. 2 k.p.c.) (postanowienie SN z 7.02.2006 r., I PK 156/05, OSNP 2007/1–2, poz. 12).

Sprawa dotycząca „wygaśnięcia” stosunku służbowego funkcjonariusza celnego w służbie przygotowawczej nie jest sprawą cywilną, w której przysługuje droga sądowa przed sądem powszechnym (postanowienie SN z 9.01.2007 r., II PZP 7/06, OSNP 2008/1–2, poz. 16).

W sprawie z powództwa Skarbu Państwa – organu celnego o zwrot kosztów przechowywania towaru, który uległ przepadkowi (art. 31 ust. 4 w zw. z ust. 2 ustawy z 19.03.2004 r. – Prawo celne, Dz.U. Nr 68, poz. 622 ze zm.), droga sądowa jest niedopuszczalna (uchwała SN z 27.06.2008 r., III CZP 44/08, OSNC 2009/7–8, poz. 101).

W sprawie dotyczącej mianowania funkcjonariusza celnego na stopień służbowy na podstawie art. 223 ustawy z 27.08.2009 r. o Służbie Celnej (Dz.U. Nr 168, poz. 1323 ze zm.) droga sądowa jest niedopuszczalna (uchwała SN z 8.06.2010 r., II PZP 5/10, OSNP 2010/23–24, poz. 279).

W sprawie odpowiedzialności członka zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością z tytułu długu celnego tej spółki orzeka organ celny w drodze decyzji. Droga sądowa w tej sprawie jest wyłączona (postanowienie SN z 8.02.2012 r., V CSK 118/11, IC 2013/3, s. 49).

Cmentarze i chowanie zmarłych

Spór o to, kto ma miejsce na cmentarzu, podlega właściwości sądów (orzeczenie kompletu całej Izby Pierwszej SN z 20.04.1925 r., C 332/23, OSP 1926, poz. 464).

Żądanie pozwu o wydanie trumny ze zwłokami jest niedopuszczalne (orzeczenie SN z 7.09.1932 r., Rw. 1408/32, Gł. Pr. 1933/2, s. 103).

Zobowiązanie z umowy, zawartej między osobami uprawnionymi do pochowania zwłok, o przeniesienie tych zwłok z dotychczasowego miejsca spoczynku na inne ma charakter zobowiązania naturalnego i nie może być dochodzone sądownie (orzeczenie SN z 18.03.1937 r., C.II. 2438/37, Zb. Urz. 1939, poz. 46).

Do rozpoznania roszczenia o złożenie oświadczenia woli, na podstawie którego mogłaby nastąpić ekshumacja zwłok, przysługuje droga sądowa (postanowienie SN z 13.01.1965 r., I CR 464/64, OSNCP 1965/10, poz. 171, z omówieniem E. Wengerka, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1966/12, s. 1549).

Prawo do pochowania i ekshumacji stanowi jedno z praw podmiotowych osobistych w rozumieniu art. 11 ustawy z 18.07.1950 r. – Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz.U. Nr 34, poz. 311 ze zm.). Sprawy z tego przepisu są sprawami w zakresie stosunków cywilnych. Ani art. 15 ustawy z 31.01.1959 r. o cmentarzach i grzebaniu zmarłych (Dz.U. Nr 11, poz. 62), ani żaden inny przepis nie przekazują takiej sprawy do właściwości władzy administracyjnej. Podlega ona rozpoznaniu w postępowaniu sądowym (postanowienie SN z 30.07.1965 r., II CZ 53/65, LEX nr 5842).

Roszczenie o przywrócenie posiadania miejsca oddanego przez zarząd cmentarza z przeznaczeniem na grób podlega rozpoznaniu w drodze sądowej (uchwała SN z 7.12.1970 r., III CZP 75/70, OSNCP 1971/7–8, poz. 127, z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1972/10, s. 119, J. Sobkowskiego i E. Wengerka, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1972/6, s. 950, oraz A. Szpunara i W. Wanatowskiej, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1972/7–8, s. 1153).

Grób murowany, trwale związany z gruntem (grobowiec), nie stanowi przedmiotu odrębnej od gruntu własności. O pochowaniu zwłok w grobie mającym charakter grobu rodzinnego decydują wspólnie: osoba, która poniosła koszty budowy grobu i uiściła opłatę za korzystanie z miejsca na cmentarzu oraz członkowie najbliższej rodziny, dla której grób został przeznaczony; w razie sporu każda z wymienionych osób może się zwrócić o rozstrzygnięcie do sądu (uchwała SN z 29.09.1978 r., III CZP 56/78, OSNCP 1979/4, poz. 68, z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1980/8, s. 91).

Dobra osobiste

Niedopuszczalne jest dochodzenie w drodze sądowej zmiany świadectwa szkolnego, w szczególności zmiany wystawionej w tym świadectwie oceny ze sprawowania. Jeżeli natomiast obniżenie uczniowi oceny ze sprawowania zostało umotywowane przez organy szkolne bezpodstawnym zarzutem udziału ucznia w kradzieży, z jednoczesnym podaniem takiej motywacji do wiadomości otoczeniu i rodzinie ucznia, to wtedy przysługuje uczniowi ochrona naruszonego dobra osobistego – art. 24 k.c. (wyrok SN z 6.12.1972 r., II CR 370/72, OSNCP 1973/7–8, poz. 141, z glosą T. Bińczyckiej-Majewskiej, NP 1974/10, s. 1389, oraz z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1974/11, s. 133, E. Wengerka, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1974/7–8, s. 1045, oraz A. Szpunara i W. Wanatowskiej, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1974/7–8, s. 1019, i NP 1975/7–8, s. 1041).

Spory wynikłe ze stosunków, jakie powstają w związku z członkostwem między stowarzyszeniem kombatantów a jego członkami, podlegają rozpoznaniu przez sąd; sąd jest także powołany do rozpoznawania roszczeń członków o naruszenie przez takie stowarzyszenie w toku jego działalności ich dóbr osobistych (por. wyrok SN z 7.12.1979 r., I CR 371/79, OSPiKA 1981/1, poz. 5, z glosą M. Wierzbowskiego, oraz z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1982/12, s. 102; por. także ustawę z 24.01.1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego, Dz.U. z 2014 r. poz. 1206 ze zm.).

Oficer, którego cześć lub inne podobne dobro osobiste naruszył – w związku ze służbą w szerokim tego słowa znaczeniu – swoim zachowaniem, stanowiącym naruszenie honoru i godności żołnierskiej, inny oficer, może dochodzić ochrony prawnej w trybie i według zasad przewidzianych w ustawie z 21.05.1963 r. o dyscyplinie wojskowej oraz o odpowiedzialności żołnierzy za przewinienia dyscyplinarne i za naruszenie honoru i godności żołnierskiej (Dz.U. z 1992 r. Nr 5, poz. 17 ze zm.). W takim zakresie droga sądowa jest niedopuszczalna, i to niezależnie od tego, czy i z jakim wynikiem została przez zainteresowanego oficera (żołnierza) wykorzystana droga postępowania przed oficerskimi sądami honorowymi (wyrok SN z 18.04.1984 r., III CRN 311/83, OSNPG 1984/8–9, poz. 31, z glosą C. Frendler, Pal. 1986/3, s. 78, z omówieniem E. Łętowskiej, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1987/7–8, s. 91, oraz J. Grudniewskiego i M. Mazurka, *Przegląd orzecznictwa*, WPP 1986/2, s. 197).

Sprawą o naruszenie dobra osobistego (art. 24 § 1 i art. 448 k.c.), tj. sprawą cywilną, jest m.in. sprawa o naruszenie tego dobra przez tzw. pomówienie; wówczas pomiędzy osobą, której dobro zostało naruszone, a osobą, która dopuściła się naruszenia dobra istnieje stosunek cywilnoprawny. Nie ma podstaw do innego potraktowania funkcjonariusza Policji, który dopuścił się naruszenia dobra osobistego, sporządzając w toku postępowania karnego opinię czy notatki służbowe (postanowienie SN z 8.10.1984 r., II CZ 14/84, LEX nr 8633).

W sprawie o ochronę dóbr osobistych (art. 23, 24 k.c.) pomiędzy nauczycielami akademickimi droga sądowa nie jest wyłączona (postanowienie SN z 22.05.1987 r., IV CZ 73/87, LEX nr 8828).

Żołnierz zawodowy może dochodzić na podstawie prawa cywilnego (art. 23, 24 k.c.) ochrony dóbr osobistych naruszonych opinią służbową (postanowienie SN z 8.12.1988 r., I PZ 39/88, LEX nr 1217696).

Sprawy o ochronę dóbr osobistych, w których powód domaga się usunięcia skutków naruszenia dobra osobistego przez nakazanie usunięcia jego danych osobowych ze zbioru

danych strony pozwanej, należą do drogi sądowej (postanowienie SN z 15.02.2013 r., I CSK 684/12, OSNC 2013/10, poz. 118).

Drogi publiczne

Możliwość korzystania z drogi publicznej nie ma cech posiadania konkretnego prawa cywilnego (w szczególności posiadania służebności) w rozumieniu art. 336 k.c., lecz stanowi korzystanie ze sfery wolności, jaką państwo zapewnia każdemu obywatelowi. Ochrony interesów naruszonych zakłóceniem możliwości korzystania z drogi publicznej można dochodzić wyłącznie w trybie administracyjnym na podstawie art. 36 i n. u.d.p. Jeżeli jednak określona osoba zawładnęła i korzystała z drogi publicznej *cum animo rei sibi habendi*, tak jakby stanowiła ona część składową jej gruntów, to taka osoba jest posiadaczem rzeczy w rozumieniu art. 336 k.c. W takiej sytuacji inna określona osoba może być względem tej samej drogi posiadaczem innego prawa aniżeli prawo własności, a mianowicie np. prawa, którego treścią jest uprawnienie do przejeżdżania tą drogą. W razie naruszenia posiadania we wskazanym zakresie osobie tej przysługuje odpowiednie roszczenie posesoryjne w stosunku do osoby, która posiadanie tego prawa naruszyła; takie roszczenie może być dochodzone tylko i wyłącznie w drodze sądowej w trybie powództwa z art. 478 i 479 (wyrok SN z 15.03.1963 r., I CR 151/63, OSNCP 1964/9, poz. 177).

Sądy nie są powołane do ustanowienia drogi ze względu na ogólne potrzeby mieszkańców. Należy to do właściwości organów administracji (por. postanowienie SN z 23.09.1966 r., III CR 214/66, OSNCP 1967/4, poz. 74, z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1968/3, s. 485).

Artykuł 36 u.d.p., według którego właściwy zarządca drogi orzeka o przywróceniu samowolnie naruszonego pasa drogowego do stanu poprzedniego, ma zastosowanie tylko w wypadku naruszenia pasa drogi publicznej w znaczeniu wynikającym z art. 1 w zw. z art. 2 ust. 1 u.d.p. Rozpoznanie sprawy o naruszenie posiadania drogi wewnętrznej oraz posiadanie służebności przejazdu należy do sądu powszechnego (postanowienie Kolegium Kompetencyjnego przy SN z 10.04.1987 r., III CO 5/86, OSNCP 1988/11, poz. 156).

O zaliczeniu drogi do kategorii dróg wewnętrznych decydują przesłanki przewidziane w art. 8 i n. u.d.p. W razie samowolnego naruszenia pasa drogowego drogi wewnętrznej właściwy do rozpoznania sporu jest sąd powszechny (uchwała SN z 30.12.1987 r., III CZP 83/87, OSNCP 1989/6, poz. 93; zob. także uchwałę SN z 29.03.1988 r., III AZP 2/88, LEX nr 10887).

Pobranie kary za zajęcie pasa drogowego bez zezwolenia, przewidzianej w art. 40 ust. 4 u.d.p., następuje w drodze egzekucji administracyjnej bez wydania decyzji

(uchwała składu 7 sędziów SN z 14.03.1990 r., III AZP 16/89, OSNCP 1990/12, poz. 141, z głosą T. Wosia, OSP 1991/5, poz. 123 i z komentarzem J. Borkowskiego, „Orzecznictwo Gospodarcze” 1991/1, poz. 22).

W ustawie z 21.03.1985 r. o drogach publicznych brak jest rozwiązań prawnych, pozwalających na rozstrzygnięcie w trybie administracyjnym o sposobie wykonania zobowiązań wynikających z umów cywilnych, dotyczących kosztów budowy, modernizacji i utrzymania dróg publicznych. Dla dochodzenia takich roszczeń właściwa jest droga powództwa cywilnego (wyrok NSA z 29.03.1990 r., IV SA 142/90, PiŻ 1991/25, s. 15).

Artykuł 23 ust. 4 u.d.p. nie wyłączał drogi sądowej w sprawie o rozgraniczenie nieruchomości będących własnością osób fizycznych z drogą gminną (uchwała SN z 26.07.1990 r., III CZP 35/90, OSNCP 1991/2–3, poz. 23, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1992/4, s. 71).

Potwierdzenie przejścia na własność państwa gruntów, o jakich mowa w art. 51 ust. 1 pkt 2 u.d.p., następuje przez wydanie zaświadczenia (art. 217 § 2 k.p.a.), a nie w formie decyzji administracyjnej. Osoba, która kwestionuje tytuł własności państwa do gruntu, o jakim mowa w art. 51 ust. 1 pkt 2 u.d.p., może dochodzić swoich praw do tego gruntu w postępowaniu cywilnym przed sądem powszechnym (wyrok NSA z 4.10.1990 r., SA/Ka 496/90, OSP 1993/3, poz. 50, oraz wyrok NSA z 17.12.1990 r., IV SA 875/90, PiŻ 1991/36, s. 15).

Kara pieniężna za zajęcie pasa drogowego bez zezwolenia, przewidziana w art. 40 ust. 4 ustawy z 21.03.1985 r. o drogach publicznych (Dz.U. Nr 14, poz. 60 ze zm.), nie ma charakteru należności cywilnoprawnej Skarbu Państwa w rozumieniu art. 2 § 2 u.p.e.a. (uchwała SN z 24.06.1992 r., III CZP 70/92, OSP 1993/3, poz. 56, z głosą Z. Leońskiego).

Kary pieniężne przewidziane w art. 40 ust. 4 u.d.p. za zajęcie pasa drogowego bez zezwolenia ustala się przez wydanie decyzji administracyjnej (uchwała składu 7 sędziów SN z 4.12.1992 r., III AZP 26/92, OSNCP 1993/3, poz. 28; zob. także uchwałę SN z 24.06.1992 r., III CZP 70/92, OSP 1993/3, poz. 56, z głosą Z. Leońskiego).

W razie sporu o prawo własności gruntów, o którym mowa w art. 51 ust. 1 pkt 2 u.d.p., ustalenie prawa własności państwa do tych gruntów i rozstrzygnięcie sporu w tym przedmiocie następuje w postępowaniu cywilnym przed sądem powszechnym (wyrok NSA z 12.05.1995 r., II SA 217/94, ONSA 1996/2, poz. 91).

Sprawy o odszkodowanie za grunt zajęty pod drogę publiczną, który z mocy art. 73 ustawy z 13.10.1998 r. – Przepisy wprowadzające ustawy reformujące admi-

nistrację publiczną (Dz.U. Nr 133, poz. 872 ze zm.) stał się własnością państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, od 15.02.2000 r. nie należą do właściwości sądów powszechnych (postanowienie SN z 22.05.2002 r., I CKN 636/00, IC 2002/12, s. 44).

W sprawie o wydanie nieruchomości zajętej pod drogę publiczną niedopuszczalne jest ustalenie przez sąd nabycia własności tej nieruchomości na podstawie art. 73 ust. 1 ustawy z 13.10.1998 r. – Przepisy wprowadzające ustawy reformujące administrację publiczną (Dz.U. Nr 133, poz. 872 ze zm.) (uchwała SN z 21.01.2003 r., III CZP 77/02, OSNC 2003/11, poz. 144).

Niedopuszczalna jest droga sądowa w sprawie z powództwa jednostki prowadzącej parking przeciwko Skarbowi Państwa o zapłatę należności za parkowanie pojazdu, którego własność przeszła na rzecz Skarbu Państwa z mocy prawa na podstawie art. 130a ust. 10 ustawy z 20.06.1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (Dz.U. z 2005 r. Nr 108, poz. 908 ze zm.) (uchwała SN z 19.06.2007 r., III CZP 47/07, OSNC 2008/7–8, poz. 80, z glosą M. Frasa, M. Praw. 2008/9, s. 487, oraz z omówieniem Z. Strusa, *Przegląd orzecznictwa*, Pal. 2007/7–8, s. 279).

W sprawie o ustalenie nieistnienia należności stwierdzonej administracyjnym tytułem wykonawczym wystawionym w związku z nieuiszczeniem opłaty dodatkowej za postój w strefie płatnego parkowania (art. 13f u.d.p.) droga sądowa jest niedopuszczalna (uchwała SN z 19.11.2010 r., III CZP 88/10, OSNC 2011/6, poz. 63).

Dopuszczalna jest droga sądowa do dochodzenia opłaty przewidzianej w art. 22 ust. 2 u.d.p. (wyrok SN z 22.11.2017 r., IV CSK 10/17, LEX nr 2439123).

Egzekucja

Sądy powszechne są właściwe do rozpoznania roszczenia o odszkodowanie przeciwko Skarbowi Państwa z powodu nieodpowiedniego przechowywania skonfiskowanych przedmiotów (orzeczenie SN z 31.10.1934 r., C.II. 1401/34, Zb. Orz. 1935/IV, poz. 164).

Do wykonania prawomocnego wyroku sądowego, przywracającego zakłócone posiadanie wspólnej kuchni przez nakazanie pozwanemu wprowadzenia do tej kuchni szafy i kufra powoda, właściwy jest organ egzekucyjny władzy sądowej (uchwała SN z 7.01.1960 r., I CO 46/59, OSN 1961/I, poz. 16, z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1961/11, s. 805, i E. Wengerka, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1962/3, s. 361).

W razie darowania kary przepadku majątku, do orzekania o zwrocie tego majątku osobie uprawnionej są powołane organy administracji (uchwała SN z 20.02.1964 r., III CO 79/63, OSNCP 1965/2, poz. 24).

Jeżeli osoba obciążona obowiązkiem ponoszenia opłat za korzystanie z usług zakładu społecznej służby zdrowia lub pomocy społecznej przez osobę, wobec której ciąży na niej ustawowy obowiązek alimentacyjny, dąży do ustalenia, że należność tej państwowej jednostki administracyjnej z tytułu opłat nie istnieje bądź istnieje w niższej wysokości, to drogę do dochodzenia takiego ustalenia otwiera dla niej art. 2 u.p.e.a., a materialnoprawne przesłanki do orzeczenia o żądaniu pozwu stanowią przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego regulujące obowiązek alimentacyjny między krewnymi. Z mocy art. 2 § 2 u.p.e.a. w administracji poddanie należności egzekucji administracyjnej nie przesądza o wyłączeniu sporu spod rozpoznania przez sąd, jeżeli z charakteru należności wynika, że do rozpoznania takiego sporu właściwy jest sąd (wyrok SN z 7.05.1969 r., III CRN 125/69, OSNCP 1970/3, poz. 46, z omówieniem E. Wengerka i J. Sobkowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1971/5, s. 746).

Zwrotu nadpłaty kary grzywny wywołanej prostą omyłką skazanego co do wysokości tej kary, czy też błędnym przekonaniem co do mocy obowiązującej tego skazania, skazany (były skazany) może dochodzić tylko przed sądem karnym (postanowienie SN z 31.07.1969 r., I CZ 52/69, OSPiKA 1971/6, poz. 115, z glosą W. Broniewicza, oraz z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1972/2, s. 97, oraz J. Sobkowskiego i E. Wengerka, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1972/6, s. 952).

Należności pieniężne Przedsiębiorstwa Państwowej Komunikacji Samochodowej z tytułu poniesionych kosztów związanych ze szkoleniem pracownika, do których zwrotu zobowiązał się pracownik, podlegają egzekucji administracyjnej na podstawie § 1 ust. 1 pkt 16 rozporządzenia Rady Ministrów z 27.09.1966 r. w sprawie wykonania ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz.U. Nr 45, poz. 279). Jednakże wymienione należności są wyłączone spod egzekucji administracyjnej, jeżeli zobowiązany w terminie dni siedmiu od dnia doręczenia upomnienia zakwestionuje istnienie lub wysokość tych należności (§ 1 ust. 2 pkt 2 rozporządzenia) (uchwała SN z 24.01.1974 r., III PZP 36/73, OSNCP 1974/7–8, poz. 128, z omówieniem E. Wengerka, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1975/6, s. 868).

Dla dochodzenia przez Skarb Państwa lub państwowe jednostki organizacyjne należności pieniężnych z tytułu podlegających z mocy ustawy zwrotowi kosztów związanych ze szkoleniem droga sądowa jest niedopuszczalna. Należności te podlegają egzekucji administracyjnej na podstawie § 1 pkt 11 rozporządzenia Rady Ministrów z 27.12.1985 r. w sprawie wykonania ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (Dz.U. z 1986 r. Nr 1, poz. 4) (uchwała SN z 11.08.1988 r., III PZP 24/88, OSNCP 1989/12, poz. 195).

Egzekucja sądowa w stosunku do przedsiębiorstwa państwowego postawionego w stan likwidacji decyzją organu założycielskiego, wydaną na podstawie art. 25¹ ust. 2 u.p.p.,

jest dopuszczalna (uchwała SN z 9.03.1993 r., III CZP 28/93, OSNCP 1993/7–8, poz. 136, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1996/4, s. 86).

Można skutecznie żądać w drodze procesu cywilnego zwrotu wyegzekwowanego w postępowaniu egzekucyjnym świadczenia na podstawie tytułu wykonawczego stanowiącego wyciąg z ksiąg Bankowego Funduszu Gwarancyjnego, jeżeli należność objęta tytułem nie istniała (wyrok SN z 22.07.1997 r., I CKN 409/97, OSNC 1997/12, poz. 210).

Dopuszczalna jest droga sądowa do dochodzenia roszczenia o zwrot wyegzekwowanej przez gminę w trybie egzekucji administracyjnej należności od rodzica za pobyt jego małoletniego dziecka w izbie wytrzeźwień (uchwała SN z 22.11.2000 r., III CZP 36/00, OSNC 2001/6, poz. 80, z glosą K. Knoppka, PS 2002/4, s. 108).

Nie jest dopuszczalna droga sądowa w celu dochodzenia przez komornika od wierzyciela nieuiszczonej opłaty egzekucyjnej za wykonanie zabezpieczenia (uchwała SN z 22.10.2002 r., III CZP 65/02, OSNC 2003/7–8, poz. 100).

Dopuszczalna jest droga sądowa w sprawie, w której właściciel rzeczy ruchomej, nabytej w drodze licytacji publicznej w administracyjnym postępowaniu egzekucyjnym, żąda jej wydania od osoby, pod której dozorem rzecz się znajduje (uchwała SN z 8.10.2003 r., III CZP 66/03, OSNC 2004/12, poz. 190, z glosą K. Tybur, PS 2006/2, s. 143, i z omówieniem Z. Strusa, *Przegląd orzecznictwa*, Pal. 2004/1–2, s. 219).

Poddanie egzekucji administracyjnej należnych spółce wodnej składek i innych świadczeń określonych w statucie, niezbędnych do wykonywania statutowych zadań spółki, nie pozbawia ich charakteru cywilnoprawnego i nie wyłącza drogi sądowej (art. 114 ust. 2 pr. wod. z 1974 r.) (postanowienie SN z 11.08.2004 r., II CK 481/03, IC 2005/3, s. 54).

Niedopuszczalna jest droga sądowa w sprawie w tym zakresie, w którym wierzyciel egzekucyjny domaga się oceny zgodności postępowania dłużnika z prawem podatkowym, a tym samym poszukuje w procesie cywilnym ochrony swego prawa podatkowego (wyrok SN z 29.09.2005 r., II PK 23/05, OSNP 2006/15–16, poz. 237).

Niedopuszczalna jest droga sądowa dla zaspokojenia należności podatkowych Skarbu Państwa, stwierdzonych tytułem wykonawczym wystawionym przez wierzyciela domagającego się ich uwzględnienia w podziale sumy uzyskanej przez sądową egzekucję z nieruchomości – art. 1036 (uchwała SN z 14.12.2007 r., III CZP 114/07, OSNC 2009/1, poz. 1, z omówieniem Z. Strusa, *Przegląd orzecznictwa*, Pal. 2008/1–2, s. 281).

Niedopuszczalna jest droga sądowa w sprawie z powództwa spółdzielni mieszkaniowej przeciwko komornikowi sądowemu o zasądzenie opłaty za udzielenie mu na podstawie

art. 2 ust. 5 ustawy z 29.08.1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji (Dz.U. z 2018 r. poz. 1309 ze zm.) informacji niezbędnych do prawidłowego prowadzenia postępowania egzekucyjnego (uchwała SN z 21.10.2015 r., III CZP 66/15, OSNC 2016/10, poz. 115, z omówieniem M. Pilicha [w:] *Studia i Analizy Sądu Najwyższego. Przegląd orzecznictwa*, red. J. Kosonoga, Warszawa 2016, s. 167).

Energetyczne prawo

Sprawy o należność za nielegalnie pobraną energię elektryczną należą do drogi sądowej (uchwała SN z 20.01.1978 r., III CZP 99/77, OSNCP 1978/5–6, poz. 93, z głosem Z. Leońskiego, OSP 1978/11, poz. 198, oraz z komentarzem B. Borudzkiej [w:] *Funkcjonowanie administracji w świetle orzecznictwa*, t. 6, red. J. Dąbrowa i in. Warszawa 1980, s. 162).

Należność za pobór energii elektrycznej bez zawarcia umowy i bez rejestracji jego zużycia, oparta na przepisach Kodeksu cywilnego o czynach niedozwolonych, może być dochodzona w postępowaniu sądowym (postanowienie SN z 6.07.1978 r., III CRN 111/78, OSNPG 1979/1, poz. 6).

Sąd nie jest właściwy do orzekania o odszkodowaniu za szkodę wynikłą z usunięcia ponad niezbędną potrzebę drzew rosnących w sąsiedztwie linii energetycznej. Przewidziany w art. 36 ust. 1 ustawy z 12.03.1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczania nieruchomości (Dz.U. z 1974 r. Nr 10, poz. 64) sposób ustalania szkody wyrządzonej w związku z budową i konserwacją linii energetycznych dotyczy wszelkich szkód (wyrok SN z 4.05.1982 r., IV CR 83/82, OSNCP 1982/11–12, poz. 178, z głosem M. Iżykowskiego, NP 1984/1, s. 135).

Artykuł 44 ustawy z 6.04.1984 r. o gospodarce energetycznej (Dz.U. Nr 21, poz. 96 ze zm.), stanowiący, że należności z tytułu nielegalnego poboru paliw lub energii podlegają egzekucji administracyjnej, nie wyłącza sporu sądowego o istnienie takiej należności lub o jej wysokość (por. uchwałę SN z 26.08.1986 r., III CZP 49/86, OSNCP 1987/8, poz. 111, z głosem R. Szarka, OSP 1988/11–12, poz. 262).

Dopuszczalna jest droga sądowa dla dochodzenia przez komunalne przedsiębiorstwo energetyki ciepłej odsetek od należności za dostawy energii ciepłej (uchwała SN z 14.11.1991 r., III CZP 111/91, OSNCP 1992/6, poz. 93, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1994/3, s. 64).

Dla dochodzenia przez przedsiębiorstwo państwowe należności za dostarczanie ciepłej wody i korzystanie z centralnego ogrzewania – od osoby zajmującej bez tytułu prawnego lokal zakładowy – właściwa jest droga sądowa (uchwała SN z 31.03.1992 r., III CZP 21/92, OSNCP 1992/9, poz. 165).

Dopuszczalna jest droga sądowa do dochodzenia roszczenia o zobowiązanie do nieprzeszkadzania w wycince i podcinaniu drzewostanu, zmierzającym do poszerzenia pasów pod liniami energetycznymi, jeżeli żądanie oparte jest na twierdzeniu, że drzewostan stwarza niebezpieczeństwo dla tych linii (uchwała SN z 17.12.2002 r., III CZP 76/02, OSNC 2003/10, poz. 136).

Rozpoznanie sprawy o należność za korzystanie przez zakład energetyczny z urządzenia zainstalowanego na cudzej nieruchomości, w wykonaniu uprawnienia określonego w art. 4 ustawy z 28.06.1950 r. o powszechnej elektryfikacji wsi i osiedli (Dz.U. z 1954 r. Nr 32, poz. 135), należy do drogi sądowej (uchwała SN z 10.11.2005 r., III CZP 80/05, OSNC 2006/9, poz. 146).

Ewidencja ludności

Organ właściwy w sprawach ewidencji ludności na podstawie art. 47 ust. 2 ustawy z 10.04.1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz.U. z 1984 r. Nr 32, poz. 174 ze zm.; art. 47 został uchylony przez ustawę z 24.09.2010 r. o ewidencji ludności, Dz.U. z 2016 r. poz. 722, która weszła w życie 1.01.2015 r.) rozstrzyga wątpliwości co do istnienia po stronie składającego wniosek o zameldowanie na pobyt stały uprawnienia do przebywania w lokalu, w którym ma nastąpić zameldowanie. Jeśli jednak na tle tego uprawnienia powstaje spór o charakterze cywilnoprawnym, zainteresowany może dochodzić swoich praw na drodze sądowej (uchwała składu 7 sędziów SN z 11.02.1993 r., III AZP 28/92, OSNCP 1993/7–8, poz. 117, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1996/4, s. 59; podobnie w uzasadnieniu uchwały składu 7 sędziów SN z 28.12.1989 r., III CZP 81/89, OSNCP 1990/6, poz. 73, z omówieniem P. Wiśniewskiego, *Przegląd orzecznictwa*, Probl. Praw. 1990/10–12, s. 142, oraz w uchwale SN z 27.05.1988 r., III CZP 33/88, OSNPG 1989/3, poz. 6; odmiennie, ale nietrafnie, uchwała SN z 11.12.1984 r., III CZP 74/84, OSNCP 1985/10, poz. 148, z glosami K. Krzekotowskiej, Pal. 1987/1, s. 106, i R. Więckowskiego, NP 1987/5, s. 115, z komentarzem A. Mączyńskiego, „Przegląd Orzecznictwa i Piśmiennictwa z Zakresu Prawa Spółdzielczego” 1985, poz. 54, oraz z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1986/12, s. 74; zob. także postanowienie Kolegium Kompetencyjnego przy SN z 10.04.1987 r., III CO 4/86, OSNCP 1988/9, poz. 122).

Zarejestrowanie faktu zameldowania na podstawie potwierdzenia uprawnień do przebywania w lokalu przez jednego ze współwłaścicieli tego lokalu, przy znanym organowi meldunkowemu sprzecznie drugiego współwłaściciela, jest niedopuszczalne przed rozstrzygnięciem zagadnienia, czy sprzeciw ten jest prawnie skuteczny. Zagadnienie to jest zagadnieniem wstępnym w rozumieniu art. 97 § 1 pkt 4 k.p.a. i powinno być rozstrzygnięte w drodze orzeczenia sądu powszechnego (wyrok NSA z 24.01.1990 r.,

SA/Gd 1346/89, z glosami Z. Radwańskiego, OSP 1991/9, poz. 216, oraz M. Armaty, OSP 1992/9, poz. 199).

Niedopuszczalna jest droga sądowa w sprawie przeciwko osobie dysponującej tytułem prawnym do lokalu o nakazanie wymeldowania osób przebywających w tym lokalu. Realizacja obowiązku meldunkowego następuje w postępowaniu administracyjnym (wyrok SN z 26.04.2007 r., II CSK 556/06, OSNC-ZD 2008/1, poz. 26).

Finansowe prawo, budżet, opłaty, dopłaty, dotacje

Sprawy z powództwa gminy przeciwko Skarbowi Państwa o naprawienie szkody wyrządzonej przez funkcjonariuszy państwowych w związku z nieprzekazaniem albo przekazaniem po upływie określonego terminu subwencji ogólnej lub dotacji celowej należą do drogi sądowej (uchwała SN z 8.01.1992 r., III CZP 138/91, OSNCP 1992/7–8, poz. 128).

Nie jest dopuszczalna droga sądowa dla dochodzenia przez gminę od Skarbu Państwa (Izby Skarbowej) zapłaty kwoty pieniężnej z tytułu udziału gminy w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa, określonych w art. 3 pkt 2 ustawy z 14.12.1990 r. o dochodach gmin i zasadach ich subwencjonowania w 1991 r. oraz o zmianie ustawy o samorządzie terytorialnym (Dz.U. Nr 89, poz. 518) w zw. z art. 54 ust. 1 pkt 1 ustawy z 8.03.1990 r. o samorządzie terytorialnym (Dz.U. Nr 16, poz. 95 ze zm.) (uchwała SN z 3.09.1993 r., III CZP 108/93, OSNC 1994/5, poz. 96, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1997/2, s. 42).

Ustalenie, że należność z tytułu opłaty za badanie oraz inne czynności wykonywane przez organy Państwowej Inspekcji Sanitarnej w związku ze sprawowaniem nadzoru sanitarnego (art. 36 ust. 1 ustawy z 14.03.1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej, Dz.U. Nr 12, poz. 49 ze zm.) nie istnieje, może być dochodzone na drodze sądowej (uchwała SN z 8.02.1994 r., III CZP 1/94, LEX nr 5382, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1998/2, s. 85).

Spór o zakres finansowania z budżetu centralnego zadań wynikających z uchwały Nr 268 Rady Ministrów z 27.12.1982 r. w sprawie zasad realizacji i finansowania budownictwa mieszkaniowego (M.P. z 1983 r. Nr 4, poz. 24 ze zm.) nie należy do drogi sądowej (uchwała SN z 6.09.1994 r., III CZP 114/94, Biul. SN 1994/9, s. 8).

Spółdzielnia mieszkaniowa może dochodzić w drodze sądowej od Skarbu Państwa (województwa) zwrotu wydatków poniesionych po dniu 27.05.1990 r. na sfinansowanie infrastruktury towarzyszącej budownictwu mieszkaniowemu, której realizację zapewnił były terenowy organ administracji państwowej stopnia podstawowego w umowach

zawartych ze spółdzielnią na podstawie uchwały nr 268 Rady Ministrów z 27.12.1982 r. w sprawie zasad realizacji i finansowania budownictwa mieszkaniowego (M.P. z 1983 r. Nr 4, poz. 24 ze zm.), jeżeli obowiązek zwrotu tych wydatków wynika z umowy lub ustawy (uchwała SN z 9.06.1995 r., III CZP 72/95, OSNC 1995/10, poz. 146, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1998/6, s. 64).

Zakłady budżetowe gmin, prowadzące działalność gospodarczą w zakresie komunikacji miejskiej, mogą dochodzić należności za przewóz osób i opłatę dodatkową za jazdę bez biletu środkami komunikacji miejskiej w drodze sądowej i realizować tytuły wykonawcze wydane na podstawie orzeczeń sądowych w drodze egzekucji sądowej (postanowienie Kolegium Kompetencyjnego przy SN z 26.03.1997 r., III KKO 2/97, OSNAPiUS 1997/22, poz. 452).

Droga sądowa nie jest dopuszczalna dla dochodzenia przez gminę od Skarbu Państwa – Ministra Finansów roszczenia o zapłatę kwoty pieniężnej z tytułu zwiększenia udziału gminy we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych na podstawie przepisów ustawy z 24.11.1995 r. o zmianie zakresu działania niektórych miast oraz o miejskich strefach usług publicznych (Dz.U. Nr 141, poz. 692) w brzmieniu obowiązującym do 31.12.1996 r. (postanowienie SN z 3.06.1998 r., I CKN 1078/97, OSNC 1999/2, poz. 28).

Dopuszczalna jest droga sądowa w sprawie z powództwa gminy przeciwko Skarbowi Państwa o należne jej świadczenia z tytułu dotacji celowej w takim zakresie, w jakim wysokość tej dotacji została ustalona niezgodnie z prawem lub przyjętymi przez te strony w porozumieniu zasadami jej obliczenia (postanowienie SN z 19.03.1999 r., II CKN 984/98, OSNC 1999/10, poz. 180).

Dopuszczalna jest droga sądowa w sprawie, w której gmina domaga się od Skarbu Państwa naprawienia szkody powstałej na skutek nieprawidłowego (sprzecznego z prawem) obliczenia dotacji oświatowej (postanowienie SN z 18.08.1999 r., I CKN 478/99, LEX nr 1216941).

Niedopuszczalna jest droga sądowa dla dochodzenia zwrotu od gminy wpłaty dokonanej na rzecz budżetu miasta przez osobę ubiegającą się o zezwolenie na sprzedaż alkoholu (postanowienie SN z 15.05.2000 r., II CKN 263/00, OSNC 2000/11, poz. 208, z głosem R. Szarka, OSP 2001/4, poz. 64).

Kontrola wydatkowania dotacji celowej i stwierdzenie obowiązku zwrotu środków wykorzystywanych niezgodnie z przeznaczeniem następuje w postępowaniu administracyjnym w trybie kontroli skarbowej. Środki przekazane przedsiębiorstwu w drodze umowy cywilnoprawnej z dysponentem części budżetowej

nie tracą publicznego charakteru i dla dochodzenia ich zwrotu nie jest właściwa droga procesu cywilnego (art. 69 ust. 1 ustawy z 26.11.1998 r. o finansach publicznych, Dz.U. Nr 155, poz. 1014 ze zm.) (wyrok SN z 13.02.2003 r., III RN 11/02, OSNP 2004/5, poz. 72).

Niedopuszczalna jest droga sądowa do dochodzenia przez Skarb Państwa od gminy zwrotu nierozliczonej dotacji z budżetu Państwa (wyrok SN z 14.02.2006 r., II CSK 84/05, Biul. SN 2006/5, s. 12, z glosą R. Szostaka, Fin. Kom. 2006/12, s. 70).

Dopuszczalna jest droga sądowa dla dochodzenia roszczenia o zapłatę, którego podstawę stanowi nienależne pobranie opłaty za wydanie karty pojazdu, określonej w § 1 ust. 1 rozporządzenia Ministra Infrastruktury z 28.07.2003 r. w sprawie wysokości opłat za kartę pojazdu (Dz.U. Nr 137, poz. 1310) (uchwała SN z 16.05.2007 r., III CZP 35/07, OSNC 2008/7–8, poz. 72, z omówieniem B. Łukańki, „Gubernaculum et Administratio” 2017/2, s. 53).

Niedopuszczalna jest droga sądowa w sprawie z powództwa jednostki prowadzącej parking przeciwko Skarbowi Państwa o zapłatę należności za parkowanie pojazdu, którego własność przeszła na rzecz Skarbu Państwa z mocy prawa na podstawie art. 130a ust. 10 ustawy z 20.06.1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (Dz.U. z 2005 r. Nr 108, poz. 908 ze zm.) (uchwała SN z 19.06.2007 r., III CZP 47/07, OSNC 2008/7–8, poz. 80, z glosą M. Frasa, M. Praw. 2008/9, s. 487 i omówieniem Z. Strusa, *Przegląd orzecznictwa*, Pal. 2007/7–8, s. 279).

Przyjęta w uchwale Sądu Najwyższego z 19.06.2007 r., III CZP 47/07, OSNC 2008/7–8, poz. 80, niedopuszczalność drogi sądowej w sprawie o zapłatę należności za przechowywanie pojazdu, którego własność przeszła na rzecz Skarbu Państwa z mocy prawa na podstawie art. 130a ust. 10 ustawy z 20.06.1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (Dz.U. z 2005 r. Nr 108, poz. 908 ze zm.), zachodzi także w przypadku dochodzenia takich należności za okres poprzedzający przejście pojazdu na własność Skarbu Państwa (postanowienie SN z 11.02.2009 r., V CSK 332/08, Biul. SN 2009/4, s. 16).

Sprawa z powództwa Agencji Rynku Rolnego o zwrot dopłaty do ceny skupu zbóż wypłaconej producentowi w 2001 i 2002 r. podlega rozpoznaniu na drodze sądowej (wyrok SN z 22.04.2010 r., V CSK 355/09, OSNC 2010/11, poz. 151).

W sprawie o ustalenie nieistnienia należności stwierdzonej administracyjnym tytułem wykonawczym wystawionym w związku z nieuiszczeniem opłaty dodatkowej za postój w strefie płatnego parkowania (art. 13f u.d.p.) droga sądowa jest niedopuszczalna (uchwała SN z 19.11.2010 r., III CZP 88/10, OSNC 2011/6, poz. 63).

Sprawa o zwrot nieprawidłowo wykorzystanych lub przekazanych środków otrzymanych przez beneficjenta na podstawie umowy o dofinansowanie projektów realizowanych w ramach Narodowego Planu Rozwoju, zawartej na podstawie ustawy z 20.04.2004 r. o Narodowym Planie Rozwoju (Dz.U. Nr 116, poz. 1206 ze zm.) albo ustawy z 30.06.2005 r. o finansach publicznych (Dz.U. Nr 249, poz. 2104 ze zm.; uchylona), należy do drogi sądowej (wyrok SN z 6.05.2011 r., II CSK 520/10, OSNC-ZD 2012/2, poz. 34).

W sprawie, w której powiat dochodzi zwrotu od Skarbu Państwa kwot stanowiących jego dochód na podstawie art. 23 ust. 3 u.g.n., niepotrąconych i przekazanych Skarbowi Państwa, droga sądowa jest niedopuszczalna (uchwała SN z 13.07.2011 r., III CZP 35/11, OSNC 2012/3, poz. 30).

Dopuszczalna jest droga sądowa dla dochodzenia roszczeń o zwrot dotacji ze środków strukturalnych Unii Europejskiej wypłaconych na podstawie umów zawartych w latach 2004–2006 (wyrok SN z 11.05.2012 r., II CSK 545/11, OSP 2014/2, poz. 17, z glosą R. Szczepaniaka).

Dopuszczalna jest droga sądowa w sprawach o zwrot nienależnych opłat za wydanie karty pojazdu, pobranych na podstawie rozporządzenia Ministra Infrastruktury z 28.07.2003 r. w sprawie wysokości opłat za kartę pojazdu (Dz.U. Nr 137, poz. 1310 ze zm.) przed wejściem w życie z dniem 1.01.2010 r. ustawy z 27.08.2009 r. o finansach publicznych (Dz.U. z 2013 r. poz. 885 ze zm.) (uchwała SN z 6.06.2012 r., III CZP 24/12, OSNC 2013/1, poz. 5, z omówieniem R. Szczepaniaka, PiP 2013/5, s. 31; „Gubernaculum et Administratio” 2017/2, s. 53, z omówieniem B. Łukański).

Do drogi sądowej należy sprawa o oddanie nienależnie spełnionego świadczenia, obejmującego zwrot środków udzielonych na podstawie umowy o dofinansowanie projektu realizowanego w ramach regionalnego planu operacyjnego na lata 2008–2013, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Budżetu Państwa, jeśli nie doszło do wydania decyzji na podstawie art. 211 ust. 4 ustawy z 30.06.2005 r. o finansach publicznych (Dz.U. Nr 249, poz. 2104 ze zm.) w brzmieniu obowiązującym od dnia 8.12.2006 r. (postanowienie SN z 21.03.2013 r., III CZP 9/13, OSNC-ZD 2014/1, poz. 12).

Jeżeli instytucja zarządzająca nie wydała decyzji administracyjnej określającej wysokość podlegających zwrotowi, nieprawidłowo wykorzystanych środków dotacji (art. 211 ust. 4 ustawy z 30.06.2005 r. o finansach publicznych, Dz.U. Nr 249, poz. 2104 ze zm.), lecz w celu odzyskania tej należności dokonała jej potrącenia z kolejną wypłatą dotacji, dopuszczalna jest droga sądowa do dochodzenia przez beneficjenta roszczenia o zasądzenie zwrotu potrąconej kwoty i ustalenie, że obowiązek pomniejszenia dofinanso-

wania o określoną kwotę nie istnieje (postanowienie SN z 5.07.2013 r., IV CSK 12/13, OSNC-ZD 2014/4, poz. 63, z omówieniem M. Bączyka, M. Pr. Bank. 2014/10, s. 58).

W sprawie z powództwa Skarbu Państwa przeciwko przedsiębiorcy o zwrot środków finansowych przyznanych z publicznych środków wspólnotowych i publicznych środków krajowych w wyniku umowy o dofinansowanie projektu, zawartej na podstawie ustawy z 20.04.2004 r. o Narodowym Planie Rozwoju (Dz.U. Nr 116, poz. 1206 ze zm.), droga sądowa jest dopuszczalna (wyrok SN z 7.10.2015 r., I CSK 878/14, OSNC 2016/9, poz. 108, z komentarzem N. Tezcan, M. Praw. 2018/3, dodatek, s. 25).

W sprawie przeciwko Skarbowi Państwa lub jednostce samorządu terytorialnego o zwrot nienależnego świadczenia – daniny publicznej uiszczonej w ramach stosunku administracyjnoprawnego – sąd powszechny nie może orzekać o obowiązku uiszczenia tej daniny (wyrok SN z 29.11.2016 r., I CSK 798/15, LEX nr 2183475).

Przewidziany w art. 207 ust. 9–12a ustawy z 27.10.2009 r. o finansach publicznych (Dz.U. z 2016 r. poz. 1870 ze zm.) administracyjny tryb zwrotu środków przeznaczonych do realizacji programów finansowanych z funduszy europejskich nie wyłącza możliwości zabezpieczenia wekslem roszczenia o zwrot tych środków i drogi sądowej do dochodzenia zapłaty weksla wystawionego w celu zabezpieczenia tego roszczenia (uchwała SN z 6.04.2017 r., III CZP 117/16, OSNC 2018/1, poz. 6, z komentarzem K. Brysiewicza, M. Praw. 2018/3, dodatek, s. 5, z omówieniem M. Strus-Wołos, *Przegląd orzecznictwa*, Pal. 2017/7–8, s. 175, oraz z omówieniem M. Pilicha [w:] *Studia i Analizy Sądu Najwyższego. Przegląd orzecznictwa za rok 2017*, red. J. Kosonoga, Warszawa 2018, s. 150).

Dopuszczalna jest droga sądowa w sprawie dochodzenia przez jednostkę samorządu terytorialnego zapłaty niewypłaconej części dotacji celowej przeznaczonej na realizację zadania własnego (wyrok SN z 30.11.2018 r., I CSK 652/17, LEX nr 2586010).

Artykuł 91 ust. 2 ustawy z 27.10.2017 r. o finansowaniu zadań oświatowych (Dz.U. z 2017 r. poz. 2203) nie wyłącza drogi sądowej do dochodzenia po dniu 1.01.2018 r. w postępowaniu przed sądem powszechnym roszczeń dotyczących dotacji przyznawanych niepublicznym przedszkolom w okresie przed dniem 1.01.2017 r. na podstawie ustawy z 7.09.1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2017 r. poz. 2198 ze zm.) (uchwała SN z 8.11.2019 r., III CZP 29/19, OSNC 2020/7–8, poz. 56).

Dopuszczalna jest droga sądowa do dochodzenia roszczeń dotyczących dotacji przysługujących podmiotom prowadzącym szkoły niepubliczne o uprawnieniach szkoły publicznej w okresie przed dniem 1.01.2017 r., na podstawie art. 90 ust. 3 ustawy z 7.09.1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2022 r. poz. 2230) (postanowienie SN z 27.10.2021 r., II CSKP 146/21, LEX nr 3290424).

Górnictwo i geologiczne prawo

W sprawach o odszkodowanie nieobjętych art. 10–14 ustawy z 16.11.1960 r. o prawie geologicznym (Dz.U. Nr 52, poz. 303) dopuszczalna jest droga sądowa (postanowienie SN z 3.10.1968 r., II CZ 172/68, OSNCP 1969/6, poz. 115, z głosą A. Lipińskiego, OSPiKA 1971/1, poz. 2, z głosą J. Pawlaka, OSPiKA 1971/7–8, poz. 138, z omówieniem E. Wengerka i J. Sobkowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1970/5, s. 702, oraz z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1970/10, s. 766).

Nie jest wyłączona droga sądowa dla dochodzenia wyrównania szkody powstałej z materiałem budowlanym wskutek wadliwie wykonanej rozbiórki budynków znajdujących się na nieruchomości położonej w strefie szkód górniczych, albowiem szkoda taka nie mieści się w pojęciu szkody górniczej, o której mowa w art. 53 ust. 1 dekretu z 6.05.1953 r. – Prawo górnicze (Dz.U. z 1978 r. Nr 4, poz. 12) (postanowienie SN z 20.06.1989 r., II CZ 98/89, LEX nr 8973).

O obowiązku naprawienia szkody w gruntach rolnych i leśnych, na podstawie art. 94 ust. 3 p.g.g. z 1994 r., orzeka sąd powszechny (art. 97 tej ustawy) (uchwała SN z 29.02.1996 r., III CZP 15/96, OSNC 1996. nr 5, poz. 72, z głosą A. Lipińskiego, OSP 1997/7–8, poz. 140, i z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 2000/6, s. 102).

Rozpoznawanie spraw o wynagrodzenie szkód w gruntach rolnych i leśnych, na podstawie art. 94 p.g.g. z 1994 r., należy do drogi sądowej (uchwała SN z 18.04.1996 r., III CZP 31/96, OSNC 1996/9, poz. 113, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 2000/6, s. 102).

Dopuszczalna jest droga sądowa do dochodzenia przez gminę górnictw ustalenia nieważności umowy o restrukturyzację zobowiązań pieniężnych z tytułu opłaty eksploatacyjnej, zawartej na podstawie przepisów ustawy z 26.11.1998 r. o dostosowaniu górnictwa węgla kamiennego do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej oraz szczególnych uprawnieniach i zadaniach gmin górniczych (Dz.U. Nr 162, poz. 1112 ze zm.; por. ustawę z 7.09.2007 r. o funkcjonowaniu górnictwa węgla kamiennego, Dz.U. z 2019 r. poz. 1821 ze zm.) (uchwała SN z 23.02.2005 r., III CZP 85/04, OSNC 2006/1, poz. 4).

Handlowe prawo

Spór o ustalenie odpowiedzialności zarządcy spółki z ograniczoną odpowiedzialnością za zaległości podatkowe tej spółki jest sporem o prawo cywilne i jako taki należy do właściwości sądów powszechnych (orzeczenie SN z 6.03.1934 r., I C 2919/32, Zb. Orz. 1934/X, poz. 656).

Przepisy Kodeksu handlowego o spółce z ograniczoną odpowiedzialnością nie wyłączają drogi sądowej dla dochodzenia przez wspólnika przeciwko spółce roszczeń majątkowych (uchwała SN z 21.06.1966 r., III CZP 37/66, OSNCP 1967/2, poz. 20, z omówieniem E. Wengerka, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1968/3, s. 484, oraz z omówieniem M. Gersdorfa i M. Piekarskiego, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1969/7–8, s. 1192).

Dopuszczalna jest droga sądowa do dochodzenia na podstawie art. 298 k.h. od członków zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne (uchwała SN z 19.01.1993 r., III CZP 162/92, OSNCP 1993/6, poz. 103, z głosem B. Brzezińskiego i M. Kalinowskiego, OSP 1994/5, poz. 82, i komentarzem S. Dalki, „Orzecznictwo Gospodarcze” 1993/2, s. 32, oraz z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1996/4, s. 57; także uchwała składu 7 sędziów SN z 15.09.1993 r., II UZP 15/93, OSNCP 1994/3, poz. 48; odmiennie uchwała SN z 12.06.1991 r., III CZP 46/91, OSNCP 1992/3, poz. 38, z krytyczną głosem M. Aleksandrowicza i J. Kraussa, PS 1992/7–8, s. 124, oraz z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1993/4, s. 80).

Droga sądowa jest dopuszczalna do dochodzenia należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne od członków zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością na podstawie art. 298 k.h. (uchwała składu 7 sędziów SN z 15.09.1993 r., II UZP 15/93, OSNCP 1994/3, poz. 48, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1997/2, s. 43).

Spór między odwołanym przez Ministra Skarbu Państwa członkiem rady nadzorczej spółki radiofonii publicznej a tą spółką, dotyczący składu osobowego rady nadzorczej, jest sprawą cywilną, podlegającą rozpoznaniu przez sąd powszechny (postanowienie SN z 25.01.2001 r., II CKN 1343/00, OSNC 2001/9, poz. 133, z omówieniem K. Mikody i K. Osajdy [w:] *Prawo intertemporalne w orzecznictwie...*, red. E. Łętowska, K. Osajda, s. 196).

Przewidziana w art. 298 k.h. odpowiedzialność członków zarządu spółki z o.o. obejmowała do czasu wejścia w życie art. 116 o.p. także przypadki bezskutecznej egzekucji przeciwko spółce zobowiązań podatkowych. Dopuszczalna jest zatem droga sądowa do dochodzenia na podstawie art. 298 k.h. – także po dniu 1.01.1998 r. – należności z tytułu zobowiązań podatkowych powstałych przed tą datą (wyrok SN z 7.07.2005 r., IV CK 58/05, LEX nr 369409).

W sprawie odpowiedzialności członka zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością z tytułu długu celnego tej spółki orzeka organ celny w drodze decyzji. Droga sądowa w tej sprawie jest wyłączona (postanowienie SN z 8.02.2012 r., V CSK 118/11, IC 2013/3, s. 49).

Lokale

Współnajemca lokalu zajmowanego na podstawie przydziału pochodzącego od właściwego organu prezydium rady narodowej nie może na podstawie art. 16 ust. 2 ustawy z 30.01.1959 r. – Prawo lokalowe (Dz.U. z 1962 r. Nr 47, poz. 227) żądać w drodze procesu cywilnego usunięcia innego współnajemcy tego lokalu ze wspólnie użytkowanej kuchni mieszczącej się w tym lokalu (uchwała SN z 20.12.1967 r., III CZP 84/67, OSNCP 1968/6, poz. 96, z glosą Z. Radwańskiego, OSPiKA 1968/12, poz. 262, z omówieniem A. Szpunara i W. Wanatowskiej, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1968/11, s. 1692 i NP 1969/5, s. 791, oraz z omówieniem E. Wengerka i J. Sobkowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1970/5, s. 713).

W sprawach, w których żądanie opróżnienia mieszkań (funkcyjnych) przydzielonych funkcjonariuszom MO jest oparte na podstawach wymienionych w art. 667 § 2 i art. 685 k.c., droga sądowa jest dopuszczalna (postanowienie SN z 14.08.1975 r., III CRN 194/75, OSNCP 1976/7–8, poz. 167, z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1977/12, s. 115, oraz z omówieniem Z. Radwańskiego i J. Panowicz-Lipskiej, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1979/2, s. 99).

Ustalenie, że osoba bliska najemcy, która stale mieszkała z nim aż do chwili jego śmierci, wstąpiła na podstawie art. 691 k.c. w stosunek najmu lokalu podlegającego szczególnemu trybowi najmu, należy do drogi sądowej (uchwała SN z 21.03.1977 r., III CZP 19/77, OSNCP 1977/10, poz. 178, z glosą M. Piekarskiego, OSPiKA 1978/11, poz. 196, z glosą A. Marcinkowskiego, NP 1979/5, s. 128, z komentarzem J. Grabowskiego, „Funkcjonowanie Administracji w Świetle Orzecznictwa” 1980, t. 6, s. 122, z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1978/12, s. 121, oraz z omówieniem Z. Radwańskiego i J. Panowicz-Lipskiej, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1979/6, s. 96).

W sprawie o opróżnienie lokalu mieszkalnego zajmowanego przez dozorcę w domu stanowiącym własność prywatną opartej na tej podstawie, że przydział na ten lokal wydany był tylko na czas trwania umowy o pełnienie pracy dozorczy, a umowa o pracę została rozwiązana (art. 32 ust. 3 ustawy z 10.04.1974 r. – Prawo lokalowe, Dz.U. z 1987 r. Nr 30, poz. 165 ze zm.), droga sądowa nie jest wyłączona (uchwała SN z 27.04.1979 r., III CZP 17/79, OSNCP 1979/10, poz. 190, z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1981/1, s. 99).

Dla dochodzenia roszczenia z art. 691 k.c. – w przypadku mieszkania funkcyjnego – droga sądowa jest dopuszczalna (uchwała SN z 11.09.1986 r., III CZP 55/86, OSPiKA 1988/1, poz. 2, z glosą J. Frąckowiaka).

Jeżeli najemca, z którym umowa najmu mieszkania zakładowego została rozwiązana, odmawia zwolnienia tego mieszkania, wynajmujący (zakład pracy) jest uprawniony do wystąpienia na drogę sądową o nakazanie opróżnienia mieszkania (postanowienie SN z 26.04.1989 r., III CRN 117/89, OSNCP 1991/4, poz. 52).

Sąd powołany jest do rozpoznania sprawy o ustalenie prawa do lokalu zamiennego osoby bliskiej, która po śmierci najemcy pozostała w lokalu funkcyjnym (zakładowym) (uchwała SN z 21.09.1990 r., III CZP 45/90, OSNCP 1991/4, poz. 44).

Spory w sprawach dotyczących wysokości czynszu za lokale mieszkalne w domach wielorodzinnych, objętych przepisami prawa lokalowego, stanowiących własność osób fizycznych, rozstrzygają organy administracyjne, nie dotyczy to jedynie lokali oddanych w najem w drodze umowy po dniu 31.12.1987 r. (uchwała SN z 8.01.1991 r., III CZP 69/90, OSNCP 1991/5–6, poz. 67).

Artykuł 2 ust. 1 ustawy z 23.03.1990 r. o zmianie ustawy – Prawo lokalowe (Dz.U. Nr 32, poz. 190) nie ma zastosowania do lokali mieszkalnych przydzielonych najemcy decyzją administracyjną przed dniem 31.12.1987 r. także co do dodatkowej powierzchni mieszkalnej z przeznaczeniem na pracownię rzemieślniczą prowadzoną w jednym z pokoi. Do części lokali wykorzystywanych jako lokale użytkowe nie mają jednak zastosowania stawki czynszu – określane na podstawie art. 13 ust. 1 prawa lokalowego – przez Radę Ministrów, lecz obowiązuje czynsz umowny. Rozstrzyganie sporów o wysokość czynszu za tego rodzaju części lokalu mieszkalnego należy – od daty wejścia w życie powołanej wyżej ustawy – do sądów powszechnych (uchwała SN z 21.04.1992 r., III CZP 28/92, OSNCP 1992/11, poz. 195).

Po zniesieniu szczególnego trybu najmu lokali i budynków żądanie właściciela domu wydania mu znajdującego się w tym domu lokalu mieszkalnego zajmowanego przez najemcę chronionego przepisem art. 45 ust. 1 w zw. z art. 69 ust. 1 ustawy z 10.04.1974 r. – Prawo lokalowe (Dz.U. z 1987 r. Nr 30, poz. 165 ze zm.) podlega rozpoznaniu w drodze sądowej. Powołanie się przez najemcę lokalu mieszkalnego na ochronę przewidzianą w art. 45 ust. 1 w zw. z art. 65 ust. 1 Prawa lokalowego w sytuacji, gdy ma on możliwość zaspokojenia swoich potrzeb mieszkaniowych w opróżnionym lokalu będącym jego własnością, może stanowić nadużycie prawa (art. 5 k.c.) (uchwała SN z 4.08.1992 r., III CZP 95/92, OSNCP 1993/1–2, poz. 18, z glosą K. Stefaniuka, OSP 1994/3, poz. 49, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1996/2, s. 58).

Rozstrzyganie o opróżnieniu lokalu mieszkalnego zajmowanego przez dozorcę w domu stanowiącym własność osoby fizycznej, oparte na tej podstawie, że umowa o pracę o pełnienie obowiązków dozorcę wygasła (art. 40 ust. 6 ustawy z 10.04.1974 r. – Prawo lokalowe, Dz.U. z 1987 r. Nr 30, poz. 165), nie należy do drogi sądowej, chyba

że następnie strony zawarły umowę najmu co do dalszego korzystania z tego lokalu (uchwała SN z 14.07.1994 r., III CZP 83/94, OSNC 1995/1, poz. 2).

Sprawy o opróżnienie lokali mieszkalnych pozostających w dyspozycji jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Spraw Wewnętrznych, zajmowanych przez osoby, które nigdy nie miały uprawnień do korzystania z nich, podlegają rozpoznaniu przez sądy powszechne (uchwała SN z 25.05.1995 r., III CZP 68/95, OSNC 1995/10, poz. 143, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1998/6, s. 62).

Dopuszczalna jest droga sądowa w sprawach o zobowiązanie gminy do zawarcia umowy o najem lokalu socjalnego (uchwała SN z 30.04.1997 r., III CZP 13/97, OSNC 1997/8, poz. 104).

Najemcy opłacającemu czynsz wolny przysługuje z mocy art. 24 ustawy z 2.07.1994 r. o najmie lokali mieszkalnych i dodatkach mieszkaniowych (Dz.U. Nr 105, poz. 509 ze zm.) prawo kwestionowania podwyżki tego czynszu w postępowaniu sądowym (wyrok SN z 5.06.1997 r., II CKN 164/97, OSNC 1997/12, poz. 200).

Łowieckie prawo

Droga sądowa do dochodzenia odszkodowań za szkody wyrządzone w uprawach i płonach rolnych przez dziki, łosie, jelenie i danielę jest pod rządem rozporządzenia Rady Ministrów z 27.07.1973 r. (Dz.U. Nr 30, poz. 177) niedopuszczalna. Zasada powyższa odnosi się także do szkód powstałych przed 1.08.1973 r., jeśli w dacie wejścia w życie powołanego rozporządzenia nie były one jeszcze przedmiotem postępowania sądowego (postanowienie SN z 24.09.1974 r., I CZ 117/74, OSPiKA 1975/7–8, poz. 177).

Nie jest dopuszczalna droga sądowa w sprawie o uchylenie orzeczenia sądu Polskiego Związku Łowieckiego wykluczającego powoda z grona członków tego Związku, bowiem sądy powszechne nie są powołane do badania pod względem materialnoprawnym trafności orzeczeń dyscyplinarnych (postanowienie SN z 3.02.1975 r., I CZ 11/75, LEX nr 7654).

Spory związane z repartycją odszkodowań wypłacanych rolnikom za szkody wyrządzone w uprawach i płonach przez dziki, jelenie i danielę (art. 44 ust. 2 ustawy z 17.06.1959 r. o hodowli, ochronie zwierząt łownych i prawie łowieckim, Dz.U. z 1973 r. Nr 33, poz. 197 ze zm.) mają charakter spraw cywilnych (art. 1 k.p.c.), które nie zostały przekazane z mocy przepisów szczególnych do właściwości innych organów. Do rozpoznania sporów, jeżeli jedną ze stron jest koło łowieckie zrzeszone w Polskim Związku Łowieckim, powołane są sądy powszechne (art. 2 § 1 k.p.c.) (uchwała SN z 3.06.1982 r., III AZP 2/82, PiŻ 1982/34, s. 7).

Dla dochodzenia roszczeń z tytułu szkód łowieckich dopuszczalna jest droga sądowa (postanowienie SN z 30.03.1989 r., II CZ 45/89, LEX nr 8951; por. uchwałę SN z 3.06.1982 r., III AZP 2/82, OSNPG 1983/5, poz. 9; postanowienie SN z 30.03.1989 r., II CZ 45/89, LEX nr 8951; wyrok NSA z 30.05.1989 r., II SA 478/89, OSP 1990/8, poz. 292; uchwałę SN z 17.12.1993 r., III CZP 168/93, OSNCP 1994/7–8, poz. 148, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1997/2, s. 45, oraz uzasadnienie uchwały SN z 20.08.1993 r., III CZP 112/93, OSNCP 1994/3, poz. 60, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1997/2, s. 45).

Niezgłoszenie właściwej jednostce szkody wyrządzonej w uprawach przez zwierzęta łowne (§ 5 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z 30.04.1990 r. w sprawie odszkodowań za szkody wyrządzone w uprawach i plonach rolnych przez niektóre gatunki zwierząt łownych, Dz.U. Nr 31, poz. 182 ze zm.) nie wyłącza możliwości dochodzenia przez poszkodowanego w postępowaniu sądowym roszczenia o wynagrodzenie tej szkody (uchwała SN z 20.08.1993 r., III CZP 112/93, OSNCP 1994/3, poz. 60, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1997/2, s. 45).

Niezgłoszenie właściwej jednostce szkody wyrządzonej w uprawach przez zwierzęta łowne (§ 4 rozporządzenia Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z 22.05.1997 r. w sprawie określenia szczegółowych zasad i trybu szacowania szkód oraz wypłaty odszkodowań za szkody w uprawach i plodach rolnych, Dz.U. Nr 57, poz. 359) nie wyłącza możliwości dochodzenia przez poszkodowanego w postępowaniu sądowym roszczenia o wynagrodzenie tej szkody. Przysługujące posiadaczowi upraw i plonów rolnych odszkodowanie za ich uszkodzenie lub zniszczenie przez niektóre gatunki zwierząt łownych ma charakter cywilnoprawny. Dlatego też sprawa o zasądzenie takiego odszkodowania jest sprawą cywilną (uchwała SN z 20.08.1993 r., III CZP 112/93, OSNCP 1994/3, poz. 60, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1997/2, s. 45).

Przepis § 7 ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z 30.04.1990 r. w sprawie odszkodowań za szkody wyrządzone w uprawach i plonach rolnych przez niektóre gatunki zwierząt łownych (Dz.U. Nr 31, poz. 182) nie jest przepisem szczególnym w rozumieniu art. 2 § 3 k.p.c. przekazującym sprawy cywilne do właściwości innego organu (uchwała SN z 17.12.1993 r., III CZP 168/93, OSNCP 1994/7–8, poz. 148, sprost. OSNCP 1994/9, s. 111, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1997/2, s. 45).

Dopuszczalna jest droga sądowa w sprawie z powództwa koła łowieckiego o ustalenie nieważności umowy dzierżawy obwodu łowieckiego (postanowienie SN z 22.08.2000 r., IV CKN 1150/00, OSNC 2001/1, poz. 18).

Roszczenie o uchylenie uchwały o wykluczeniu z grona członków koła łowieckiego podlega rozpoznaniu na drodze sądowej (art. 33 ust. 6 ustawy z 13.10.1995 r. – Prawo łowieckie, Dz.U. z 2005 r. Nr 127, poz. 1066 ze zm.) (postanowienie SN z 20.06.2007 r., II CSK 100/07, OSNC-ZD 2008/2, poz. 37).

Przewidziane w art. 33 ust. 6 ustawy z 13.10.1995 r. – Prawo łowieckie (Dz.U. z 2005 r. Nr 127, poz. 1066 ze zm.) uprawnienie do dochodzenia na drodze sądowej praw w sprawach nabycia lub utraty członkostwa w Polskim Związku Łowieckim stanowi podstawę ochrony stosunku cywilnoprawnego powstającego w wyniku uzyskania członkostwa w tym zrzeszeniu. W sprawie dotyczącej utraty członkostwa sąd powszechny ocenia, czy zastosowana wobec członka zrzeszenia kara wykluczenia z Polskiego Związku Łowieckiego była adekwatna do stwierdzonych przewinień (wyrok SN z 24.01.2013 r., II CSK 170/12, OSNC-ZD 2014/1, poz. 1).

Niewykonanie przez dzierżawcę albo zarządcę obwodu łowieckiego obowiązków wynikających z art. 46–46c ustawy z 13.10.1995 r. – Prawo łowieckie (Dz.U. z 2020 r. poz. 1683) i niesporządzenie protokołu, o którym mowa w art. 46d ust. 1 w zw. z art. 46a ust. 4 albo art. 46c ust. 5 tej ustawy, nie zamyka – po wydaniu decyzji przewidzianej w art. 46e ust. 1 ustawy – drogi sądowej w sprawie o naprawienie szkody łowieckiej (uchwała SN z 6.07.2021 r., III CZP 48/20, OSNC 2021/12, poz. 83, z glosą D. Daneckiej, OSP 2022/2, poz. 13, i z omówieniem M. Zalewskiego, *Przegląd orzecznictwa*, Pal. 2021/10, s. 58, oraz M. Szpyrki, ZNSA 2021/4, s. 133).

Nieruchomości

Sądy powszechne nie są uprawnione do samodzielnego ustalenia, czy własność gospodarstwa, o jakim mowa w art. 15 dekretu z 18.04.1955 r. (Dz.U. Nr 18, poz. 107), przeszła na Państwo na skutek opuszczenia takiego gospodarstwa przez właściciela. Stwierdzenie takiego przejęcia należy wyłącznie do właściwego organu administracji rolnej. Przejście własności następuje z chwilą wejścia w życie wymienionego dekretu, niezależnie od daty wydania decyzji przez wspomniany organ (uchwała całej Izby Cywilnej SN z 29.10.1958 r., 1 CO 19/58, OSN 1960/1, poz. 1, z notką J.K., OSPiKA 1960/4, poz. 103, i z omówieniem F. Wesely'ego, *Orzecznictwo Sądu Najwyższego w składach powiększonych Izby Cywilnej oraz Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych za lata 1960–1970*, Warszawa 1973, poz. 7).

Do dochodzenia opartego na art. 451 k.p.c. (art. 344 § 1 k.c.) roszczenia użytkownika pracowniczego ogródka działkowego przeciwko „Pracowniczym Ogródkom Działkowym” o przywrócenie utraconego posiadania przysługuje droga sądowa (orzeczenie SN z 7.06.1960 r., 2 CO 12/60, OSN 1961/2, poz. 57, z notką J.K., OSPiKA 1960/12,

poz. 334, z omówieniem E. Wengerka, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1961/7–8, s. 915, oraz W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1961/11, s. 804).

Ustalenie, czy nieruchomości stanowi wspólnotę gruntową, należy do wyłącznej właściwości organów prezydów rad narodowych wymienionych w ustawie z 29.06.1963 r. o zagospodarowaniu wspólnot gruntowych (Dz.U. Nr 28, poz. 169) (uchwała SN z 14.04.1966 r., III CO 39/65, OSNCP 1966/11, poz. 181).

Określenie odszkodowania za straty wyrządzone zajęciem (art. 44 ustawy z 12.03.1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczenia, Dz.U. z 1961 r. Nr 18, poz. 94) może być przedmiotem umowy między ubiegającym się o wywłaszczenie a właścicielem. Roszczenie z tej umowy ma charakter cywilnoprawny i podlega rozpoznaniu w drodze sądowej (postanowienie SN z 14.10.1966 r., III CR 231/66, OSNCP 1967/4, poz. 76).

Do dochodzenia roszczeń za bezumowne korzystanie z nieruchomości w okresie poprzedzającym wywłaszczenie przysługuje droga sądowa (wyrok SN z 14.02.1967 r., I CR 443/66, OSNCP 1967/9, poz. 163).

Ustalenie, że nieruchomości rolne i leśne należy do spółki szalaśniczej, dokonane w trybie administracyjnym stosownie do przepisów art. 1, 3 i 8 ustawy z 29.06.1963 r. o zagospodarowaniu wspólnot gruntowych (Dz.U. Nr 28, poz. 169), nie podlega sprawdzeniu w postępowaniu sądowym (uchwała SN z 16.02.1968 r., III CZP 78/66, OSNCP 1968/10, poz. 161, z omówieniem E. Wengerka i J. Sobkowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1970/5, s. 701).

Sprawy o odszkodowanie za szkody wyrządzone przez samowolne zajęcie nieruchomości przed jej wywłaszczeniem należą do kompetencji sądów powszechnych (postanowienie SN z 28.11.1968 r., II CZ 153/68, OSNCP 1969/7–8, poz. 143).

Prawomocne postanowienie sądu o przejęciu na własność Państwa w trybie ustawy z 28.06.1962 r. (Dz.U. z 1969 r. Nr 17, poz. 130) nieruchomości rolnej lub jej części, a ewentualnie także budynków, za zaległe należności jej właściciela (dłużnika) – jest tytułem egzekucyjnym, na podstawie którego, po zaopatrzeniu w klauzulę wykonalności (tytuł wykonawczy), podlega wykonaniu w drodze egzekucji administracyjnej zawarty w tym postanowieniu obowiązek dłużnika wydania tej nieruchomości Państwu w takich rozmiarach, jak orzeczono. Dlatego też ze względu na powagę rzeczy osądzonej oraz niedopuszczalność drogi sądowej podlega odrzuceniu pozew przeciwko dłużnikowi o wydanie tej nieruchomości na podstawie prawomocnego orzeczenia o jej przejęciu na własność Państwa (art. 199 § 1 pkt 1 i 2 k.p.c.) (postanowienie SN z 2.09.1971 r., III CRN 290/71, OSNCP 1972/2, poz. 36, z omówieniem E. Wengerka, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1973/1, s. 95).

Sprawa o przejęcie gospodarstwa rolnego na własność Państwa na podstawie przepisów ustawy z 28.06.1962 r. o przejmowaniu niektórych nieruchomości rolnych w zagospodarowanie lub na własność Państwa oraz o zaopatrzeniu emerytalnym właścicieli tych nieruchomości i ich rodzin (Dz.U. Nr 38, poz. 166) jest sprawą indywidualną w znaczeniu art. 1 k.p.a. Wniosek właściciela o przejęcie gospodarstwa stanowi żądanie wszczęcia postępowania administracyjnego w rozumieniu art. 58 k.p.a., które nie jest czynnością prawną w rozumieniu przepisów Kodeksu cywilnego, i dlatego uchylenie się od skutków takiego wniosku na podstawie art. 88 k.c. jest bezprzedmiotowe i nie pozbawia złożonego wniosku skuteczności prawnej. Sprawa, w której żądanie rolnika uznania za nieważne jego „oświadczenia woli o wyrażeniu zgody na przejęcie gospodarstwa” zmierza w istocie do uchylenia decyzji administracyjnej o przejęciu tego gospodarstwa na własność Państwa i do odzyskania własności tego gospodarstwa, nie jest sprawą cywilną w rozumieniu art. 1 k.p.c., co uzasadnia odrzucenie pozwu na podstawie art. 199 § 1 pkt 1 k.p.c. (postanowienie SN z 4.02.1972 r., I CR 375/71, OSNCP 1972/7–8, poz. 145, z omówieniem E. Wengerka, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1973/10, s. 1480, i W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1973/11, s. 118).

Inna treść wywłaszczanego prawa majątkowego związanego z nieruchomością niż prawo własności oraz okoliczność nieobjęcia w postępowaniu wywłaszczeniowym wszystkich szkód w rozumieniu prawa cywilnego, a w szczególności utraconych korzyści, nie uzasadnia dla ich dochodzenia dopuszczalności drogi sądowej (postanowienie SN z 12.07.1972 r., I CZ 79/72, OSNCP 1973/4, poz. 63, z omówieniem E. Wengerka, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1974/7–8, s. 1042).

Okoliczność, że co do nieruchomości będącej przedmiotem współwłasności zostało wszczęte postępowanie wywłaszczeniowe, nie stanowi przeszkody do żądania przez współwłaściciela – w procesie przeciwko innemu współwłaścicielowi – ustalenia praw przysługujących powodowi z tytułu dokonanych przez niego nakładów na faktycznie wydzielonej ze wspólnej nieruchomości i użytkowanej przez niego działce gruntu. Spór pomiędzy współwłaścicielami co do zakresu ich uprawnień wynikających z łączącego ich stosunku współwłasności nie został poddany właściwości organu administracji państwowej, orzekającego o wywłaszczeniu i odszkodowaniu, jest więc sporem dotyczącym stosunków z zakresu prawa cywilnego, podlegającym rozpoznaniu w drodze sądowej (wyrok SN z 14.07.1972 r., III CRN 607/71, OSNCP 1973/4, poz. 64, z glosą S. Czuby, OSPiKA 1973/7–8, poz. 154, z omówieniem E. Wengerka, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1974/7–8, s. 1042, i W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1974/11, s. 132).

Powództwo przeciwko Skarbowi Państwa o ustalenie, że powód pozostawił na terenie ZSRR mienie nieruchome, jest niedopuszczalne (uchwała SN z 5.09.1972 r., III CZP 80/71, OSPiKA 1973/9, poz. 181).

Przepisy art. 23 ustawy z 15.02.1962 r. o ochronie dóbr kultury i muzeach (Dz.U. Nr 10, poz. 48), przewidujące tryb administracyjny do dochodzenia odszkodowania, traktują o wyrównaniu strat, jakie wynikają z legalnej działalności administracji, jak wywłaszczenie lub ograniczenie prawa własności, nie dotyczą zaś odszkodowania za niewykonanie umowy lub za wprowadzenie kontrahenta w błąd co do przedmiotu o charakterze zabytkowym. Do dochodzenia więc roszczeń z tego tytułu służy droga sądowa (postanowienie SN z 4.01.1973 r., I CZ 151/72, OSNCP 1973/10, poz. 178, z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1974/11, s. 133).

Spory powstające na tle członkostwa pracowniczych ogródków działkowych nie mają charakteru spraw cywilnych, których rozpoznawanie należy do sądów powszechnych (art. 2 § 1 k.p.c.) (wyrok SN z 29.06.1973 r., I CR 301/73, OSPiKA 1974/10, poz. 200, z głosem J. Łętowskiego, z omówieniem E. Wengerka, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1975/6, s. 869).

Dopuszczalna jest droga sądowa o ustalenie nieważności umowy przekazania gospodarstwa rolnego na rzecz następcy, sporządzonej przez naczelnika gminy w trybie art. 52 ust. 1 ustawy z 27.10.1977 r. o zaopatrzeniu emerytalnym oraz innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin (Dz.U. Nr 32, poz. 140) (uchwała SN z 31.07.1979 r., III CZP 41/79, OSNCP 1979/12, poz. 238, z głosem A. Lichorowicza, OSPiKA 1980/4, poz. 79, z głosem A. Stelmachowskiego, PiP 1979/7, s. 132, z omówieniem B. Banaszkiewicza, PiP 1980/9, s. 103, z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1981/1, s. 100, i z omówieniem E. Wiśniewskiej, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1981/1, s. 100).

Uchwała właściwego organu pracowniczego ogrodu działkowego o pozbawieniu członkostwa, ogrodu i prawa użytkowania działki nie podlega rozpoznaniu w postępowaniu sądowym (uchwała SN z 9.04.1981 r., III CZP 15/81, PiŻ 25/81, s. 7).

Sąd nie jest właściwy do orzekania o odszkodowaniu za szkodę wynikłą z usunięcia ponad niezbędną potrzebę drzew rosnących w sąsiedztwie linii energetycznej. Przewidziany w art. 36 ust. 1 z 12.03.1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczania nieruchomości (Dz.U. z 1974 r. Nr 10, poz. 64) sposób ustalania szkody wyrządzonej w związku z budową i konserwacją linii energetycznych dotyczy wszelkich szkód (wyrok SN z 4.05.1982 r., IV CR 83/82, OSNCP 1982/11–12, poz. 178, z głosem M. Iżykowskiego, NP 1984/1, s. 135).

Pomoc finansowa udzielona przez Państwo indywidualnym rolnikom na podstawie uchwały nr 64/80 Rady Ministrów z 17.07.1980 r. w sprawie usuwania szkód powstałych na skutek nadmiernych opadów, powodzi i podtopienia gruntów w lecie 1980 r. oraz decyzji nr 3/FR Ministra Finansów z 26.07.1980 r. w sprawie udzielania po-

mocy finansowej niektórym posiadaczom gospodarstw rolnych dotkniętych skutkami powodzi nie jest świadczeniem cywilnoprawnym i realizacja tej pomocy nie może być dochodzona na drodze sądowej (uchwała SN z 11.01.1983 r., III CZP 54/82, PiŻ 1983/20, s. 7).

Sprawa o wydanie działki należącej do pracowniczego ogrodu działkowego, wniesiona przez właściwy organ Polskiego Związku Działkowców przeciwko byłemu członkowi, podlega rozpoznaniu w drodze postępowania sądowego (uchwała SN z 30.05.1983 r., III CZP 21/83, OSNCP 1983/12, poz. 191, z glosą M. Iżykowskiego, OSPiKA 1984/6, poz. 118, i z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1984/10, s. 76).

Naczelnik gminy może żądać w sądowym postępowaniu cywilnym wydania drogi wiejskiej wydzielonej w scaleniu gruntów (uchwała SN z 27.06.1984 r., III CZP 32/84, OSNCP 1985/1, poz. 13, z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1986/12, s. 74).

Zaliczenie wartości majątku nieruchomego osobom, które w związku z wojną rozpoczętą w 1939 r. pozostawiły go na terenach niewchodzących w skład obecnego obszaru Państwa, a które na mocy umów międzynarodowych zawartych przez PRL uzyskują ekwiwalent w postaci zaliczenia tego majątku (mienia) na pokrycie opłat za teren państwowy otrzymany w użytkowanie wieczyste i ceny sprzedaży położonych na nim budynków (lub lokali w takich budynkach) – należy do właściwości organów administracji państwowej. Organy te rozstrzygają również w przedmiocie zagadnień prejudycjalnych, do których należy fakt pozostawienia tego majątku za granicą i jego wartości. Nie można zatem dochodzić w drodze sądowej ustalenia ani faktu pozostawienia mienia nieruchomego za granicą, ani też jego wartości (art. 189 k.p.c.) (postanowienie SN z 16.01.1985 r., IV CR 31/85, niepubl.).

Nieruchomością wywłaszczoną w rozumieniu art. 34 ust. 1 ustawy z 12.03.1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczenia nieruchomości (Dz.U. z 1974 r. Nr 10, poz. 64) jest także nieruchomość zbyta na podstawie umowy przewidzianej przez art. 6 tej ustawy. Sprawa o zwrot wymienionej nieruchomości i o spowodowane nim rozliczenie podlega rozpoznaniu na drodze sądowej. Rozstrzygnięcie takiej sprawy nie może nastąpić bez wydania ostatecznej decyzji organu administracji orzekającej, że nieruchomość nie została użyta i jest zbędna dla celów, dla których nastąpiło jej zbycie (uchwała składu 7 sędziów SN – zasada prawna z 20.02.1985 r., III AZP 8/84, OSNCP 1985/10, poz. 145, z omówieniem E. Wiśniewskiej, *Przegląd orzecznictwa*, Probl. Praw. 1986/7, s. 40).

Żądanie uczestnika scalania o wyrównanie różnic wartości w zamian za grunty i lasy posiadane przed scaleniem podlega rozpatrzeniu w postępowaniu administracyjnym (postanowienie SN z 17.04.1985 r., III CO 18/84, LEX nr 8711).

W sytuacji gdy wyłonienie kandydata na nabywcę nieruchomości Państwowego Funduszu Ziemi następuje w wyniku przetargu (art. 9 ustawy z 12.03.1958 r. o sprzedaży nieruchomości Państwowego Funduszu Ziemi oraz uporządkowaniu niektórych spraw związanych z przeprowadzeniem reformy rolnej i osadnictwa rolnego, Dz.U. z 1989 r. Nr 58, poz. 348), ocena prawidłowości i skuteczności przeprowadzonego przetargu należy do drogi sądowej (art. 2 k.p.c.) (postanowienie SN z 30.10.1990 r., I CZ 265/90, OSNCp 1991/10–12, poz. 132).

Stosownie do art. 48 ust. 1 w zw. z art. 69 ust. 1 i 2 u.g.g.w.n. o zwrocie nieruchomości zbytej na podstawie art. 6 ustawy z 12.03.1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczania nieruchomości (Dz.U. z 1974 r. Nr 10, poz. 64 ze zm.) orzeka rejonowy organ rządowej administracji ogólnej (uchwała SN z 19.09.1991 r., III CZP 82/91, OSNCp 1992/4, poz. 56, z głosem J. Maćkowiaka, ST 1992/3, s. 58, i z głosem P. Przybysza, PiP 1993/1, s. 116).

Spór o zwrot pobranej opłaty rocznej ustalonej decyzją właściwego organu administracji państwowej wydanej na podstawie art. 47 ust. 1 u.g.g.w.n. nie ma charakteru sprawy cywilnej (uchwała SN z 2.10.1991 r., III CZP 27/91, Biul. SN 1991/10, s. 4).

Sprawa o naprawienie szkody spowodowanej przeprowadzeniem ciepłociągu (art. 70 ust. 1 u.g.g.w.n.) podlega rozpoznaniu na drodze sądowej, jeżeli udostępnienie w tym celu nieruchomości nastąpiło na podstawie umowy zawartej przez właściciela z jednostką posiadającą lokalizację (uchwała SN z 24.06.1992 r., III CZP 71/92, OSNCp 1992/12, poz. 226).

Rozstrzygnięcie o waloryzacji niewypłaconych części odszkodowania za wywłaszczone nieruchomości oraz o odsetkach za zwłokę lub opóźnienie w wypłacie odszkodowania (art. 7 ustawy z 29.09.1990 r. o zmianie ustawy o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości, Dz.U. Nr 79, poz. 464 ze zm.) – następuje przez wydanie decyzji administracyjnej (uchwała składu 7 sędziów SN z 7.04.1993 r., III AZP 3/93, OSNCp 1993/10, poz. 174).

Niedopuszczalna jest droga sądowa dla żądania zwrotu nieruchomości zbytej na rzecz Skarbu Państwa w trybie art. 6 ustawy z 12.03.1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczania nieruchomości (Dz.U. z 1974 r. Nr 10, poz. 64) (wyrok SN z 30.04.1993 r., II CRN 103/92, LEX nr 1673178).

Dopuszczalna jest droga sądowa w sprawie o odszkodowanie za nieruchomości odstąpione umową notarialną bezpłatnie na rzecz Skarbu Państwa w trybie art. 5 i 13 ustawy z 25.06.1948 r. o podziale nieruchomości na obszarach miast i niektórych osiedli (Dz.U. Nr 35, poz. 240) na cele użyteczności publicznej, a następnie umową notarialną oddane innej osobie w wieczyste użytkowanie z przeznaczeniem pod budowę domu

mieszkalnego oraz budynku na warsztat mechaniki pojazdowej (postanowienie SN z 11.05.1993 r., I CRN 41/93, OSNCP 1993/10, poz. 185, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1996/4, s. 60).

Niedopuszczalna jest droga sądowa dla dochodzenia odsetek za opóźnienie się gminy z zapłatą odszkodowania przewidzianego w art. 10 ust. 5 u.g.g.w.n.) (uchwała SN z 12.05.1993 r., III CZP 50/93, OSNCP 1993/12, poz. 221, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1996/4, s. 60).

Wprowadzone w przepisie art. 63 ust. 2 ustawy z 19.10.1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. Nr 107, poz. 464) wyłączenie także sądowej kontroli decyzji administracyjnych, wydanych na podstawie przepisów ustawy uwłaszczeniowej, nie obejmuje decyzji bezwzględnie nieważnych (postanowienie SN z 9.11.1994 r., III CRN 36/94, OSNC 1995/3, poz. 54, z omówieniem J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1998/4, s. 59).

Dopuszczalna jest droga sądowa do dochodzenia przez Skarb Państwa opłaty rocznej za użytkowanie wieczyste (uchwała SN z 25.06.1997 r., III CZP 23/97, OSNC 1997/12, poz. 188).

W sprawach o roszczenia majątkowe poprzedniego właściciela oraz Skarbu Państwa lub gminy – powstałe w związku ze zwrotem wywłaszczonej nieruchomości – droga sądowa jest niedopuszczalna (wyrok SN z 17.12.1997 r., I CKN 370/97, OSNC 1998/7–8, poz. 116).

Droga sądowa nie przysługuje w sprawie o zasądzenie opłaty z tytułu wzrostu wartości nieruchomości, ustalonej w decyzji administracyjnej wydanej na podstawie art. 36 ust. 3 i 9 ustawy z 7.07.1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 1999 r. Nr 15, poz. 139 ze zm.) (uchwała SN z 26.06.2001 r., III CZP 30/01, OSNC 2002/2, poz. 16, z glosą K. Flagi-Gieruszyńskiej, *Rej.* 2002/6, s. 132, z glosą R. Szarka, *ST* 2003/3, s. 65, oraz z uwagami P. Szkudlarka, *ST* 2003/9, s. 71).

Dopuszczalna jest droga sądowa w sprawie o ustalenie wartości niewykorzystanego ekwiwalentu za mienie pozostawione za granicą (art. 212 ust. 2 u.g.n.), gdy roszczenie to oparte jest na twierdzeniu, że w umowie sprzedaży nieruchomości i oddania gruntu w wieczyste użytkowanie cena nabytego mienia określona została niezgodnie z treścią wcześniej wydanej decyzji administracyjnej (uchwała SN z 17.01.2002 r., III CZP 79/01, OSNC 2002/10, poz. 120).

Odszkodowanie należne właścicielowi (użytkownikowi wieczystemu) nieruchomości gruntowej ustala właściwy organ administracji publicznej w drodze decyzji administracyjnej, jeżeli inwestycja liniowa była realizowana na terenie tej nieruchomości

na podstawie opatrzonej rygiorem natychmiastowej wykonalności decyzji administracyjnej organu pierwszej instancji, zezwalającej na czasowe jej zajęcie w celu realizacji inwestycji (art. 74 ust. 1 i 2 w zw. z art. 70 ust. 1, art. 73 i art. 75 u.g.g.w.n. oraz art. 233 w zw. z art. 128 ust. 4 i art. 129 u.g.n.) (postanowienie Kolegium Kompetencyjnego przy SN z 6.02.2002 r., III KKO 1/02, OSNAPiUS 2002/20, poz. 507).

Ostateczna decyzja wojewody, stwierdzająca nabycie z mocy prawa własności nieruchomości zajętej pod drogę publiczną przez Skarb Państwa lub jednostkę samorządu terytorialnego, na podstawie art. 73 ust. 1 i 3 ustawy z 13.10.1998 r. – Przepisy wprowadzające ustawy reformujące administrację publiczną (Dz.U. Nr 133, poz. 872), stanowi wyłączny dowód nabycia własności (wyrok SN z 16.05.2002 r., IV CKN 1071/00, OSNC 2003/9, poz. 120, z glosą Ł. Kozłowskiego, M. Praw. 2005/10, s. 508).

O odszkodowaniu należnym z tytułu wywłaszczenia lub zajęcia nieruchomości na podstawie uprzednio wydanego zezwolenia orzeka właściwy miejscowo organ administracji publicznej (art. 112 ust. 4 oraz art. 124 i art. 128 ust. 4 w zw. z art. 240 ust. 1 u.g.n. oraz w zw. z art. 2 § 3 k.p.c.) (postanowienie Kolegium Kompetencyjnego przy SN z 10.07.2002 r., III KKO 7/02, OSNP 2003/21, poz. 476).

W sprawie o wydanie nieruchomości zajętej pod drogę publiczną niedopuszczalne jest ustalenie przez sąd nabycia własności tej nieruchomości na podstawie art. 73 ust. 1 ustawy z 13.10.1998 r. – Przepisy wprowadzające ustawy reformujące administrację publiczną (Dz.U. Nr 133, poz. 872 ze zm.) (uchwała SN z 21.01.2003 r., III CZP 77/02, OSNC 2003/11, poz. 144).

Sąd, rozpoznając sprawę po jej przekazaniu przez samorządowe kolegium odwoławcze, uprawniony jest samodzielnie ustalić wysokość opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego (art. 43c ust. 6 i 8 u.g.g.w.n.) (wyrok SN z 18.09.2003 r., I CK 66/02, OSNC 2004/11, poz. 177).

Decyzja administracyjna, z której wynika, że majątek ziemski podlegał przepisowi art. 2 ust. 1 lit. e dekretu z 6.09.1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz.U. z 1945 r. Nr 3, poz. 13 ze zm.), wiąże sąd w postępowaniu cywilnym (wyrok SN z 28.07.2004 r., III CK 296/03, Biul. SN 2005/1, s. 11).

Po wejściu w życie ustawy z 12.12.2003 r. o zaliczaniu na poczet ceny sprzedaży albo opłat z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości Skarbu Państwa wartości nieruchomości pozostawionych poza obecnymi granicami państwa polskiego (Dz.U. z 2004 r. Nr 6, poz. 39) dopuszczalna jest droga sądowa o ustalenie, że powód bądź jego poprzednicy prawni pozostawili poza obecnymi granicami państwa nieruchomość, do której przysługiwało im prawo własności (uchwała SN z 5.08.2004 r.,

III CZP 39/04, OSNC 2005/7–8, poz. 127, z omówieniem Z. Strusa, *Przegląd orzecznictwa*, Pal. 2004/9–10, s. 221).

Orzekanie o tym, czy nieruchomości podlegała działaniu art. 2 ust. 1 lit. e dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 6.09.1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz.U. z 1945 r. Nr 3, poz. 13 ze zm.), nie należy do drogi sądowej (wyrok SN z 16.11.2004 r., III CK 322/04, IC 2005/10, s. 52).

Jeżeli samorządowe kolegium odwoławcze, rozpoznając wniosek użytkownika wieczystego wniesiony na podstawie art. 78 u.g.n.), od którego wnioskodawca nie uiścił należnej opłaty skarbowej, wydało wadliwe orzeczenie o oddaleniu wniosku i umorzeniu postępowania, pouczając użytkownika wieczystego o możliwości złożenia sprzeciwu, co jest równoznaczne z żądaniem przekazania sprawy do sądu, to wniesienie tego sprzeciwu przez użytkownika wieczystego powoduje, że sąd powszechny jest właściwy do rozpoznania sprawy, a orzeczenie samorządowego kolegium odwoławczego traci moc (postanowienie SN z 12.01.2005 r., I CK 579/04, Biul. SN 2005/4, s. 15).

Roszczenie o ustalenie, że nieruchomości nie przeszła na rzecz Skarbu Państwa na mocy art. 2 ust. 1 lit. e dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 6.09.1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz.U. z 1945 r. Nr 3, poz. 13 ze zm.), nie należy do drogi sądowej (wyrok SN z 20.12.2005 r., III CK 350/05, LEX nr 1109495).

Przewidziane w ustawie z 8.07.2005 r. (Dz.U. Nr 169, poz. 1418 ze zm.) prawo do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza obecnymi granicami Państwa w wyniku wypędzenia z byłego terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub jego opuszczenia w związku z wojną rozpoczętą w 1939 r. wyczerpuje prawo do odszkodowania z wymienionego tytułu i nie może być dochodzone na drodze sądowej (wyrok SN z 22.11.2007 r., III CSK 143/07, LEX nr 398315).

Droga sądowa do dochodzenia zmiany stopy procentowej opłaty rocznej za użytkowanie wieczyste otwiera się dopiero po rozpoznaniu sprzeciwu w tym przedmiocie przez samorządowe kolegium odwoławcze (wyrok SN z 6.12.2007 r., IV CSK 326/07, LEX nr 485878).

W sprawie z powództwa gminy o zapłatę kwoty z tytułu dodatkowej opłaty rocznej ustalonej decyzją podjętą na podstawie art. 63 u.g.n. droga sądowa jest niedopuszczalna (uchwała SN z 18.12.2008 r., III CZP 116/08, OSNC 2009/11, poz. 148, z glosą L. Klat-Werteleckiej i E. Klat-Górskiej, OSP 2009/10, poz. 105).

W sprawie o ustalenie wysokości opłaty rocznej za użytkowanie wieczyste obejmującej żądanie dotyczące współużytkowników, którzy nie zgłosili wniosków o ustalenie,

że aktualizacja opłaty jest nieuzasadniona, i nie brali udziału w postępowaniu przed samorządowym kolegium odwoławczym, droga sądowa jest niedopuszczalna (postanowienie SN z 30.03.2011 r., III CZP 3/11, OSNC 2011/12, poz. 138, z omówieniem T. Zembruskiego, M. Praw. 2011/23, s. 1287).

W sprawach o roszczenia przewidziane w art. 136 u.g.n. w zw. z art. 24 ustawy z 8.07.2005 r. o rodzinnych ogrodach działkowych (Dz.U. Nr 169, poz. 1419 ze zm.) droga sądowa jest dopuszczalna (postanowienie SN z 16.12.2011 r., V CSK 37/11, OSNC-ZD 2013/2, poz. 25).

Jeżeli istnieją dwa sprzeczne tytuły własności nieruchomości w postaci ostatecznej decyzji administracyjnej i prawomocnego wyroku, sąd rozstrzyga, kto jest właścicielem nieruchomości (wyrok SN z 25.01.2012 r., V CSK 51/11, OSNC 2012/6, poz. 78, z głosem A. Wesołowskiej, OSP 2012/7–8, poz. 74).

Roszczenie o zwrot kwoty równej udzielonej bonifikacie po jej waloryzacji (art. 68 ust. 2 u.g.n.) ma charakter cywilnoprawny i jego dochodzenie w drodze procesu cywilnego nie jest uzależnione od uprzedniego wydania przez właściwy organ decyzji administracyjnej (wyrok SN z 7.12.2012 r., II CSK 256/12, IC 2013/12, s. 42).

Czasowa niedopuszczalność drogi sądowej nie zachodzi w razie zgłoszenia dopiero na etapie postępowania aktualizacyjnego przed sądem powszechnym wartości kolejnych nakładów poniesionych przez użytkownika wieczystego nieruchomości (art. 77 ust. 4 i ust. 6 u.g.n.), które wcześniej nie były objęte wnioskiem rozpoznany przez samorządowe kolegium odwoławcze (wyrok SN z 12.04.2013 r., IV CSK 613/12, OSNC-ZD 2013/4, poz. 84).

Po 5.04.1982 r. niedopuszczalna jest droga sądowa w sprawie o stwierdzenie nabycia własności nieruchomości, jeżeli nabycie tej nieruchomości zostało rozstrzygnięte ostateczną decyzją administracyjną, chyba że została ona uchylona lub uznano ją za nieważną (art. 8 ustawy z 26.03.1982 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o uchyleniu ustawy o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych, Dz.U. Nr 11, poz. 81) (postanowienie SN z 19.11.2015 r., V CSK 151/15, LEX nr 1955516).

Ochrona konkurencji

Stwierdzenie nieważności umowy ze względu na naruszenie przepisów ustawy z 24.02.1990 r. o przeciwdziałaniu praktykom monopolistycznym i ochronie interesów konsumentów (Dz.U. z 1999 r. Nr 52, poz. 547 ze zm.) może nastąpić jako przesłanka rozstrzygnięcia w sprawie, z tym zastrzeżeniem, że wymaga uprzedniego formalnego stwierdzenia przez organy wymienione w tej ustawie, że określona praktyka

ma charakter monopolistyczny (por. postanowienie SN z 27.10.1995 r., III CZP 135/95, OSP 1996/6, poz. 112, z glosą S. Gronowskiego, oraz z omówieniem M. Czajkowskiej-Dąbrowskiej, *Przegląd orzecznictwa*, PS 2000/1, s. 108, i J. Gudowskiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 2000/4, s. 110).

Jeżeli do ustalenia nieważności umowy jest to niezbędne, sąd może samodzielnie stwierdzić naruszenie zakazu nadużywania pozycji dominującej (art. 8 ust. 1 i 2 u.o.k.k.), chyba że została już wydana ostateczna decyzja Prezesa UOKiK stwierdzająca nadużycie pozycji dominującej (art. 9 ustawy) (uchwała SN z 23.07.2008 r., III CZP 52/08, OSNC 2009/7–8, poz. 107, z glosami R. Poździka, OSP 2009/7–8, poz. 86, A. Jurkowskiej-Gomułki, EPS 2010/5, s. 43, i M. Sieradzkiej, LEX nr 408406, oraz z omówieniem Z. Strusa, *Przegląd orzecznictwa*, Pal. 2008/9–10, s. 268, D. Miąsika, *Przegląd orzecznictwa*, EPS 2008/12, s. 61, i R. Trzaskowskiego, *Kompetencja sądu do ustalania nieważności czynności prawnych będących przejawem nadużywania pozycji dominującej oraz nieważności porozumień ograniczających konkurencję*, Pal. 2009/9–10, s. 235).

Na wydane na podstawie art. 17 § 1 u.p.e.a. postanowienie Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki odmawiające „wystawienia tytułu egzekucyjnego i skierowania do egzekucji administracyjnej” nie przysługuje zażalenie do Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Sprawa wszczęta takim zażaleniem nie podlega orzecznictwu sądów w rozumieniu art. 64 ustawy z 23.11.2002 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. Nr 240, poz. 2052 ze zm.) (wyrok SN z 4.09.2008 r., III SN 1/08, OSNP 2009/21–22, poz. 302).

Ochrona środowiska

Artykuł 49 ust. 2 w zw. z art. 81 ust. 1 u.o.k.ś. daje uprawnionemu możliwość domagania się w postępowaniu sądowym realnej ochrony przed hałasem, jaką stanowi zainstalowanie urządzeń zabezpieczających przed przekraczaniem dopuszczalnego natężenia hałasu (wyrok SN z 25.04.1985 r., IV CR 122/85, OSNCP 1986/6, poz. 98, sprost. OSNCP 1986/7–8, s. 88, z glosą B. Kordasiewicza, OSPiKA 1987/4, poz. 84, z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1987/12, s. 90, oraz z omówieniem S. Rudnickiego, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1992/1, s. 31, 37 i 53).

Do rozpoznania sprawy o wykup lub zamianę nieruchomości na podstawie art. 84 u.o.k.ś. powołane są sądy powszechne (art. 2 § 1 k.p.c.) (uchwała składu 7 sędziów SN z 31.05.2000 r., III ZP 8/00, OSNAPiUS 2000/22, poz. 802).

Ochrona zdrowia, opieka społeczna

Prowadzenie zakładów lecznictwa społecznego stanowi niewątpliwie przejaw szczególnych funkcji Państwa, będących w świetle obowiązującej Konstytucji następstwem

prawa obywateli do ochrony ich zdrowia (art. 60 Konstytucji RP). To jednak nie wyłącza bynajmniej zakwalifikowania powstałych w związku z tym należności Państwa (lub państwowych osób prawnych) jako należności cywilnoprawnych, skoro przybierają one postać wynagrodzenia za świadczone usługi (orzeczenie SN z 5.04.1963 r., I CR 1032/62, OSPiKA 1965/1, poz. 5, z głosem A. Ohanowicza).

Ustalenie wysokości opłat na świadczenie zakładów pomocy społecznej należy do właściwości organu administracji, ale do dochodzenia tych opłat przez zakład niebędący zakładem państwowym właściwa jest droga sądowa (postanowienie SN z 28.02.1966 r., III CR 361/65, OSNCP 1966/7–8, poz. 139, z omówieniem E. Wengerka, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1967/5, s. 139 i 628).

Sprawy o przyznanie pomocy społecznej należą do kompetencji władz administracyjnych, a nie do drogi sądowej (orzeczenie SN z 5.07.1967 r., II CR 58/67, RPEiS 1968/2, s. 438).

Do postępowania w sprawie świadczeń pomocy społecznej stosuje się Kodeks postępowania administracyjnego, z wyjątkiem przyznanych na podstawie umów, o których mowa w art. 24 ust. 2 i art. 33c ust. 3 ustawy z 29.11.1990 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 1998 r. Nr 64, poz. 414 ze zm.) (postanowienie SN z 8.01.2003 r., II CK 165/02, LEX nr 78877).

Niedopuszczalna jest droga sądowa w sprawie o zwrot wydatków poniesionych zastępczo przez gminę w przypadku niewywiązywania się z obowiązku opłaty za pobyt w domu pomocy społecznej przez osoby, o których mowa w art. 61 ust. 2 pkt 2 ustawy z 12.03.2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2008 r. Nr 115, poz. 728 ze zm.) (uchwała SN z 29.10.2009 r., III CZP 77/09, OSNC 2010/5, poz. 66).

W sprawie o zwrot kosztów opieki medycznej udzielonej w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej droga sądowa jest niedopuszczalna także po implementacji dyrektywy Parlamentu i Rady 2011/24/UE z 9.03.2011 r. w sprawie stosowania praw pacjentów w transgranicznej opiece zdrowotnej (Dz.Urz. UE L 88, s. 45, ze zm.) (postanowienie SN z 28.05.2015 r., III CZP 26/15, OSNC 2015/11, poz. 133, z omówieniem M. Domańskiej, EPS 2015/9, s. 60, z omówieniem M. Pilicha [w:] *Studia i analizy Sądu Najwyższego. Przegląd orzecznictwa*, red. J. Kosonoga, Warszawa 2016, s. 169, oraz z omówieniem P. Grzegorzcyka, M. Praw. 2017/3, s. 149).

Odszkodowanie

Roszczenie odszkodowawcze do Państwa ma charakter prywatnoprawny i dochodzenie takiego roszczenia należy do drogi sądowej jedynie w tych wypadkach, w których

zachodzi równorzędność stosunku prawnego stron, tj. gdy stosunek stron jest jednolicie prywatnoprawny (orzeczenie SN z 31.01.1934 r., C.II. Rw. 3211/33, Gł. Pr. 1934/4–5, s. 319, z glosą S. Rosmarina).

Sądy powszechne są właściwe do rozpoznania roszczenia o odszkodowanie przeciwko Skarbowi Państwa z powodu nieodpowiedniego przechowywania skonfiskowanych przedmiotów (orzeczenie SN z 31.10.1934 r., C.II. 1401/34, Zb. Urz. 1935, poz. 164).

Droga procesu cywilnego jest niedopuszczalna dla dochodzenia odszkodowania za niesłuszne skazanie lub oskarżenie (orzeczenie SN z 7.02.1938 r., C.III. 3168/37, Zb. Urz. 1938, poz. 515).

Żądanie wynagrodzenia szkody wyrządzonej, czy to przez osobę prywatną, czy też przez funkcjonariusza państwowego lub organ władzy państwowej, jest sporem o prawo cywilne, w zasadzie przeto sądy powszechne są właściwe do rozpoznawania tych sporów z mocy art. 2 k.p.c. z tym zastrzeżeniem, że ponieważ Skarb Państwa nie odpowiada za czynności organów państwowych, gdy występują one w charakterze wykonawców władzy zwierzchniej Państwa, sąd powszechny po merytorycznym rozpoznaniu sprawy, w razie ustalenia takiego stosunku, powództwo oddali (orzeczenie SN z 5.10.1938 r., C.I. 1447/38, OSP 1939, poz. 59, z notką W.Ś.).

Gdy odpadła możliwość dochodzenia w trybie postępowania karnego odszkodowania za nieprawidłowe wykonanie kary lub tymczasowe aresztowanie, sąd powinien rozpoznać cywilnoprawne roszczenia odszkodowawcze w drodze procesu cywilnego, lecz nie może w nim uwzględnić tych roszczeń, co do których sąd karny prawomocnie orzekł o niedopuszczalności przyznania odszkodowania na podstawie art. 510 (obecnie art. 552) k.p.k. (orzeczenie SN z 8.12.1958 r., 2 CR 839/58, NP 1959/7–8, s. 940).

Wszelkie roszczenia o odszkodowanie (naprawienie wyrządzonej szkody) posiadają w zasadzie charakter cywilnoprawny i nie ulegałyby rozpoznaniu przez sądy powszechne tylko wówczas, gdyby sprawy te z mocy ustaw szczególnych zostały przekazane innym sądom i władzom (art. 1 i 2 k.p.c.). (por. orzeczenie SN z 29.09.1959 r., 2 CR 742/58, OSPiKA 1961/10, poz. 273, z glosą S. Garlickiego).

Sprawy o odszkodowanie są sprawami cywilnymi i jako takie z mocy art. 2 k.p.c. należą do kompetencji sądów powszechnych, wyłączenie drogi sądowej w takich sprawach wymagałoby zatem specjalnego przepisu (orzeczenie SN z 22.09.1961 r., 4 CR 255/61, OSPiKA 1963/10, poz. 246, z glosą A. Stelmachowskiego).

Właściwą drogą dochodzenia roszczeń odszkodowawczych za niesłuszne skazanie obwinionego w postępowaniu w sprawach o wykroczenia jest droga procesu cywilnego.

go, na zasadach wskazanych w art. 418 k.c. (wyrok SN z 13.09.1978 r., II CR 317/78, OSPiKA 1979/7–8, poz. 144, z glosą A. Bulsiewicza, z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1981/1, s. 100).

Do rozpoznania sprawy o odsetki z tytułu opóźnienia lub zwłoki w wypłacie odszkodowania, o którym mowa w art. 98 ust. 3 u.g.n., właściwy jest sąd powszechny (postanowienie Kolegium Kompetencyjnego przy SN z 8.03.2001 r., III KKO 5/00, OSNAPiUS 2002/5, poz. 128).

Dopuszczalna jest droga sądowa w sprawie, w której powód – ze względu na niekorzystne dla niego rozstrzygnięcie Fundacji „Polsko-Niemieckie Pojednanie” – dochodzi świadczenia pieniężnego z tytułu represji nazistowskich (uchwała składu 7 sędziów SN z 27.06.2007 r., III CZP 152/06, OSNC 2007/12, poz. 175).

Dopuszczalna jest droga sądowa w sprawie o odszkodowanie za szkodę poniesioną na skutek wydania przed dniem 1.09.2004 r. decyzji administracyjnej, której nieważność została stwierdzona ostateczną decyzją administracyjną po tym dniu (uchwała SN z 6.11.2008 r., III CZP 101/08, OSNC 2009/4, poz. 57, z glosą J. Parchomiuka, OSP 2009/10, poz. 106, z glosą J. Kremisa, OSP 2010/3, poz. 32, z glosą J. Jastrzębskiego, PiP 2010/4, s. 158, oraz z omówieniem Z. Strusa, *Przegląd orzecznictwa*, Pal. 2009/1–2, s. 250).

Przekazanie organowi administracyjnemu uprawnienia do orzekania o odszkodowaniu za straty wynikłe z legalnych działań podejmowanych na mocy decyzji administracyjnej ograniczającej korzystanie z nieruchomości (art. 2 § 3 k.p.c.) nie jest równoznaczne z wyłączeniem drogi sądowej w sprawie o zapłatę wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z części tej nieruchomości (postanowienie SN z 24.06.2010 r., IV CSK 554/09, OSNC-ZD 2011/2, poz. 29).

Artykuł 132 ust. 3a u.g.n. wyłącza drogę sądową w sprawie o dokonania waloryzacji odszkodowania w razie uchylecia lub stwierdzenia nieważności decyzji, która stanowiła podstawy wypłaty odszkodowania (wyrok SN z 25.05.2011 r., II CSK 483/10, IC 2012/5, s. 41).

Dopuszczalna jest droga sądowa w sprawie o ustalenie nieistnienia obowiązku zapłaty odszkodowania wynikającego z ostatecznej decyzji administracyjnej, wydanej przez właściwego starostę na podstawie art. 17 ust. 2 ustawy z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 ze zm.) w zw. z art. 131 ust. 1 p.o.ś. (uchwała SN z 11.10.2012 r., III CZP 49/12, OSNC 2013/3, poz. 32, z omówieniem K. Gajdy-Roszczyńska, M. Praw. 2013/3, s. 158, z omówieniem Z. Strusa, *Przegląd orzecznictwa*, Pal. 2013/1–2, s. 175, oraz z omówieniem M. Stanika, *Przegląd orzecznictwa*, FP 2013/1, s. 93).

W sprawie, w której pasażer domaga się od przewoźnika lotniczego odszkodowania za opóźniony lot na podstawie art. 7 rozporządzenia (WE) nr 261/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z 11.02.2004 r. ustanawiającego wspólne zasady odszkodowania i pomocy dla pasażerów w przypadku odmowy przyjęcia na pokład albo odwołania lub dużego opóźnienia lotów, uchylającego rozporządzenie (EWG) nr 295/91 (Dz.Urz. UE L 46, s. 1), zachodzi przemienność drogi postępowania przed sądami powszechnymi lub przed Prezesem Urzędu Lotnictwa Cywilnego (uchwała SN z 7.02.2014 r., III CZP 113/13, OSNC 2014/11, poz. 114, z omówieniem M. Domańskiej, EPS 2015/1, s. 59).

W sprawach o roszczenia przewidziane w art. 552 i n. k.p.k. wyłącznie właściwa jest droga sądowa w postępowaniu karnym. Inne roszczenia o naprawienie szkody lub krzywdy wyrządzonej w postępowaniu karnym podlegają rozpoznaniu w postępowaniu cywilnym w trybie procesu (postanowienie SN z 8.11.2018 r., II CSK 597/17, OSNC 2019/9, poz. 92).

Osobowe prawo

Zagadnienie, czy małoletni, który przybył z matką do Polski na podstawie dokumentów repatriacyjnych obejmujących obie osoby, powinien być uważany za repatrianta, a w wyniku tego – zgodnie z art. 10 ustawy z 8.01.1951 r. o obywatelstwie polskim (Dz.U. Nr 4, poz. 25) – za obywatela polskiego, nie może być rozstrzygane przez sąd, lecz tylko przez właściwe organy administracyjne, których decyzje nie podlegają kontroli sądu (orzeczenie SN z 26.04.1958 r., 3 CR 135/58, OSN 1958/III, poz. 90, z glosą W. Ludwiczaka, PiP 1958/8–9, s. 460, oraz z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1959/7, s. 104).

Roszczenie o zawarcie „umowy matrymonialnej”, przez co powód rozumie zawarcie związku małżeńskiego, nie jest roszczeniem cywilnym i jako takie nie podlega rozpoznaniu przez sądy. Inne żądania podniesione w pozwie, jak zwłaszcza żądanie zasądzenia odszkodowania w postaci symbolicznej złotówki za niedotrzymanie przez pozwaną obietnicy małżeństwa, jest wprawdzie roszczeniem cywilnym, jednakże oczywiście bezzasadnym, albowiem ustawodawstwo polskie nie zna zadośćuczynienia za niezawarcie przyrzeczonego związku małżeńskiego. Powództwo w tej części więc powinno ulec oddaleniu, nie zaś odrzuceniu, jednakże powód nie ma interesu prawnego w domaganiu się korekty tej części orzeczenia (postanowienie SN z 28.04.1965 r., II CR 103/65, LEX nr 5790).

Ustalenie brzmienia lub pisowni nazwiska stosownie do art. 10 ustawy z 15.11.1956 r. o zmianie imion i nazwisk (Dz.U. z 1963 r. Nr 59, poz. 328) należy do kompetencji starostów, a nie do kompetencji sądów powszechnych w trybie sprostowania treści